

**IKÄÄNTYNEIDEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN JA
HEITTEILLEJÄTÖN RAJAPINTA
KUNNAN KIRJALLISUUSKATSAUS**

Anni-Mari Skogberg
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän yliopisto
Tekijä Anni-Mari Skogberg	
Työn nimi Ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta – kuvaileva kirjallisuuskatsaus	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Pro Gradu
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 49
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa perehdytään ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin hermeneuttiseen taustafilosofiaan nojaten.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on löytää ilmiöiden itsemääräämisoikeus ja heitteillejätö rajapintaa tieteellisistä artikkeleista gerontologisen sosiaalityön kontekstissa.</p> <p>Tavoitteena on herättää keskustelua siitä, miten pitkälle itsemääräämisoikeutta voidaan noudattaa, kun ikääntyneen suojelun tarve korostuu ja ikääntynyt itse ei ymmärrä omaa tilannettaan.</p> <p>Tutkimuksen kontekstina esitellään gerontologista sosiaalityötä. Samalla se on osaltaan myös tutkimuksen teoriaa, kuten ikääntynyt, itsemääräämisoikeus, heitteillejätö sekä toimintakyky, joiden teoriaa tutkielmassa myös avataan. Tutkimuksen aineisto koostuu 17 suomenkielisestä, tieteellisessä lehdessä tai toimitetussa teoksessa julkaistusta ja vertaisarvioidusta artikkelista.</p> <p>Systemaattisella aineistohauulla löydettyä aineistoa on analysoitu aineistolähtöisen sekä teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Alun usean lukukerran jälkeen aineistoa on tiivistetty keräämällä kaikki oleellinen tieto liittyen tutkittaviin ilmiöihin. Seuraavaksi on teemoiteltu aineistosta löytyneet itsemääräämistä edistävät tai rajoittavat teemat. Teemoihin perustuen tutkija on tulkinnut aineistosta tutkittavien ilmiöiden välistä suhdetta sekä niiden välistä rajapintaa. Tutkija on muodostanut aineistosta tulkintoja hermeneuttista kehää seuraten ja päätenyt esittelemään löytämiään yläkäsitteitä itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaan liittyen.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta on varsin liukuva ja laaja ilmiö, johon liittyy monia eri tekijöitä ja suojelu on ainoa peruste ikääntyneen itsemääräämisoikeuden ohittamiseksi. Tutkimuksen teossa on noudatettu hyviä tieteellisiä ja tutkimuseettisiä periaatteita. Tutkimuksen taustafilosofiana käytetty hermeneutiikka, tutkimusmuotona oleva kuvaileva kirjallisuuskatsaus ja menetelmänä oleva aineistolähtöinen sisällönanalyysi antavat tutkijalle itselleen merkittävän roolin. Tämä heikentää osaltaan tutkimuksen toistettavuutta, jota tutkimuksen aineistonkeruutapa sekä teoriapohja kuitenkin vahvistavat. Laajempi kuva tutkimuksen kohteesta olisi saatu ottamalla mukaan aineistoon kansainvälistä materiaalia, mutta tutkimus koski suomalaisessa yhteiskunnassa koettuja ilmiöitä sekä niiden välistä suhdetta, joten tätä ei katsottu tarpeelliseksi.</p>	
Asiasanat: Ikääntynyt, itsemääräämisoikeus, heitteillejätö, kirjallisuuskatsaus, hermeneutiikka	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja ohjaajana professori Heli Valokivi	

KUVIOT

Kuvio 1 Vuokaavio PRISMA 2020.....	25
Kuvio 2 Rajapintaan vaikuttavat asiayhteydet.....	44

TAULUKOT

Taulukko 1 Hakusanataulukko.....	22
Taulukko 2 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit	22
Taulukko 3 Aineistoksi valitut artikkelit.....	26
Taulukko 4 Itsemäärämisen muotoja sekä itsemäärämistä edistävät ja estävät teemat	30

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	GERONTOLOGINEN SOSIAALITYÖ.....	5
3	TEORIATAUSTA JA KÄSITTEET	9
3.1	Ikääntyminen/ikäntynyt	9
3.2	Itsemääräämisoikeus	11
3.3	Heitteillejätö.....	14
3.4	Toimintakyky.....	15
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
4.1	Hermeneutiikka taustafilosofiana	17
4.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	18
4.3	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä.....	19
4.4	Tutkimusaineiston keruu, valintakriteerit sekä aineiston kuvaus.....	21
4.5	Aineiston analyysi.....	28
4.6	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	32
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	34
5.1	Itsemääräämisen edistäminen.....	34
5.2	Itsemääräämisen estyminen	36
5.3	Itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa.....	39
5.4	Yhteenvedo.....	43
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	46
	LÄHTEET	50

LIITTEET

Liite 1 Aineistoluettelo + tiivistelmä

1 JOHDANTO

Ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta aiheuttaa ikääntyneiden parissa työskenteleville eettistä kuormitusta ikääntyneiden kieltäytyessä palveluista oman terveytensä ja turvallisuutensa kustannuksella. Jotta ikääntyneiden ihmisarvoa, terveyttä sekä turvallisuutta voitaisiin turvata tulevaisuudessa samalla työntekijän eettistä kuormittumista vähentäen, on tarpeen herättää keskustelua aiheesta. Tulen tutkielmassani etsimään ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa tieteellisistä vertaisarvioiduista artikkeleista ikääntyneiden parissa tehtävän gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta. Tutkielmani aihe nousee vahvasti omasta päivittäisestä työstäni vs. sosiaalityöntekijänä. Tämän tutkimuksen ilmiöiden välinen rajapinta ei ole määriteltävissä tarkkarajaisesti ja sitä voidaan ajatella jonkinlaisena liukumana. Itsemääräämisoikeus voi myös kaventua, kuten korona-ajan tutkimus ikääntyneiden yksinäisyydestä on osoittanut (Uotila & Jolanki 2022). Tämä kaventuminen voidaan tulkita liukumaksi itsemääräämisoikeuden ja suojelun välisessä suhteessa, vaikka kyseisessä tutkimuksessa tutkittiin nimenomaan rajoitustoimia eikä heitteillejättöä.

Etiikan ja lainsäädännön näkökulmasta itsemääräämisoikeus on Suomessa ehdoton (Suomen perustuslaki 731/1999; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Tämä aiheuttaa usein työntekijälle eettisen ristiriidan siitä, voiko ikääntyneen jättää itsemääräämisoikeuden perusteella ilman palveluja, jos hän niistä kieltäytyy, vaikka selvästi nähdään henkilön menettäneen kykynsä arvioida omaa tilannettaan ja toimintakykyään. Usein taustalla on muistisairaus tai mielenterveys- ja päihdehaasteet. Työntekijän motivointitaidoista ei välttämättä ole hyötyä tilanteessa, jossa asiakas ei lainkaan ymmärrä palveluiden tarvettaan. Työntekijä saattaa ajatella jättäneensä asiakkaan heitteille asiakkaan kieltäytyessä kaikista palveluista ja samalla työn eettinen kuormittavuus nousee. Aina ikääntynyt ei ymmärrä omaa parastaan ja saattaa toiminnallaan vaarantaa omaa tai läheisensä terveyttä ja turvallisuutta.

Ikääntyneiden kohdalla oma etiikkani, joka perustuu osittain vanhempien ihmisten kunnioittamiseen, laittaa kuitenkin miettimään, onko oikein jättää ikääntynyt oman onnensa nojaan, jos hän kieltäytyy tarjotuista palveluista. Kun kaikki

motivointikeinot on käytetty, eikä esimerkiksi muistisairas vanhus ymmärrä enää miksi pitää syödä joka päivä tai miksi hänelle tarjotaan lämmintä ja mukavaa uutta kotia kylmän ja olosuhteiltaan puutteellisen asumuksen tilalle, jää itselle sellainen tunne, että olen työntekijänä jättänyt ikääntyneen heitteille. Lain mukaan

”sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen” (SHL 1301/2014 4§).

Ikääntyneet ovat ymmärtääkseni erityisen tuen kohteena silloin, kun heidän oma kompetenssinsa ei ole riittävällä tasolla. Erityisen tuen tarve näyttäytyy tilanteissa, joissa on vaarana, että henkilön avun saanti estyy, koska hän ei itse kykene avun hakemiseen tai hän ei pysty vastaanottamaan tai antamaan tietoa, jota avun saaminen edellyttää. (SHL 1301/2014, 3§ 3mom.; STM 2015). Erityisen tuen tarpeen nähdään syntyvän ympäristön asettamien vaatimusten ja yksilön toimintakyvyn kohtamattomuudesta, joka johtaa sosiaalihuollon velvoitteeseen palvelujärjestelmän aktivoimiseksi. Mahdollistavana ja rajaavana asetelmana erityiseen tukeen liittyy myös kontrollin mahdollisuus (esim. Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 139–140). Sosiaalihuoltolaki (1301/2014 36§) määrittelee yli 75-vuotiaiden palvelutarpeen arvioinnin toteutuksen tehtäväksi ilman aiheetonta viivytystä ja vastuutyöntekijäksi sosiaalityöntekijän, mikä puoltaa omaa käsitystäni ikääntyneiden hoivan ja huolenpidon korostuneesta tarpeesta.

Yhteiskunnallisen keskustelun herättäminen itsemääräämisoikeuden ja heitteillepanon rajapinnasta on tärkeää. Sosiaalityön näkökulmasta heikommassa asemassa olevan suojelun tarve ohittaa joskus itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, mutta lainsäädännöstä ei löydy tilanteisiin soveltuvia tarkkoja toimintaohjeita (esim. Moilanen 2023). Lainsäädännöllisesti päihdehuoltolaissa (41/1986) ja mielenterveyslaissa (1116/1990) vain lääkäri ja virka-apupyynnöllä poliisi ovat toimivaltaisia pakkokeinoja tai suojelutoimia käytettäessä. Kuitenkin *Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet* (STM 2001, 36) määrittelee erityistilanteeksi seuraavaa:

” Asiakaslain 9 §:ssä on säädetty niistä erityistilanteista, jolloin täysi-ikäinen asiakas ei itse kykene pätevästi päättämään ja ilmaisemaan omaa tahtoaan hoidon tai huollon järjestämiseksi. Tällaisia asiakkaita voivat olla muun muassa dementiaoireyhtymää sairastavat henkilöt, syvästi kehitysvammaiset, vaikeasti päihdeongelmaiset ja vakavasti mielenterveysongelmaiset henkilöt”. (STM 2001, 36.)

Kyseinen löytämäni STM:n ohje on kuitenkin melko vanha, mutta uudempiakaan ohjeita en löytänyt. Ohjeessa viitataan Lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), jossa 8§ 4 mom. kuuluu seuraavasti:

”Asiakkaan tahdosta riippumattomista toimenpiteistä sekä asiakkaan hoitoon tai huoltoon liittyvistä pakotteista ja rajoituksista sekä niitä koskevasta päätöksentekomenettelystä sosiaalihuollossa on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään”.

Ajankohtaiseksi tutkimuksen aiheen tekee väestön ikääntyminen. Ikääntyneiden määrän lisääntyminen lisää määrällisesti myös muistisairauksia, jotka puolestaan heikentävät yksilön autonomiaa, toimijuutta sekä osallisuutta (Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018). Yhteiskunnallisen keskustelun synnyttäminen aiheesta on tärkeää ikääntyneiden kasvavan määrän ja työntekijäresurssien rajallisuuden vuoksi. Ihmisarvoinen elämä loppuun saakka tulee olla kaikkien perusoikeutena siitä huolimatta, ymmärtääkö ikääntynyt omaa parastaan vai ei. Kansallinen tahtotila tässä ajassa on hoitaa ikääntyneet loppuun saakka omissa kodeissaan (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalv palveluista 980/2012, 12§ ja 13§; Sointu 2017; Vasara 2014). Pohdintaa aiheuttaa myös saman lain määritelmä laitoshoivaan pääsemiseksi ainoastaan lääketieteellisin perustein (myös Kaskiharju 2019; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Pulkki, Tynkkynen & Jolanki 2017). Yksin kodissaan asuva ikääntynyt saattaa tuntea yksinäisyyttä, turvattomuutta ja pelkoa. Hän toivoo pääsevänsä asumaan turvallisempaan ympäristöön, jossa saa myös hoivaa sitä tarvitessaan. Nyky-yhteiskunnassa se ei näytä lainsäädännön näkökulmasta mahdolliselta, kun hoitopaikkoja on vähennetty ja laitoshoivaan pääsyn ehtoja on kiristetty. Kotiin vietävät palvelut eivät kaikissa tilanteissa täytä ihmisarvoisen elämän kriteereitä kokonaisuudessaan. (Pirhonen & Pulkki 2016.)

Valtakunnallisen terveydenhuollon neuvottelukunnan julkaisussa mainitaan, että ihmisen sairastuessa häntä ei saa hylätä tai syrjäyttää itsemääräämisoikeuden varjolla. Jo vuonna 2003 pidetyssä seminaarissa todettiin myös, että itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja heitteillejätön raja on usein epäselvä ja yhteiskunnan tehtäväksi on muodostunut riittävän huolen pitäminen ihmisistä, joilla ei itsellään ole siihen mahdollisuutta. (STM 2004.) Tutkijoiden mukaan on joskus oikeutettua rajoittaa itsemääräämisoikeutta, koska oikeus suojeluun on myös ihmisoikeus (Ylinen, Ylinen, Ylinen & Kalliomaa-Puha 2023). Olen myös työssäni havainnut sen, että kukaan ei ota vastuulleen pakkokeinopäätöstä ennen kuin jotakin vakavaa tapahtuu. Mediassa uutisoidaan ajoittain heitteillejätöistä ikääntyneiden osalta ja etsitään syyllisiä (Mölsä 2018; Niiranen 2023).

Tarkoituksena on löytää ja ymmärtää ilmiöiden itsemääräämisoikeus ja heitteillejätö välisiä yhteyksiä sekä niiden aiheuttamaa ristiriitaa suhteessa toisiinsa gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta. Käytän aineistona tieteellisiä vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita ja pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini:

1. Millaisissa tilanteissa ikääntynyt on vaarassa jäädä heitteille?
2. Milloin on tarpeen rajoittaa itsemääräämisoikeutta?

Tutkielma rakentuu gerontologisen sosiaalityön ja käsiteltävien ilmiöiden sekä tutkimuksen muodoksi valitun kirjallisuuskatsauksen toteutuksen kuvaamisesta.

Johdannon jälkeen kuvaan luvussa kaksi tutkimuksen kontekstia gerontologisen sosiaalityön ja suojelun näkökulmasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Kolmas luku esittelee tutkimuksen sekä tutkittavien ilmiöiden teoreettista taustaa ja luvussa neljä kuvaan kirjallisuuskatsauksena tehtävän tutkielman toteuttamista. Luvussa viisi esittelen tutkimuksen tuloksia ja luvussa kuusi käyn johtopäätösten ja pohdinnan kautta lävitse tutkimuksen tuloksista kokoamaani yhteenvedon ja esittelen mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 GERONTOLOGINEN SOSIAALITYÖ

Kuvaan tässä luvussa gerontologista sosiaalityötä. Se on valittu tämän tutkimuksen kontekstiksi siitä syystä, että tutkimus kohdistuu ikääntyneiden parissa tehtävään työhön sekä siinä esiin nousseisiin ilmiöihin. Kuten sosiaalityö yleensä, nähdään gerontologinen sosiaalityö luonteeltaan auttamis- ja kontrollityönä. Juhila (2006) jäsentää sosiaalityötä neljään eri suhdemuotoon, joista liittämisen- ja kontrollisuhde sekä huolenpitosuhde kulkevat käsikkäin kumppanuus- sekä vuorovaikutussuhteen kanssa. Sosiaalityön on siten suhdeperusteista työtä, jonka tarkoituksena on auttaa hädässä olevia. Apu ja kontrolli kulkevat usein rinnakkain ja sosiaalityön eettiset periaatteet luovat paineita työntekijälle silloin kun asiakas kieltäytyy tarjotuista palveluista vaarantaen oman turvallisuutensa. (Juhila 2006.) Sosiaalityö on puuttumista ihmisen asioihin haastavissa elämäntilanteissa ja intervention tavoitteena on muutoksen aikaansaaminen (Payne 1996, 38–39).

Lain mukaan sosiaalityö on

”yksilö- ja perhekohtaista asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön tai perheen tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja heidän yhteisöjensä kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä”. (SHL 1301/2014, 15§.)

Sosiaalityöllä on eettinen vastuu heikompaan asemaan joutuneiden auttamisesta, kuten Pohjola (2016, 87) toteaa. Pohjola puhuu marginaaleista, jollaiseksi itse ymmärtää myös osan ikääntyneistä tietynlaisena ryhmänä. Marginaalin rajaava olemus näkyy mielestäni ikääntyneiden osalta palvelujärjestelmän haasteena eliniän pidetessä markkinatalouden luoman resurssipulan paineessa. Sosiaalityön eettiset periaatteet, kuten tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus (Heikkinen 2022) haastavat työntekijää uusien hyvinvointialueiden kustannussäästöpainneissa eivätkä helpotusta tuo puuttuva lainsäädäntö ja ohjeistus toimintatavoista silloin, kun joudutaan

toimimaan suojelun periaatteella yksilön itsemääräämisoikeutta vastaan (Kess 2023, 2, 354).

Gerontologinen sosiaalityö on erikoistunut vastaamaan ikääntyneiden monialaiseen palvelutarpeeseen ikääntymisen tuomien haasteiden kärjistyessä. Se on työtä ikääntyneiden hyvinvoinnin turvaamiseksi kaikilla osa-alueilla ja kokonaisvaltaisesti. (mm. Rossi 2021, 14; Seppänen 2016, 260; Kaskiharju & Günther 2023; Soukiala 2023.) Työ on kaiken sosiaalityön tavoin ihmisoikeustyötä, jonka keskiössä ovat ikääntyneen fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen elämänlaatu sekä hyvinvointi. (Ylinen ym. 2023; Soukiala 2023). Väestön ikärakenteen muuttuessa gerontologisen sosiaalityön tarve tunnustetaan Suomessa ja muualla Euroopassa. Tämä näkyy koulutuksen ja tutkimuksen lisääntymisenä, kuten valtakunnallisessa 2021 alkaneessa Gerit-hankkeessa todetaan. (Niemi, Soukiala, Rossi, Hirvonen, Ruotsalainen, Korpelainen, Kinni, Skaffari, Pietilä, Tiilikainen, Zechner & Seppänen 2021.) Pää tavoitteena gerontologisella sosiaalityöllä on vahvistaa ikääntyneiden hyvinvointia edistämällä olosuhteita, ikääntyneiden toimintakykyä sekä yhteisöjen toimivuutta (Kananaja, ym. 2011, 228 – 229).

Ikääntyneiden kotihoidon palvelujen lähtökohtana ovat terveydenhuollolliset tarpeet yhdistettynä sosiaalihuollon tarpeisiin liittävät sosiaalista ja terveydenhuollollista toimintakenttää toisiinsa ja vaativat erityisosaamista. Gerit-hankkeessa (Niemi, ym. 2021) pyrittiin löytämään erilaisissa ympäristöissä elävien ikääntyneiden ihmisten elämäntilanteista mahdollisimman laaja-alainen kuva. Monitieteellisenä tutkimuksena hanke etsi myös ikääntyneiden tuen tarpeiden tunnistettavuutta sekä tuen tarpeisiin vastaamista erilaisissa toimintaympäristöissä. Erityisen tärkeää on Kinnin ja Tiilikaisen (2024) mukaan tunnistaa arkaluontoisia tai itsemääräämisoikeuteen eettisesti liittyviä tilanteita sosiaalityön tarpeeksi. Asiakkaan terveydelliset, taloudelliset ja sosiaaliset haasteet luovat kokonaisuuden, johon gerontologinen sosiaalityö vastaa koordinoimalla asiakkaan palveluja kokonaisvaltaisesti (Niemi, ym. 2021).

Kinni ja Tiilikainen (2024) peräänkuuluttavat yhteisymmärryksessä käytävää moniammatillista vuoropuhelua vanhustenhuollossa tehtävistä tulkinnoista palvelujen kelpoisuuskriteereistä muistuttaen yksilöllisen harkinnan mahdollisuudesta. Kelpoisuuskriteereillä he tarkoittavat niitä kriteereitä, joiden perusteella palvelut ovat ikääntyneen saatavilla. Samalla he vaativat ikääntyneiden etiikan ja itsemääräämisoikeuden tietoisuuden lisäämistä (mt. 2024). Ikääntyneiden monisyiset ja monialaiset palvelutarpeet sosiaalityössä haastavat toimijoita Suomen lainsäädännöstä puuttuvien tarkkojen toimintaohjeiden vuoksi. Kuten jo johdannossa totesin, ei Suomen lainsäädännöstä löydy tarkkoja toimintaohjeita tilanteisiin, joissa joudutaan toimimaan suojelun periaatteella asiakkaan itsemääräämisoikeutta vastaan.

Hoiva ja huolenpito ovat keskeisiä hyvinvointia tuottavia arvoja. En kuitenkaan löytänyt mitään konkreettista toimintaohjetta ikääntyneiden dementoituneiden asiakkaiden itsemääräämisoikeuden sivuuttamiseksi hoivan ja huolenpidon

toteuttamiseksi sosiaalihuollossa. Itsemääräämisoikeuden ohittaminen perustuu lain mukaan aina lääkärin arvioon, kuten erityislainsäädännössä. Jo vuonna 2018 on tehty *Esitys Asiakas- ja potilaslaiksi* (STM 2018), joka ottaa kantaa itsemääräämisoikeuden ohittamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Marinin hallitus palautti lain kuitenkin takaisin valmisteluun. Tässä esityksessä mainittiin erikseen pykälä, jossa määriteltiin erityisen suojelun perusteita esimerkiksi dementoituneen asiakkaan kohdalla:

”Pitkäaikaisesti alentunut itsemääräämiskyky ja hyvän kohtelun turvaaminen

34 § Oikeus erityiseen suojeluun pitkäaikaisesti alentuneen itsemääräämiskyvyn perusteella. Henkilöllä, jonka itsemääräämiskyky on pitkäaikaisesti alentunut, on oikeus erityiseen suojeluun sosiaali- ja terveyspalveluja toteutettaessa. Täysi-ikäisen henkilön itsemääräämiskyky voidaan tämän lain mukaisesti todeta pitkäaikaisesti alentuneeksi, jos hän ei sairaudesta, vammasta tai muusta vastaavasta syystä johtuen toistuvasti tai pitkäaikaisesti kykene tekemään sosiaali- tai terveydenhuoltoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia ja jos hän tämän vuoksi todennäköisesti vaarantaa terveytään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta taikka vahingoittaa merkittävästi omaisuutta.” (STM 2018.)

Seuraavan kerran lakiesitystä on pitänyt esitellä eduskunnalle 2020. Laki on edelleen valmistelussa. Löysin sosiaali- ja terveysministeriön tiedotteen *Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen etenee – seurantaryhmä asetettu valmistelun tueksi* (STM 2021), jossa kerrotaan seurantaryhmän ensimmäisen toimikauden olevan voimassa 2023 loppuun saakka lain valmistelun tukena. Lainsäädäntö on edelleen puutteellinen ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja suojelun konkreettisten ohjeiden osalta, kuten moni aiempikin tutkimus on todennut (mm. Kess 2023; Ylinen, ym. 2023). Tarkan lainsäädännön puuttuessa gerontologinen sosiaalityöntekijä voi nojata toiminnassaan eduskunnan oikeusasiamiehen käytännöistä tiivistettyihin ohjeisiin:

”- sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa niin pitkälle kuin mahdollista

- rajoitustoimenpidettä saa käyttää vain viimesijaisena keinona ja vain niin kauan ja siinä määrin kuin on ehdottomasti välttämätöntä

- toimenpiteen on oltava eettisesti perusteltavissa ja se on suoritettava henkilön ihmisarvoa kunnioittaen

- henkilökunnan puute ei oikeuta asiakkaan rajoittamiseen

- ennen toimenpidettä on mahdollisuuksien mukaan kuultava asiakasta sekä itsemääräämiskyvyttömän asiakkaan laillista edustajaa tai omaista tai muuta läheistä

- toimenpiteen on perustuttava lääkärin päätökseen, joskin henkilökunta voi kiireellisessä tilanteessa aloittaa sen suorittamisen

- rajoituksen käytön aikana on jatkuvasti arvioitava sen tarpeellisuutta

- toimenpide on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätön

- henkilön tilaa on seurattava toimenpiteen luonteen ja henkilön terveydentilan edellyttämällä tavalla.” (EOA 3016/2019, 23–24.)

Sosiaalityön eettisen osaamisen vaatimus korostuu gerontologisessa sosiaalityössä työn kohteen ollessa haavoittuvassa asemassa oleva vanhus. Gerontologinen sosiaalityö nähdään eettisesti haastavia tilanteita ratkaisevana ammattina, jossa ikääntyneiden itsemääräämisoikeus kohtaa ammattilaisten ja omaisten riskiperusteisen ajattelun. Ammatillaiset ja omaiset näkevät riskejä, jotka vaikuttavat asiakkaan tilanteeseen negatiivisesti, vaikka asiakas itse ei näe riskin olemassaoloa. Linjaus on nykykäsityksen mukainen: gerontologisen sosiaalityön tulee ”turvata itsemääräämisoikeutta ja tukea mielekästä osallistumista päätöksentekoon” (Olaison & Donnelly 2022, Kinnin & Tiilikaisen 2024 mukaan) sekä ”edistää oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa” (Seppänen & Ray 2022, Kinnin & Tiilikaisen 2024 mukaan). (Kinni & Tiilikainen 2024; Soukiala 2023.)

Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välistä jännitettä gerontologisessa sosiaalityössä koronapandemian aikana tutkineet Ylinen, Ylinen, Ylinen ja Kalliomaa-Puha (2023) totesivat pandemian aikana kriisitilanteessa tehtyjen rajoitustoimien rikkoneen osittain ikääntyneen itsemääräämisoikeutta. Suojelun ja itsemääräämisoikeuden suhde nousi tarkastelun kohteeksi, kun syntyi tarve selvittää ikääntyneiden suojeletoimien kohtuullisuutta. Ikääntyneen itsemääräämisoikeuden rakentuminen sosiaalityöntekijöiden pandemiaolosuhteiden pohdinnoissa oli tutkimuksen kohteena. Samalla tutkittiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä pandemian vaikutuksista heidän työhönsä ja ikääntyneiden asiakkaiden elämään. Tutkijat päätyivät johtopäätökseen, jonka mukaan joskus on oikeutettua rajoittaa itsemääräämisoikeutta, koska oikeus suojeleluun on myös ihmisoikeus. (mt. 2023.) Tarkasteltaessa tilannetta, jossa ikääntynyt on haavoittuvassa asemassa tai kyvytön tekemään itseään koskevia päätöksiä punnitaan siis itsemääräämisoikeuden ja suojaamisen välistä suhdetta (Kaskiharju 2019; Ylinen, ym. 2023). Ratkaisuja tehtäessä pitää asiaa arvioida kaikista näkökulmista ja gerontologisessa sosiaalityössä pitää huolehtia asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisesta niin sanotun ”pienimmän haitan” periaatteella. Suojelutoimia ei voida tehdä, ellei se ole ilmeisen välttämätöntä. (Ylinen, ym. 2023.)

3 TEORIATAUSTA JA KÄSITTEET

Tämä tutkimus on laadullinen hermeneuttinen tutkimus, jossa tutkimuksen kohteena olevia ilmiöitä tarkastellaan gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta. Gerontologinen sosiaalityö on myös osaltaan tämän tutkimuksen teoriaa silloin, kun se on ikääntyneiden parissa tehtävää teoriapohjaista sosiaalityötä. Tutkielman teoriataustana kuvailen ikääntymisen ja ikääntyneen käsitteitä, itsemääräämisoikeuden käsitettä siten, miten se nykyajassa ymmärretään sekä heitteillejättöä käsitteenä. Ikääntyneen toimintakyvyn rajoitukset tulee ymmärtää tässä tutkielmassa rajoituksiksi, jotka vaikuttavat ikääntyneen kompetenssiin itsemääräämisoikeuden suhteen. Kuvaan myös toimintakyvyn käsitettä lukijalle.

3.1 Ikääntyminen/ikäntynyt

Ikääntyminen tapahtuu aina tietyssä ajassa, paikassa sekä yhteiskunnassa. Vaikka yhteiskunnan ikääntymiselle ja ikääntyneenä olemiselle luomat puitteet ohjaavat jo kaista kulttuuria ja aikakautta, ovat ne kuitenkin yksilölliset ja erilaiset. Ikä on sidoksissa kulttuuriin ja elinympäristöön. (Sankari & Jyrämä 2008, 7–9; Terde 2007, 101.) Syntymästä kuolemaan, koko elämänsä ajan, ihminen vanhenee eli ikääntyy. Elimistön fyysisen vanhenemisen lisäksi elämänsä kulku sekä vuorovaikutussuhteet tuovat tullessaan myös sosiaalisia ja psyykkisiä muutoksia, jotka kuuluvat vanheneemiseen. Psykoanalyytikko Erik H. Erikson kuvailee vanhuutta psykososiaalisena kehitystehtävänä eli viimeisenä elämän vaiheena, jossa ihminen hyväksyy lähestyvän kuoleman ja on päässyt sinuiksi itsensä sekä ympäröivän maailman kanssa. (Kan & Pohjola 2012, 12–14.)

Käsitykset iästä ja iän käsitteelle annetut merkitykset vaihtelevat kulttuurisesti, sosiaalisesti, historiallisesti ja yhteiskunnallisesti sekä yksilöittäin. Ajan käsite vaikuttaa ikääntymisessä olennaisena osana vanhuuden kokemukseen. Jokaisen oma

kokemus ikääntymisestä on myös yksilöllistä. Se on suoraan suhteessa siihen, minkä ikäinen ihminen on kokemuksensa hetkellä, eikä ”muun ikäinen” voi todellisuudessa kokea ikääntymisen mukanaan tuomia asioita. Ikääntymisen kokemukseen vaikuttaa myös kuljettu matka sekä vuosikymmenten ketjussa oleva hetki, jossa ihminen elää. (Heikkinen, Jyrkämä & Rantanen 2013, 237–244; Sankari & Jyrkämä 2008, 7–9; Jyrkämä 2008b, 117; 129–132.) Yhteiskunta ”luo sosiaalista järjestystä kronologisen, biologisen sekä psyykkisen iän etenemiseen” jaksottaen ja vaiheistaen ihmisen elämänkulkua (Skogberg 2022, 8–9; Jyrkämä 2008a, 276).

Ikäkäsitteet on ollut myös kritiikin kohteena ja esimerkiksi Donnelly & Torres (2022, 3; 9) toteavat ymmärryksen ikääntymisen epätasa-arvosta sekä näkemyksen vanhuusiän moninaisuudesta olevan kriittisen gerontologian ytimessä. Yksilölliseen elämänkulkuun ja yksilön nykyhetkeen vaikuttavat biologisten, sosiaalisten ja historiallisten sekä henkilökohtaisten tekijöiden summa yhdessä aiempien elämäntapahtumien kanssa. Siten yksilöä ei voida nähdä ikänsä kautta, eikä ole olemassa yhdenlaista vanhenemista. Edellä kuvatun ikääntymisen ymmärryksen lisäämisellä voidaan vähentää rakenteellista epätasa-arvoa. (Milne, 2022, s. 19–21; 28–29.)

Ikääntynyttä väestöä määritetään Suomen lainsäädännössä 65-ikävuoden, eli vanhuuseläkkeeseen oikeuttavan iän, perusteella. Henkilö määritellään laissa ikäihmiseksi, kun toimintakyky on heikentynyt korkean iän lisäämien sairauksien tai rappeuman seurauksena. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista, 28.12.2012/980, 3§, 1 ja 2 momentti.) Terveystalvveluon kehittymisen ja muuttuneiden elintapojen vuoksi ihmisen elinaika on pidentynyt ja väestö vanhenee maailmanlaajuisesti (Heikkinen, Jyrkämä & Rantanen 2013, 38–40). Vanheneminen on fyysistä ja biologista mutta myös psyykkistä ja sosiaalista muutosta ikääntymisen myötä, ja samanikäisten ihmisten toimintakyky voi olla täysin erilainen (Jyrkämä 2008a, 267–269; Heikkinen, Jyrkämä & Rantanen 2013, 56–64). Ikääntymistä ei voi nykykäsityksen mukaan yksiselitteisesti määritellä yksilön ikävuosien perusteella (Terveyskylä, 2019). Vaaramaa ja Jylhä (2020) toteavat artikkelissaan, että elämme Suomessa pitkäikäisyyden vallankumousta. Hyvin vanhojen määrä kasvaa ja ”vanhuusikä” tarkoittaa neljäkymmentä vuotta pitkää jaksoa 65-vuotiaasta yli satavuotiaaksi. Samaan aikaan iäkkäät ovat nuortuneet: 30 vuodessa 75–80-vuotiaiden älyllinen ja fyysinen toimintakyky on parantunut huomattavasti. (Koivunen ym. 2020; Munukka ym. 2020, Vaaramaan & Jylhän 2020 mukaan.) Käytän tässä tutkielmassa sanoja ikääntynyt ja iäkäs myös niistä kohdista, joissa aineistossa esiintyi sana vanhus, sillä käsitettä vanhus käytettiin tutkimuksen aineistossa samoissa yhteyksissä kuin ikääntynyt tai iäkäs.

3.2 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus liittyy yksilön osallisuuteen ja tarkoittaa yksilön toiminnan vapautta sekä ihmisen oikeutta itsenäiseen päätöksentekoon (Medina ym., 2006). Autonomia perustuu ihmisen henkilökohtaiseen arvomaailmaan sekä jokaisen yksilöllisiin tunteisiin, tietoon ja tarinoihin, joiden perusteella hän tekee omat valintansa ja tuntee oman roolinsa merkitykselliseksi (mt. 2006, 347 – 348; Gretschel 2002, 7 – 10; Moilanen 2023). Itsemääräämisoikeus on yhteiskunnassamme tunnustettu kuuluvaksi yksilön perusoikeuksiin. (Perustuslaki 731/1999; Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 8§). Itsemääräämisoikeus sekä osallistuminen omien palveluidensa suunnitteluun ja toteuttamiseen luo osallistumisen lisäksi osallisuutta (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 8§).

Kaija Kess (2023) on julkaissut teoksen *Itsemääräämisoikeus sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Teoksessa käydään läpi itsemääräämisoikeuden nykytilaa, itsemääräämisoikeuden rajoittamista sekä perusoikeuksia lainsäädännön, kansanvälisten sopimusten sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin ratkaisujen näkökulmista. Kehitysnäkymissä Kess listaa toimenpiteitä, joita eduskunnan oikeusasiamies on ehdottanut lainsäädännön parantamiseksi koskien rajoittamispäätöksiä ja niiden toimeenpanoa. Kess huomauttaa, että kymmeniä vuosia käydyn keskustelun jälkeenkin lainsäädännöstä ei löydy konkreettisia ohjeita rajoitustoimenpiteistä sekä niiden toimeenpanosta. Tämä tarkoittaa Kessin mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden itsemääräämisoikeuden heikkoutta ja epäselvyyttä muussa tilanteessa kuin palvelun ja hoidon valinnassa. Mäki-Petäjä-Leinosen (2023) ehdotus siviilioikeudellisesta instituutiosta eli tuetun päätöksenteon järjestelmästä saattaisi auttaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Teoksensa loppusanoissa Kess siteeraa Pahlmanin (2003) väitöskirjaa, jossa puhutaan ideaali- ja reaalimaailman välisestä konfliktista sekä oikean ratkaisun riippumattomuudesta ammattihenkilöistä tai potilaasta/asiakkaasta: todellisuudessa merkittävä tekijä ratkaisuisissa on taloudellisten päätösten tekijöillä. (Kess 2023.)

Koiviston (2018) artikkeli käsittelee itsemääräämisoikeuden valtiosääntöoikeudellista perustaa sekä joitakin merkkejä sen ideologisinstitutionaalisesta vahvistumisesta Suomen lainsäädännössä. Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen liittyy usein subjektipositioon, asiakkaaseen (mt.2018). Tällöin voidaan puhua individualistisesta itsemääräämisoikeuden käsityksestä (esim. Walter & Ross 2014 Ylisen, ym. 2023 mukaan). Asiakas oletetaan kykeneväksi päätöksentekoon silloinkin, kun avun ja tuen tarve on ilmeinen. Koivisto (2018) siteeraa Tuomas Kontkasta aktiivisen kansalaisen ideologiassa, jossa rooleina ovat vastuullinen kansalainen, kuluttajakansalainen sekä itsemääräävä kansalainen. Tämän seurauksena osallistuva subjekti, vastuullinen ja itsemääräävä kansalainen, on tietoinen oikeuksistaan. Hän myös haluaa käyttää

oikeuttaan vertaillen vaihtoehtoja ja hyväksyen sen, millainen toimija hänestä näiden oikeuksien myötä rakentuu. Käytännössä yksilön osallistaminen itsemääräämisoikeuden nimissä saattaa merkittävästi rajoittaa hänen toimintamahdollisuuksiaan. Itsemääräämisoikeuden viitekehys on julkisen vallan määrittelemä ja julkinen valta arvioi itsemääräämisoikeuden käytön arvoa. Itsemääräämisoikeus ja sen rajoittaminen muodostavat näin jatkumon, joka kertoo epäsuorasti eri varianttien, kuten liberalistisen ja sosiaalisen itsemääräämisen arvojärjestyksestä. Koiviston (2018) mukaan

”sosiaalisen itsemääräämisoikeuden käytön odotetaan perustuvan punnittuun itsemääräämiskykyyn”.

Koiviston mukaan on harhaanjohtavaa kutsua punnettua itsemääräämiskykyä itsemääräämisoikeudeksi. Koivisto myös väittää, että

”täysivaltaisiksi katsotut yksilöt nauttivat liberalistista ja sosiaalioikeudelliseen rooliin subjektivoitua sosiaalista, julkisen vallan tiukemmin hallinnoimaa itsemääräämisoikeutta” (Koivisto 2018).

Edellä mainitut sosiaalioikeudelliseen rooliin subjektivoitua yksilöt, kuten esimerkiksi ikääntyneet monialaisen avun tarvitsijat, ovat siis kirjoittajan mielestä valmiiksi asemassa, jossa heidän itsemääräämisoikeutensa on erilainen tai pienempi suhteessa ”normaaleihin” yksilöihin. Puhe ”punnitusta itsemääräämiskyvystä” näyttäytyy heikompana itsemääräämisoikeutena riippuen yksilön kompetenssista. (mt. 2018.)

Ikääntyneiden omiin kokemuksiin perustuva autonomian kokemus näyttäytyi relationaalisenä, eli suhteisiin ja verkostoon perustuvana Mäki-Petäjä-Leinosen (2023) tutkimuksessa. Relationaalinen autonomia tarkoittaa myös itsemääräämisoikeuden olemista sidoksissa ihmiseen itseensä liittyvien tekijöiden lisäksi fyysisen ja kulttuurisen ympäristön luomiin puitteisiin (Pirhonen & Pulkki 2016; Pirhonen 2017; Mackenzie 2021 Ylisen ym. 2023 mukaan), jolloin se on nähty myös rajoittavana tekijänä. Mäki-Petäjä-Leinosen (2023) tutkimuksessa nousi esiin pelko individuaalisen autonomian menetyksestä sekä autonomian tilannesidonnainen merkitys yksilölle, tarkasteltaessa autonomiaa yksilön ihmissuhteiden kautta. Läheisissä suhteissa olevat pyrkivät etsimään yhteistä hyvää enemmän kuin omaa parastaan. Tavoitteena relationaalisessa autonomiassa on elämää parantavien ihmissuhteiden vahvistaminen. Moni tutkimukseen osallistuneista kotona asuvista ikäihmisistä oli keskustellut läheistensä kanssa tulevaisuudesta ja ikääntymisen oikeudellisesta ennakkoinnista ja tehnyt yhteisiä päätöksiä esim. edunvalvontaa varten. Luottamus läheisten apuun näyttäytyi merkittävässä roolissa relationaalisen autonomian toteutumiseksi. Sama vaikutus oli oikeudellisella ennakkoinnilla. Oikeudellinen ennakointi vahvisti tutkimuksen osallistujien turvallisuuden tunnetta ja koherenssia. Asioiden ollessa kunnossa voi suhtautua tulevaisuuteen luottavaisin mielin. (mt. 2023.) Mäki-Petäjä-Leinonen (2023) katsoo, että relationaalisen autonomian vahvistamiseksi tarvitaan myös oikeudellisia

keinoja lain tulkinnan lisäksi. Hän ehdottaa holhoustoimilain sekä edunvalvonnan rinnalle siviilioikeudellista instituutiota eli tuetun päätöksenteon järjestelmää. (mt. 2023, 349–364.) Olen tutkijan kanssa samaa mieltä tuetun päätöksentekojärjestelmän tarpeellisuudesta ja ehdotukseni on liittää se gerontologiseen sosiaalityöhön työn itsensä vaatiman vahvan eettisen osaamisen perusteella.

Autonomia eli itsemääräämisoikeus on keskeisenä käsitteenä Buskin (2018) Pro Gradu-tutkielmassa. Busk määrittelee autonomiaa jokaisen lakisääteiseksi oikeudeksi päättää itse omista asioistaan. Tutkimus tarkastelee ikääntyneen itsemääräämisoikeutta päätettäessä ikääntyneen asumisesta omassa kodissaan tai ympärivuorokautisessa hoivassa eli SAS-prosessissa. Sosiaalityön eettiset ohjeet sekä lainsäädäntö määrittävät myös SAS-prosessia, ja itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön raja on joskus vaikea hahmottaa. Muistisairaana oma mielipide ei voi tutkijan mukaan olla ainoa päätöksen peruste asumisesta päätettäessä, vaan on myös huomioitava etiikan ja lainsäädännön velvoitteet. (mt. 2018.) Tällaisessa toiminnassa on paternalistisia piirteitä, missä puuttuminen oikeutetaan yksilön etuun vetoamalla (Dworkin 1988 Ylisen, ym. 2023 mukaan). Asiakkaan itsensä tai muut ihmiset vaaraan saattavat tilanteet ovat haasteellisia, eikä niitä pitäisi sallia. Sosiaalihuollolta puuttuvat pakkokeinot asettavat työntekijät haastavaan asemaan ylipuhuttaessa vastentahtoista asiakasta silloin, kun hän on fyysiseltä toimintakyvyltään vielä kunnossa, mutta psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky puuttuvat. (Busk 2018.) Mäki-Petäjä-Leinosen (2023) ehdotus siviilioikeudellisesta instituutiosta tuetun päätöksenteon järjestelmänä näyttää tämänkin tutkimuksen perusteella tarpeelliselta.

Sirén, Seppänen ja von Bonsdorffin (2023) tutkimus ikääntyneiden sosiaalisesta osallisuudesta ja vuorovaikutuksen merkityksestä antaa viitteitä avustetun autonomian tai aiemmin mainitun tuetun päätöksentekojärjestelmän tarpeellisuudesta silloin, kun ikääntyneen oma kompetenssi ei ole riittävällä tasolla (katso myös Pirhonen 2017, 68). Ikääntyneiden osallisuuden, osallistumisen sekä sosiaalisen kanssakäymisen tutkimuksessa nousee merkittävänä tuloksena esiin ikääntyneen vapaus ja itsemääräämisoikeus. Tutkimukseen osallistuneet, erään suomalaisen senioritalon asukkaat, painottivat vapautta valita, kenen kanssa ovat sosiaalisessa kanssakäymisessä tai mihin toimintoihin osallistuvat. Vastavuoroisuus ja osallisuus tukivat tutkimuksen mukaan ikääntyneen autonomiaa, kun he saivat itse päättää osallistumisestaan. Tutkimuksen tulokset tukevat aiemmin esitettyä Mäki-Petäjä-Leinosen (2023) suhteisiin perustuvaa autonomiaa. Yksinäisyyden vähentyessä vahvistui ikääntyneen itsenäisyys sekä kumppanuus. Elämänlaatu parani ja elämä sai merkityksellisyyttä sosiaalisessa toimijuudessa. (Sirén, ym. 2023.) Itsemääräämisoikeus näyttäytyy sosiaalisissa ja materiaalisissa suhteissa neuvoteltavana sekä toteutettavana (myös Pirhonen & Pulkki 2016; Pirhonen 2017, 26).

3.3 Heitteillejättö

Käytän tässä tutkimuksessa etsittävän rajapinnan toisesta ääripäästä sanaa heitteillejättö. En kuitenkaan löytänyt kyseistä sanaa lainsäädännöstä, kuten sosiaalihuolto-laista tai vanhuspalvelulaista (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012). Vastinetta sanalle heitteillejättö ei löytynyt muualta kuin rikoslaista (39/1889), jossa lainsäätäjät käyttää puhekielen termistä heitteillejättö sanaa heitteillepano:

”Heitteillepanoon syyllistyy henkilö, joka saattaa toisen avuttomaan tilaan. Heitteillepanoon syyllistyy myös se, joka jättää avuttomaan tilaan sellaisen henkilön, josta hän on velvollinen huolehtimaan aiheuttaen siten vaaraa toisen hengelle tai terveydelle. Rangaistuksena heitteillepanosta on sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta.”

Säännös heitteillepanosta korostaa huolehtimisvelvollisuutta varsinkin silloin, kun tekijä on aiheuttanut avuttoman tilan. Rangaistavuus ei riipu tekijän velvollisuudesta huolehtia uhrista. Heitteillepanoon voi syyllistyä esimerkiksi viemällä sokealta kepin tai poistamalla pikkulasta suojaavan portin tai aitauksen. Myös pelastustoimen lainminlyönti voidaan tulkita heitteillepanoksi:

”Joka tietäen toisen olevan hengenvaarassa tai vakavassa terveyden vaarassa on tälle antamatta tai hankkimatta sellaista apua, jota hänen mahdollisuutensa ja tilanteen luonne huomioon ottaen kohtuudella voidaan häneltä edellyttää, on tuomittava pelastustoimen lainminlyönnistä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Rikoslaki 39/1889, 21 luku 14§ ja 15§.)

Aiemmista tutkimuksista oli haasteellista löytää termiä heitteillejättö. Yleensä itsemääräämisoikeutta lähestyttiin tutkimuksissa sen vahvistamisen kautta, jolloin heitteillejättö-termiä ei ollut nähtävissä. Löysin julkaisun *Autonomia ja heitteillejättö - eettistä rajankäyntiä* (STM 2004), joka on valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan julkaisu. Julkaisu perustuu seminaariin, jossa kiinnitettiin huomiota erityisesti itse aiheutettuihin sairauksiin ja tiloihin. Terveydenhuollossa oli esitetty, että potilaiden tulisi kantaa kustannukset itseaiheutettujen sairauksien osalta. Seminaarissa päädyttiin suosittelemaan termin ”itse aiheutettu sairaus” poistamiseen kokonaan käytöstä harhaan johtavana. Yksilön osuus sairautensa syntymekanismissa ei saa vaikuttaa hoidon saatavuuteen. Sairastunutta ihmistä ei saa hylätä tai syrjäyttää itsemääräämisoikeuden varjolla. Seminaarissa todettiin myös, että itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja heitteillejätön raja on usein epäselvä ja yhteiskunnan tehtävä on huolehtia riittävästi ihmisistä, joilla ei itsellään ole siihen mahdollisuutta. (STM 2004.)

Kinni ja Tiilikainen (2024) puhuvat ”eettisestä dilemmasta” kun pyritään löytämään tasapainoa asiakkaan itsemääräämisoikeuden sekä mahdollisten riskien välille. Esimerkkinä asiakas kieltäytyy palveluista, joita ammattilaiset tai sukulaiset

ajattelevat hänen tarvitsevan: oma koti ei ole enää turvallinen ja tarvitaan asumispalveluita ikääntyneen terveyden ja turvallisuuden takaamiseksi. Taloudellisten asioiden hoitamiseksi suositellaan edunvalvontaa, jota asiakas ei halua: jotta laskut tulevat maksetuiksi, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin toimia vastoin asiakkaan tahtoa tekemällä ilmoitus edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä. Tutkijan näkökulmasta katsoen näyttää siltä, että jos päädytään toimimaan asiakkaan itsemääräämisoikeuden puitteissa, jää asiakas heitteille, koska asuminen omassa kodissa ei ole enää turvallista tai raha-asiat eivät hoidu lainkaan ilman edunvalvojaa. Ammatillinen vastuu vastoin asiakkaan itsemääräämisoikeutta toimittaessa on usein sosiaalityöntekijällä, sillä tilanne koetaan vaikeaksi ja eettisesti haastavaksi. (Kinni & Tiilikainen 2024.)

3.4 Toimintakyky

THL (2023) kuvaa toimintakykyä ihmisen fyysisinä, psyykkisinä ja sosiaalisina edellytyksinä selviytyä jokapäiväisen elämän toiminnoista, jotka ovat ihmiselle itselleen merkityksellisiä ja välttämättömiä hänen omassa elinympäristössään. Moniulotteisena käsitteenä toimintakykyä voidaan jäsentää muun muassa sen ulottuvuuksien; fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen sekä sosiaalisen toimintakyvyn kautta. Nämä ulottuvuudet ovat kytkeytyneitä paitsi toisiinsa sekä ympäristön vaatimuksiin ja edellytyksiin, myös yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä terveydentilaan. Hyvä toimintakyky, niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisesti, tukee yksilön hyvinvointia ja auttaa toimimaan yhteiskunnassa. Toimintakyvyn lisäksi ympäristö vaikuttaa jaksamiseen työelämässä ja selviytymään jokapäiväisestä elämästä. (mt. 2023.)

Esimerkkinä toimintakykyä heikentävistä iän mukanaan tuomista sairauksista voidaan mainita muistisairaudet. Nikumaa (2023) on artikkelissaan tutkinut muistisairaiden omien kokemusten kautta muistisairauden aiheuttamia vaikutuksia sairastuneen autonomiselle toimijuudelle. Nikumaan tutkimuksessa kokemukset olivat yksilöllisiä sekä moniulotteisia ja haastateltavat tunnistivat muistisairauden vaikuttavan heidän kyvykkyyteensä sekä päätöksenteko-oikeuteensa. Myös läheisten ja ammattihenkilöiden suhtautumisen muistisairaaseen koettiin muuttuneen sairauden myötä. Tutkimuksen mukaan muistisairaana ihmisen autonominen toimijuus on yksilöllinen kokonaisuus, joka nojaa ”oikeudellisen toimintakyvyn kivijalkaan”. Tukena tälle kivijalalle on ajoissa tehty oikeudellinen ennakointi, jonka myötä henkilön yksilöllinen toimijuus huomioidaan ja läheisten rooli päätöksentekijänä helpottuu ja selkeytyy. Ajoissa tehty hoitotahto sekä esimerkiksi edunvalvontavaltuutus ovat osoitus ikääntyneen itsemääräämisoikeudesta (kuten aiemmin Sirén, ym. 2023). Nikumaa peräänkuuluttaa ohjausta ja neuvontaa ja kannustusta oikeudelliseen ennakointiin kaikissa ikäryhmissä. Tutkimus antoi näyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon ohjauksen ja

neuvonnan merkityksellisyydestä ikääntyneen autonomian kokemuksessa. (Nikumaa 2023, 365 – 390.) Virkola (2014, 61 – 62) lähestyy muistisairaana toimintakykyä toimijuuden kautta ja analysoi tutkimuksessaan tutkittavien toimijuutta refleksiivisyyden sekä konkreettisen arjen toiminnan kautta kykyjen ja taitojen kohdatessa ympäristön sekä kulttuurin rajoitteita (myös Pirhonen 2017, 71 – 72). Hän näkee toimijuuden olevan vuorovaikutuksessa rakentuvaa, minkä dynamiikka muuttuu muistisairauden etenemisen myötä. Molempien edellä mainittujen tutkijoiden mukaan tärkeintä muistisairaana näkökulmasta on muiden ihmisten muistisairaana toimintakyvyn ja toimijuuden tunnistaminen (Nikumaa 2023; Virkola 2014, 315).

THL on laatinut suosituksia muun muassa ikääntyneiden toimintakyvyn mittaamiseksi sekä listannut käytettävissä olevia mittareita. Suosituksen tavoitteena on iäkkäiden ihmisten toimintakyvyn arviointikäytäntöjen yhtenäistäminen kotikuntoutuksessa sekä kansallisesti yhtenäisen tiedon tuottaminen jatkokäyttöä varten. (Äijö, Kauppinen, Niskanen, Rasmus, Unkeri, Tunkkari & Havulinna 2022.) En kuitenkaan löytänyt toimijuuteen liittyvää arviointia suosituksesta, vaikka suosituksen yhtenä tavoitteena mainitaan iäkkään henkilön osallisuuden ja sitoutumisen mahdollistaminen sekä merkityksellisiin toimintoihin osallistuminen. Edellisessä kappaleessa toimijuutta on kuvattu tilana, jossa henkilön osaaminen ja motivaatio kohtaavat (myös Pirhonen 2017, 71 – 72) ja toimijuus tulee muiden ihmisten toimesta tunnistaa sekä tunnustaa (Nikumaa 2023; Virkola 2014, 315). Vapaus itsenäiseen päätöksentekoon ja sen vaikutus yksilön arkielämässä perustuu osaltaan toimintakykyyn sekä sen myötä toimijuuteen, joka luo osallisuutta ja merkityksellisyyden kokemusta (Sirén, ym. 2023.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen tavoitteena on löytää ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillepanon rajapintaa tieteellisistä artikkeleista. Tarkoituksena on herättää keskustelua siitä, miten pitkälle itsemääräämisoikeutta voidaan noudattaa, kun ikääntyneen suojelun tarve korostuu ja ikääntynyt itse ei ymmärrä omaa tilannettaan. Virkola (2014, 13;193 – 194) puhuu väitöstutkimuksessaan kykyjen murtumisesta hänen tutkiessaan muistisairautta sairastavia kotona asuvia ikääntyneitä. Kun tutkittavien kyvyt ja taidot heikkenivät, tuli monista arjen käytännöistä yhä enemmän neuvoteltavia. Muutoksia tapahtui myös suhteessa kotiin ja kotona tapahtuvat arjen toiminnat vaikeutuivat haastaen itsenäistä asumista. Tutkimuksen osallistujat joutuivat neuvottelemaan toimijuudentuntonsa säilyttämiseksi ja samalla vastustivat muutoksia omalla toiminnallaan. (Virkola 2014, 13; 267.)

4.1 Hermeneutiikka taustafilosofiana

Hermeneutiikka on kaiken tulkintaa (Kakkori 2009, 36; Saarinen 1994, 257; Laine 2018, 33), mikä korostaa merkityksiä sisältävien kokonaisuuksien ymmärtämistä ja soveltuu siten hyvin tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimusteoreettiseksi ja filosofiseksi taustaksi. Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tietoisesti artikkelien itsemääräämisoikeudelle ja heitteillejätölle antamia merkitysyhteyksiä sekä merkityssuhteita hermeneuttiselta pohjalta tulkiten (Heidegger Kakkorin 2009, 38 – 39 mukaan). Tutkimus etenee ns. hermeneuttisessa kehässä, jonka luoma historiallinen ymmärrys pakottaa tutkijan pohtimaan kriittisesti omaa käsitteistöään sekä lähtökohtiaan. Hermeneuttisen kehän avulla tulkinta syvenee tutkijan sekä aineiston dialogisessa vuorovaikutuksessa. (Määttänen 1995, 228 – 229; Saarinen 1994, 257 – 260; Laine 2018, 33 – 38; Tieteen termipankki n.d.) Tutkimusmuotona on kuvaileva kirjallisuuskatsaus (Vilkka 2023 s.21 – 24) ja metodina aineistolähtöinen sisällönanalyysi (Vuori, J. n.d.; Vilkka

2023, 86–92; Vilkka 2021, 163–170) hermeneuttista kehää kulkien (Laine 2018, 37–45).

Tarkastelen tutkimuksessa kirjallisuuskatsauksen avulla aiempien tutkimusten tuloksissa näkyviä merkitysyhteyksiä tiettyjen ilmiöiden välillä. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on itsemääräämisoikeuden sekä heitteillejätön rajapinta gerontologisen sosiaalityön kontekstissa. Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta saattaa syntyä tilanne, jossa ikääntynyt jää ilman palveluja heitteille, koska hän on kykenemätön tekemään omaa hyvinvointiaan turvaavia päätöksiä. Itsemääräämisoikeus saattaa mennä liian pitkälle tilanteissa, joissa ikääntyneen oma kompetenssi ei ole riittävällä tasolla. Merkitysyhteydet ilmiöiden välillä kytkeytyvät toisiinsa haastaen sosiaalityöntekijän ammatillista etiikkaa. En kuitenkaan selitä ilmiöiden yhteyttä toisiinsa tässä tutkimuksessa kausaalisuhteena, joka tarkoittaa syy-seuraus-suhdetta (esim. Saarinen 1994, 263). Tavoitteena on laatia tiivis koonti siitä, millaisissa tilanteissa ikääntynyt on vaarassa jäädä heitteille ja milloin on tarpeen ja oikeutettua rajoittaa itsemääräämisoikeutta, jotta ei synny tilannetta, joka voidaan tulkita heitteillejätöksi.

4.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen aihe nousee vahvasti aikuisten parissa tehtävästä sosiaalityöstä, jossa olen saanut työskennellä myös ikääntyneiden parissa. Rajasin tutkimustehtävän ikääntyneiden parissa tehtävään sosiaalityöhön sen vuoksi, että olen työssäni kohdannut eettistä ristiriitaa tilanteissa, joissa ikääntynyt ei ole motivoinnista huolimatta ottanut vastaan hänelle tarjottuja palveluja ja olen kokenut hänen turvallisuutensa vaarantuneen. Ymmärrän ikääntyneet erityisen tuen tarpeessa oleviksi henkilöiksi silloin, kun heillä on muitakin kuin ikääntymisen tuomia haasteita. Lakia soveltaessaan sosiaalityöntekijä arvioi yksilökohtaisesti asiakkaan erityisen tuen tarvetta. Erityisen tuen tarve näyttäytyy tilanteissa, joissa henkilön avun saaminen on vaarassa estyä, johtuen hänen kykenemättömyydestään tarvitsemansa avun hakemiseksi tai kykenemättömyydestä avun saamiseksi tarvittavan tiedon vastaanottamiseksi tai antamiseksi (SHL 1301/2014, 3§ 3mom.; STM 2015). Tutkimuskysymyksiksi muodostin kaksi erillistä kysymystä:

1. Millaisissa tilanteissa ikääntynyt on vaarassa jäädä heitteille
2. Milloin on tarpeen rajoittaa itsemääräämisoikeutta?

4.3 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Kirjallisuuskatsauksessa tutkitaan aikaisempia tutkimuksia ja tulkitaan yhteen kerättyä tietoa. Kirjallisuuskatsauksen avulla rakennetaan kokonaiskuvaa määrätystä asiakokonaisuudesta. Jo olemassa olevan teorian kehittäminen sekä uuden teorian rakentaminen ovat osa kirjallisuuskatsauksen luonnetta. Historiallisen tarkastelun kuvaaminen tietyn teorian kehityksessä mahdollistuu myös kirjallisuuskatsauksen avulla. (Baumeister ja Leary 1997, 312 Salmisen 2011, 3 mukaan.) Rakennettaessa kuvaa tietystä asiakokonaisuudesta ja pyrittäessä tunnistamaan ongelmia sopii kirjallisuuskatsaus hyvin tutkimusmenetelmäksi (Salminen 2011, 3; Hirsjärvi ym. 2014, 121).

Kirjallisuuskatsauksessa löytyy erilaisia menetelmätyyppejä. Kolme kirjallisuuskatsauksen perustyyppiä ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Meta-analyysi voi olla joko laadullinen, eli kvalitatiivinen tai määrällinen, eli kvantitatiivinen. Kirjallisuuskatsauksen tyyppien erot näytettyvät esimerkiksi tutkimuskysymyksen asettelussa sekä aineiston analysoinnissa. Aiemmin julkaistujen tutkimusten tulokset ovat aineistona pohjana uusille tutkijan tulkinnoista syntyneille tuloksille. Kirjallisuuskatsausta voisi luonnehtia tutkimuksen tutkimiseksi. (Salminen 2011, 6, 9–11, 13; Gregory & Denniss 2018.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jaotellaan vielä Salmisen (2011, 6) mukaan kahteen hiukan toisistaan eroavaan orientaatioon, narratiiviseen sekä integroivaan, joista integroivalla on enemmän samankaltaisuutta systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kanssa.

Valitsin tämän tutkimuksen menetelmäksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, jota jotkut tutkijat myös hiukan harhaanjohtavasti narratiiviseksi kutsuvat (mm. Vilkkä 2023, 21; Gregory & Denniss 2018). Perusteluna valinnalle on halu tulkita monipuolisesti ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön merkitysyhteyksiä ja etsiä niiden välistä rajapintaa sekä tuottaa uutta tietoa kyseisistä ilmiöistä aieman tutkimuksen perusteella. Pyrin tutkimuksessani ymmärtämään ilmiöiden itsemääräämisoikeus ja heitteillejätö keskinäistä suhdetta gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta ja kuvailemaan löydöksiä vakuuttavalla sekä johdonmukaisella argumentoinnilla. (katso mm. Vilkkä 2023, 21 – 23; Efron & Ravid 2019, 31.) Tulen tutkimuksessani nojautumaan sekä narratiivisen että integroivan katsauksen orientaatioihin hermeneuttista kehää seuraten. Narratiivinen lähestymistapa tavoittelee yleistämistä ja uuden teorian luomista perustuen tutkijan oivalluksiin aineistosta ymmärrettyihin asioihin (Vilkkä 2023, 22). Integroiva katsaus mahdollistaa tärkeimmän tutkimusmateriaalin tiivistämisen katsauksen perustaksi metodisesti kriittisen arvioinnin perusteella (Birmingham 2000: 33 – 34 Salmisen 2011, 8 mukaan). Integroiva kuvailevan kirjallisuuskatsauksen orientaatio on myös lähempänä systemaattista kirjallisuuskatsausta ja se pyrkii yhdistämään narratiivisen katsauksen luovaa voimaa

systemaattiseen lähestymistapaan. Integroiva katsaus sisältää myös kriittistä tarkastelua, jota ilmiö mielestäni jo itsessään vaatii. (Salminen 2011, 8.)

Vaikka kyseessä ei ole systemaattinen kirjallisuuskatsaus, vaatii aineiston hankinta systemaattisuutta. Aineiston hankinnan kuvaus tulee olla täsmällinen: käytetyt tietokannat, hakulausekkeet ja käsitteet sekä sisäänotto- ja poissulkukriteerit kuvaetaan usein ns. vuokaaviona, josta lukija pystyy helposti hahmottamaan aineiston valikoitumisen ja lukumäärät eri vaiheissa. (Salminen 2011, 6, 9 – 11, 13) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus antaa myös tutkijalle ”äänen” hänen tekemiensä tulkintojen osalta (esim. Efron & Ravid 2019, 218 – 219; Salminen 2011, 7). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla etsitään tutkimuksista vastauksia ilmiön keskeisiin käsitteisiin ja käsitteiden keskinäisiin suhteisiin sekä siihen, mitä ilmiöstä jo tiedetään. Tavoitteena on kuvailla vahvasti, vakuuttavasti sekä johdonmukaisesti argumentoiden ilmiön ymmärrystä, jonka tutkija saavuttaa lukiessaan ja analysoidessaan tutkimusaineistoa. Prosessissa tutkijan oma ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä kasvaa ja syventyy ja uuden teorian luominen mahdollistuu. (Vilkkä 2023 s.21 – 22; Salminen 2011, 7; Efron & Ravid 2019, 20.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa tulkintojen tekemisen hajanaisista tiedoista yhteen keräämällä. Tulkintojen avulla vastataan tutkimuskysymykseen lähestyen tutkittavaa aihetta laajemmin eri näkökulmista. Aineiston analysoinnin tulee tuottaa uusia näkemyksiä aiheesta (Gregory & Denniss 2018).

Tutkimuskysymys ohjaa aineiston valintaa sekä koko prosessia kuvailevan kirjallisuuskatsauksen eri vaiheissa (mm. Efron & Ravid 2019, 62; Salminen 2011, 31 – 33). Täsmällinen tutkimuskysymys mahdollistaa syvällisemmän tarkastelun aiheesta. Huomiota tulee kiinnittää kysymyksen asetteluun. Riittävän väljä tutkimuskysymys antaa mahdollisuuden tutkia tutkittavaa ilmiötä eri näkökulmista. Tutkimusaineiston valinnassa kiinnitetään huomiota aineiston rajaamiseen. Tässä tutkimuksessa halusin aineistoksi vertaisarvioituja artikkeleita, jotka on julkaistu tieteelliseen julkaisemiseen erikoistuneissa kanavissa, kuten lehdissä (journal) tai tieteellisissä kirjoissa. (Salminen 2011, 31 – 33.) Aineiston arvioinnissa kiinnitin huomiota tutkittavien ilmiöiden esiintymiseen aineistossa. Koska tutkimusta on tehty hermeneuttisella otteella, valitsin aineistoon mukaan artikkeleita, joista voin tulkita löytyvän itsemääräämisoikeuteen sekä heitteillejättöön liittyviä asioita, vaikka ne eivät suoraan käsitelleet aiheita. Tutkimusaineiston analyysissä etsitään ja rakennetaan aineistosta tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiä asioita sekä merkitysyhteyksiä. Valitun tutkimusmetodin avulla tulkitsen tutkijana jo tehtyjä tutkimuksia ja etsin ilmiöitä ja niiden keskinäistä suhdetta päästäkseni vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen loppuvaiheessa löytynyttä ytimekästä sekä johdonmukaista kuvailevaa synteisiä tarkastelen suhteessa laajempaan kontekstiin (Salminen 2011, 8). Tulosten suhde menetelmään sekä tutkimusvaiheiden eettisyys- ja luotettavuuskysymyksiin tulee ottaa tarkastelussa huomioon (Vilkkä 2023, 92 – 96; Salminen 2011, 8).

4.4 Tutkimusaineiston keruu, valintakriteerit sekä aineiston kuvaus

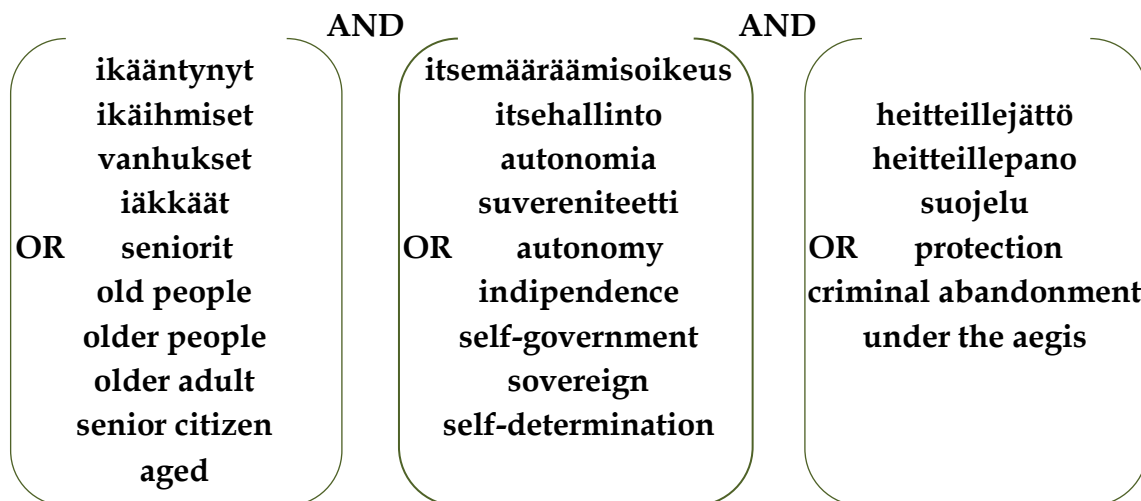
Tämän tutkimuksen aineiston etsintä toteutettiin järjestelmällisen tiedonhaun prosessia käyttäen. Apua aineiston etsimiseen sain oman hyvinvointialueen informaatikolta (Mikkonen 2024), joka opetti minulle kädestä pitäen eri tietokantojen käyttöä sekä hakulauseiden muodostamista. Tärkeimpinä asioina informaatikko piti tietokantojen valintaa sekä hakusanojen sekä lauseiden valintaa. Tutkimuskysymyksen merkitys korostuu hakusanojen sekä hakulauseiden valinnassa ja tällä kerralla päädyin tutkijana pohtimaan myös tutkimuskysymyksen muotoa uudelleen. Tutkimuksen ideavaiheessa tutkimuskysymyksenä ollut

”Miten ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta näyttäytyy tutkimuksessa?”

muotoutui aineiston hakuvaiheessa kahdeksi erilliseksi tutkimuskysymykseksi tarkentaen etsittyä itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa.

Hakusanoja mietittiin seuraavan taulukon mukaisesti kolmen eri aihekokonaisuuden tiimoilta, joissa yhden kokonaisuuden kaikki mahdolliset hakusanat ovat sulussa erotettuina OR sanalla jokainen erikseen (pystysuunnassa) ja sulkujen välissä olevat AND sanat liittävät kokonaisuudet toisiinsa. Koska tutkimuksessa haluttiin tarkastella suomalaista keskustelua ilmiöistä ja niiden välisestä suhteesta suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa, päädyin lopulta jättämään englanninkieliset hakusanat pois ja hakulause muodostui ainoastaan suomenkielisistä hakusanoista. Suomenkielinen aineisto mahdollisti myös tutkimuksen tekemisen käytettävissä olevassa suhteellisen lyhyessä ajassa. Manuaalista hakua ei tässä tutkimuksessa käytetty lainkaan, sillä systemaattisen haun keinoin saatiin riittävä määrä materiaalia aineistoksi.

Taulukko 1 Hakusanataulukko

Tietokannoiksi valikoituivat Finna-, Google Scholar- sekä Medic-tietokannat. Finnan käyttämistä puoltaa sen sisältämät useat muut tietokannat ja Google Scholar tekee hakuja melko laajasti ja sitä on suhteellisen helppo käyttää. Joissakin toisissa tietokannoissa oli omat vaatimuksensa hakusanojen paikoille ja joistakin piti etsiä yksittäisillä sanoilla aina uudestaan ja uudestaan. Muutamissa tietokannoissa suomalaiset hakulauseet eivät antaneet tuloksia. Lääketieteellinen tietokanta Medic otettiin mukaan tuomaan gerontologiselle sosiaalityölle ominaista monialaisuuden näkökulmaa, vaikka sen anti tutkimuksen aineistoksi oli vähäinen. Tutkimuksen tarkoituksena oli herättää keskustelua aiheesta suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa liittyen suomalaisiin käytäntöihin ja lainsäädäntöön.

Seuraavassa taulukossa esittelen aineistonvalinnan sisäänotto- ja poissulkukriteereitä.

Taulukko 2 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

SISÄÄNOTTOKRITEERIT	POISSULKUKRITEERIT
vertaisarvioitu	ei vertaisarvioitu
tutkimusartikkeli/kirjan luku	ei tutkimuksellista näkökulmaa
liittyy tutkimuksen aiheeseen	ei liity tutkimuksen aiheeseen
liittyy suomalaiseen yhteiskuntaan	ei liity suomalaiseen yhteiskuntaan
vuonna 2014 tai sen jälkeen julkaistu	ennen vuotta 2014 julkaistu
vapaasti saatavilla internetissä	maksullinen tai ei saatavilla internetissä

Finna tietokannasta lähdin hakemaan aineistoa suomeksi ja englanniksi hakulauseella: vanhukset itsemääräämisoikeus OR autonomia OR itsehallinto OR itsemäärääminen OR suvereniteetti OR heitteillejättö OR heitteillepano OR suojelu ja ensimmäinen tuloksena oli 27 934 kpl. Lisäämällä rajaukseksi lehti/artikkeli jäi jäljelle

19 602 kpl. Julkaisuajankohdaksi valitsin vuoden 2014 ja sen jälkeen, minkä lisäksi valitsin rajaukseksi ”verkossa saatavilla”. Nyt tulokseksi jäi 870 kpl. Duplikaattien poistamisen ja artikkelin otsikon perusteella tarkempaan tarkasteluun valittiin 346 artikkelia. Kävin läpi kaikki 346 julkaisua otsikoiden ja abstraktin osalta, ja valitsin aineistoa varten kokonaan luettaviksi 16 löytämäni vertaisarvioitua tutkimuksellista artikkelia. Valinta perustui siihen, löytyikö otsikosta ja abstraktista tutkimuksen kohteena olevia ilmiöitä tai niiden välistä suhdetta. Koska Finna tiedonhakuportaalina pitää sisällään useita muita tietokantoja, ei erikseen tarvinnut tehdä hakua esimerkiksi Arto-tietokannasta.

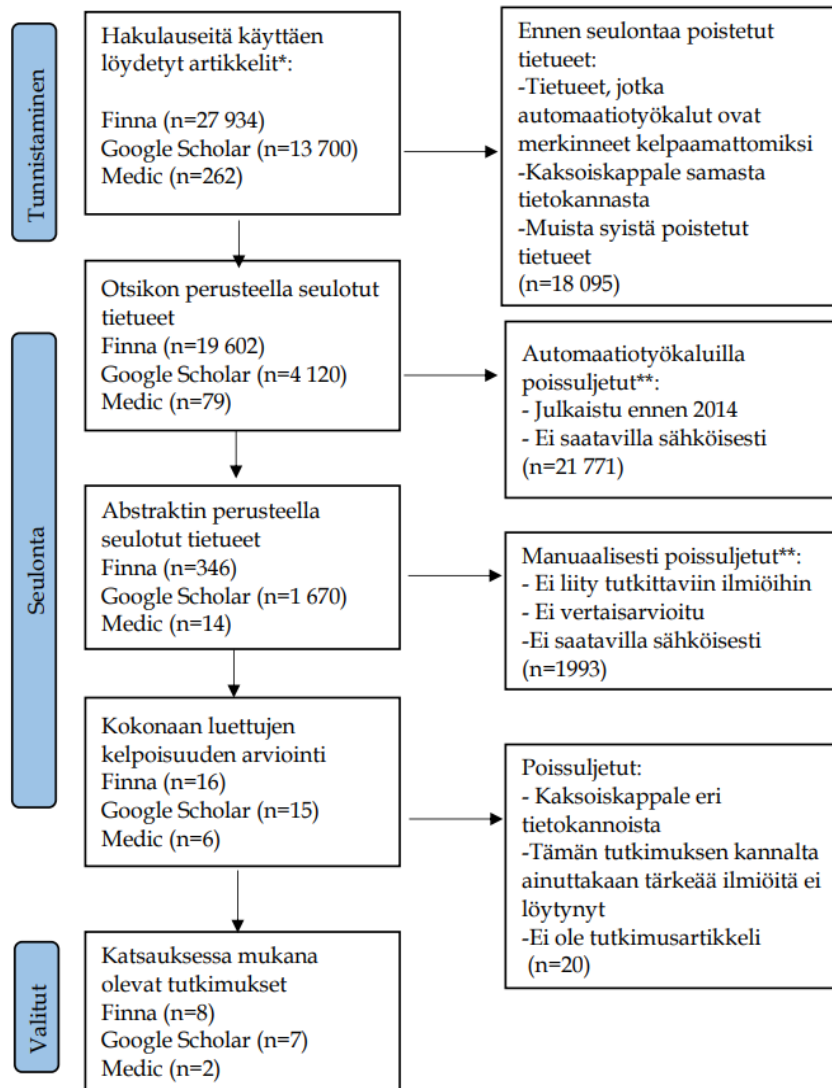
Google Scholarin hakulauseena käytin samaa hakulauseetta kuin Finnassa: vanhuksset itsemääräämisoikeus OR autonomia OR itsehallinto OR itsemäärääminen OR suvereniteetti OR heitteillejätto OR heitteillepano OR suojele. Tietokannassa oli mahdollista käyttää siinä olevaa tarkennettua hakutoimintoa, joten lisäsin tarkennetun hakukentän kohtaan ”kaikilla sanoilla” sana vanhuksset ja kohtaan ”ainakin yksi sanoista” lisäsin sanat ”itsemääräämisoikeus autonomia itsehallinto itsemäärääminen suvereniteetti heitteillejätto heitteillepano suojele”. Julkaisuajankohdaksi valitsin 2014 alkaen päivätyt artikkelit. Tarkennetussa haussa lisäsin vielä kohtaan ”ilman sanoja” ”site: theseus.fi site: core.ac.uk.”, millä sain rajattua osan opinnäytetöistä suoraan pois. Tuloksena oli 4120 artikkelia, joista lisäys site: pro gradu ”ilman sanoja” kohtaan jätti jäljelle 1 670 artikkelia. Tarkempaan tarkasteluun valitsin 100 ensimmäistä artikkelia, sillä artikkeleiden relevanttius tälle tutkimukselle laski sadan ensimmäisen artikkelin jälkeen, kuten huomasin käydessäni otsikoiden perusteella läpi yli 300 artikkelia. Poimin listalta manuaalisesti pois kaikki opinnäytetyöt sekä pro gradut, sillä ”site”-toiminnolla ei kuitenkaan saatu häivyttettyä kaikkia opinnäytetöitä. Sadan artikkelin joukosta valitsin otsikon, vertaisarvioinnin ja saatavuuden perusteella tarkemmin luettavaksi 15 mahdollisesti aineistoksi soveltuvaa artikkelia, valintaperusteena jälleen tutkimuksen kohteena olevien ilmiöiden tai niiden välisen suhteen löytyminen. Koska vertaisarviointi oli yksi aineiston valintakriteereistä, kiinnitin jokaisessa julkaisussa huomioni erityisesti siihen; jos vertaisarviointia ei suoraan mainittu, tarkistin julkaisijan, joka toi lisäinformaatiota julkaisun validiteetista tutkimuksen aineistoksi. Esimerkkinä artikkeli Ylinen, Ylinen, Ylinen & Kalliomaa-Puha (2023) *Itsemääräämisoikeuden ja suojelelun välinen jännite gerontologisessa sosiaalityössä koronapandemian aikana* sisältyy teokseen Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) (2023) *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*, ja tämä teos on kokonaisuudessaan vertaisarvioitu.

Medic-tietokannasta toteutin haun kolmessa vaiheessa. Medic oli hiukan erilainen tietokanta hakulausevaatimuksineen ja joihinkin katkaistuihin sanoihin piti laittaa * sanan perään ja jokainen sana vielä erikseen sitaatteihin. OR sanoja ei tarvittu lainkaan ja AND sana lisättiin vasta viimeisessä haussa. Ensimmäiseksi hakulauseena

oli "itsemääräämisoikeu*" "autonomia" "itsehallin*" "itsemäärä*" "suvereniteet*" "heitteillejät*" "heitteillepano*" "suojelu*" ja tulokseksi saatiin 262 kpl. Seuraavaksi lisättiin hakulauseen rajaukseksi aikarajaus "itsemääräämisoikeu*" "autonomia" "itsehallin*" "itsemäärä*" "suvereniteet*" "heitteillejät*" "heitteillepano*" "suojelu*" 2014. Lisäyksenä siis aikamääre 2014 ja nyt tuloksena 79 kpl. Viimeisenä liitettiin hakulauseet ja aikarajaus yhteen sanalla AND: "itsemääräämisoikeu*" "autonomia" "itsehallin*" "itsemäärä*" "suvereniteet*" "heitteillejät*" "heitteillepano*" "suojelu*" AND "ikäntyn*" "vanhus" "vanhukset" "ikäihmiset" "iäkkäät" "seniorit" 2014 ja saatiin artikkelimääräksi 14 kpl, joista sitten otsikoita selaamalla (poissulku ja sisäänottokriteerit: esitellään taulukossa 2) ja opinnäytetyöt poistamalla jatkokäsittelyyn valikoitui 6 julkaisua. Lopulliseen aineistoon tutkimuksen kohteena olevien ilmiöiden tai niiden välisen suhteen löytymisen perusteella valikoitui 2 tutkimusartikkelia Medic-tietokannasta.

Kokonaismäärä kaikista kolmesta tietokannasta valikoituneista artikkeleista yhteensä oli 37. Luettuani kokonaan kaikista kolmesta tietokannasta haetut artikkelit jouduin vielä luopumaan muutamasta aineistohaussa löytyneestä julkaisusta. Yksi artikkeli oli sama kahdessa tietokannassa, joten duplikaatti poistettiin lopullisesta aineistoluettelosta. Osa artikkeleista ei ollut tutkimusartikkeleita ja osasta artikkeleita ei löytynyt mitään tämän tutkimuksen ilmiöihin liittyvää. Koska aineisto kävi määrällisesti vähäiseksi, otin siihen mukaan sellaisiakin tutkimusartikkeleita, joista voitiin tulkita vähäisessäkin määrin itsemääräämisoikeuteen tai heitteillejättöön tai niiden väliseen suhteeseen liittyvää materiaalia. Tämän mahdollisti tutkimukselle valittu hermeneuttinen lähestymistapa, jossa pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan merkityksiä sisältäviä kokonaisuuksia (Määttänen 1995, 228–229). Tutkimusaineistoksi valitun materiaalin valinnan etenemistä kuvaan vuokaaviossa (kuvio 1), joka on laadittu englanninkielistä PRISMA 2020 -mallia mukaillen.

Tutkimusten yksilöinti tietokantojen ja rekisterien avulla

* Harkitse mahdollisuuksien mukaan kustakin haetusta tietokannasta tai rekisteristä tunnistettujen tietueiden määrän ilmoittamista (kaikkien tietokantojen/rekistereiden kokonaismäärän sijaan).

** Jos käytettiin automaatiotyökaluja, ilmoita, kuinka monta tietuetta ihminen jätti pois ja kuinka monta automaatiotyökalut jättivät pois.

From: Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, et al. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 2021;372:n71. doi: 10.1136/bmj.n71. <http://www.prisma-statement.org/>

Kuvio 1 Vuokaavio PRISMA 2020

Lopullinen aineisto koostuu 17 suomalaisesta vertaisarvioidusta tieteellisestä tutkimusartikkelista, jotka esitellään seuraavassa taulukossa 3 lyhyesti ja tarkemmin tutkimuksen liitteessä 1.

Taulukko 3 Aineistoksi valitut artikkelit

TEKIJÄT	OTSIKKO	VUOSI	JULKAISU
1. Paula Vasara	Hoivankertomuksia. Tarinamallit ikääntyneestä äidistään huolehtivien tytärten narratiiveissa	2014	Janus vol. 22 (1) 2014, 3–18 https://journal.fi/janus/article/view/51155/15605 Finna
2. Jari Pirhonen & Jutta Pulkki	Sosiaali- ja terveydenhuollon perusarvojen jäljillä – avuntarpeen ja riippuvuuden tunnustaminen vanhuspalveluissa.	2016	Janus vol. 24 (3) 2016, 251–264 https://journal.fi/janus/article/view/59354/20561 Finna
3. Laura Kalliomaa-Puha	Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama.	2017	Gerontologia, 31(3), 2017, 227–242. https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421 Finna
4. Jutta Pulkki & Liina-Kaisa Tynkkynen & Outi Jolanki	Aktivoivat, muuttuvat ja sopimattomat vanhene- misen paikat Analyysi vanhuspalvelulain lähe- tekeskustelusta.	2017	Yhteiskuntapolitiikka 82 (2017):1 45–54 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131964/YP1701_Pulkki_ym.pdf?se Google Scholar
5. Liina Sointu	Hoiva iäkkäiden puoliso- soiden suhteessa ja ar- jessa.	2017	Janus vol. 25 (1) 2017, 61–67 https://journal.fi/janus/article/view/59532/24601 Finna
6. Sirkkaliisa Heimonen, Anna Mäki-Petäjä-Leinonen	Muistisairaahan ihmisen mielen hyvinvoinnin edellytykset – miten tur- vata oikeus niiden toteu- tumiseen?	2018	Gerontologia 32 (1), 2018. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/6726/15288927271662258597.pdf?sequence=2&isAllowed=y Google Scholar
7. Eija Kaskiharju	Mitä virkaa on vanhus- palvelulailla? Palvelun laatua jäljittämässä.	2019	Gerontologia 33(2), 2019 https://journal.fi/gerontologia/article/view/76985/41467 Google Scholar

8. Merja Riikonen	Muistisairaahan ihmisen kokemukset teknologiasta osana arkea - turvaa vai tunkeilevuutta?	2019	Gerontologia 2019 vol. 33 no. 1, 37-41 https://journal.fi/gerontologia/article/view/79337/40479 Medic
9. Kim Josefsson, Matti Mäkelä, Aleksandr Gerasin, Outi Ranta, Satu Havulinna, Anja Noro	Millaisia tavoitteita iäkäs kotihoidon tai ympäristövoimavarojen hoidon asiakas asettaa hoidolle?	2021	Gerontologia 35(3), 2021, 217 – 230. https://journal.fi/gerontologia/article/view/99232/65355 Finna
10. Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen	Kotikäänteen ja kotiympäristössä tehtävän hyvinvointityön kompleksisuus.	2022	https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142685/14_Raitakari_ym_kotikaanteen_ja_kotiymparistossa_tehtavan_hyvinvointityon_kompleksisuus.pdf?sequence=2 Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) (2022) 410 – 422 Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere: University Press. https://libRARY.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/58570/978-952-359-038-0.pdf?sequence=1#page=26 Google Scholar
11. Hanna Uotila & Outi Jolanki	Kotona asuvien 60 vuotta täyttäneiden ihmisten yksinäisyys koronapandemian aikana.	2022	Gerontologia 2022 vol. 36 no. 3, 271-290 Katsausartikkeli. https://doi.org/10.23989/gerontologia.111969 Medic
12. Eija Kaskiharju ja Kirsi Günther	Himmeneekö sosiaalihuolto vanhuspalveluissa? Analyysi laatusuosituksen yhteiskunnallisesta tehtävästä.	2023	Gerontologia 3/2023, 229 – 246 https://journal.fi/gerontologia/article/view/121935/85206 Finna
13. Marlon Moilanen	Sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksen väärinkäytöstä.	2023	Lakimies 6/2023 918-946 https://journal.fi/lakimies/article/download/129178/86083/305888 Google Scholar

14. Maria Paavolainen, Elina Weiste, Eveliina Korkiakangas, Tiina Koivisto & Jaana Laitinen	Moraalinen toimijuus vanhustyössä.	2023	Työelämän tutkimus 21 (2023): 3, 338-361 https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/127055/89371 Finna
15. Eveliina Saari, Vilja Levonius, Elina Weiste & Jaana Laitinen	Kokeilujen käynnistymisen jäljillä – ongelmapuhetta vai kestäviä ratkaisuja eettiseen kuormitukseen vanhustyön resurssiniukoissa olosuhteissa?	2023	Focus Localis 51 (2023): 3. 40–59 https://journal.fi/focuslocalis/article/view/125639/85703 Finna
16. Tiina Soukiala	Sosiaalityöntekijöiden työlleen asettamat tavoitteet gerontologisessa sosiaalityössä.	2023	Gerontologia 3/2023. https://journal.fi/gerontologia/article/view/127598/85209 Google Scholar
17. Tyyne Ylinen, Vera Ylinen, Satu Ylinen & Laura Kallio-maa-Puha	Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välinen jännite gerontologisessa sosiaalityössä koronapandemian aikana.	2023	https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/147118/SoPhi_151.Itsemaaramisoikeuden_ja_suojelun_valinen_pdf?sequence=1 Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) (2023) 184–213 Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/85434/SoPhi_151.pdf?sequence=4&isAllowed=y Google Scholar

4.5 Aineiston analyysi

Yhdistin tutkielmassa teoriaohjaavaa, eli deduktiivista sisällönanalyysia (Vilka 2021, 170–171; Elo, Kajula, Tohmola & Kääriäinen 2022, 216, 2018) sekä aineistolähtöistä, eli induktiivista sisällönanalyysia, jolla voidaan löytää perustietoa tutkittavien ilmiöiden olemuksesta (Eskola & Suoranta 2000, 19; Elo, ym. 2022, 218). Teoriaohjaava analyysi kuljetti tutkimusta vahvasti aiempaan teoriaan sekä aiempiin tutkimuksiin perustuen ja auttoi löytämään aineistosta tutkimuskysymyksiin liittyviä teemoja (Vilka 2021, 170–171). Sisällönanalyysi sekä teemoittelu tieteellisinä metodeina antoivat minulle tutkijana mahdollisuuden muodostaa omia tulkintoja jo tutkitusta (Salminen 2011, 1). Aloitin analysoinnin lukemalla läpi kaikki aineistoksi valitut artikkelit useaan

kertaan kokonaisymmärryksen saavuttamiseksi. Alleviivasin lukiessani aiheeseen liittyviä asioita ja asiayhteyksiä eri värejä käyttäen. Vihreällä värillä alleviivasin itsemääräämisoikeutta edistäviä asioita, punaisella värillä itsemääräämistä estäviä asioita, oranssia käytin silloin, kun tulkitsin kyseessä olevan etsityn itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta. Sininen väri alleviivauksessa kertoi asian liittyvän suoraan heitteillejättöön ja merkitsin myös pystyviivoilla tekstin sivulle tälle tutkimukselle merkityksellisiksi tulkitsemani kohdat aineistosta. Tiivistin aineiston jokainen artikkeli erikseen ja poimin suoraan artikkeleiden tekstiä lainaten itsemääräämisoikeuteen sekä heitteillejättöön suoraan liittyvät ilmaisut. Tiivistykseen poimin myös artikkeleissa esiintyvät ilmaisut, joiden voitiin tulkita käsittelevän tutkittavia ilmiöitä samalla tavoin artikkelien tekstiä suoraan lainaten. Tulkinnallisuutta käytin esimerkiksi Josefssonin, Mäkelän, Gerasinin, Rannan, Havulinnan ja Noron (2021) artikkelissa *Mil-laisia tavoitteita iäkäs kotihoidon tai ympärivuorokautisen hoidon asiakas asettaa hoidolleen?* tulkitessani asiakkaan omat tavoitteet ja kuulluksi tuleminen itsemääräämisoikeutta vahvistavaksi teemaksi ja muiden ihmisten tavoitteiden, kuten omaisten tai hoitohenkilökunnan tavoitteiden estävän itsemääräämisoikeutta. Tiivistämisen tarkoituksena oli kiteyttää artikkelin sisällöstä olennainen ja löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin tutkimuksen viitekehyksessä. Tiivistämisen yhteydessä poistin aineistosta kaiken tutkimusongelman kannalta epäoleellisen tiedon poistamatta kuitenkaan mitään mielestäni tärkeää (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97 – 98, 108 – 111, 115; Vilkkä 2021, 164).

Teemoittelin aineistosta löydetty itsemääräämisoikeuteen sekä heitteillejättöön liittyvät ilmaisut niitä edistäviin tai estäviin teemoihin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 108–111). Tässä tutkimuksessa näkyi suoraan aineiston teksteissä itsemääräämisoikeuden kolme erilaista käsitteemuotoa: yksilökoh-tainen eli individualistinen (esim. Walter & Ross 2014 Ylisen, ym. 2023 mukaan), holhoava eli paternalistinen (Dworkin 1988 Ylisen, ym. 2023 mukaan) sekä suhteisiin pe-rustuva eli relationaalinen itsemääräämisoikeus (mm. Ylinen, ym. 2023). Esittelen seuraavassa taulukossa (taulukko 4) näiden kolmen eri käsitteemuodon itsemääräämistä edistävät tai estävät aineistosta löytämäni teemat. Kuten taulukosta näkyy individua-listinen sekä relationaalinen itsemääräämisoikeus ovat samankaltaisia suhteessa edis-täviin ja estäviin teemoihin, vain paternalistisen itsemääräämisoikeuden edistävät ja estävät teemat eriyvät muiden itsemääräämisoikeuksien muotojen teemoista. Osa tee-moista on mainittu kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa, kuten edunvalvonta tai valinnanvapaus. Teemat näyttäytyvät osittain eri tavoin riippuen itsemääräämis-oikeuden muodosta. Osa teemoista esiintyi sekä edistävänä että estävänä teemana. Selitän tulosluvussa tarkemmin teemojen merkityksiä itsemääräämiselle ja itsemää-räämisoikeudelle.

Taulukko 4 Itsemääräämisen muotoja sekä itsemääräämistä edistävät ja estävät teemat

	Itsemääräämistä edistävät	Itsemääräämistä estävät
Individaalinen itsemääräämisoikeus	<ul style="list-style-type: none"> - Aktiivinen toimijuus - Asiakkaan tavoitteet - Tiedon saanti - Luottamus - Neuvottelu - Valinnanvapaus - Osallisuus - Resilienssi - Vahva laillisuusnäkökulma - Edunvalvontavaltuus - Suostumuksen antaminen - Epävirallinen hoiva/ omaishoitajuus - Tuettu päätöksenteko - Koti asuinpaikkana - Gerontologinen sosiaalityö 	<ul style="list-style-type: none"> - Aktiivisen toimijuuden puuttuminen - Omat asenteet - Tiedon puute - Omaisolettama/ omaisten puute - Kenen valinta - Kenen tavoitteet - Hoitoon pääsyn kriteeristö - Olosuhteiden ja ympäristön pakko - Eri toimijat kokevat itsemääräämisoikeuden uhkaavan ikääntyneen hyvinvointia - Suojelu - Hoivaköyhyys; kaikkiin tarpeisiin ei pystytä vastaamaan - Rajoittuneet valinnanmahdollisuudet - Riippuvuus toisista - Suostumuksen antaminen - Yhteiskunnallisen vastuun mureneminen - Normit ja säännöt, jotka estävät työntekijöitä toteuttamasta hyvän hoidon periaatetta - Koti asuinpaikkana - Rajoitukset ja kiellot
Paternalistinen itsemääräämisoikeus	<ul style="list-style-type: none"> - Omaisten kuuleminen silloin kun henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan - Valinnanvapaus - Osallisuus - Resilienssi - Edunvalvontavaltuus - Työntekijöiden eettinen reflektointi ja harkinta - Ammatillinen omatunto; asiakkaan valinta - Edunvalvojan kanssa turvataan kognitiivisesti toimintakyvyttömiä oikeus arvokkaaseen elämään paremmin kuin ilman edunvalvojaa (liittyy myös väärinkäytön mahdollisuus) - Suostumuksen antaminen - Gerontologinen sosiaalityö - Sosiaalihuollon rooli eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi 	<ul style="list-style-type: none"> - Tavoitteena asiakkaan suojelu - Aktiivisen toimijuuden puuttuminen - Jonkun toisen tavoitteet - Resurssipula - Vahva laillisuusnäkökulma - Ammatillaisen harkintavalta - Omaisten kuuleminen silloin kun henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan/ omaisten puute - Huonokuntoisten ja paljon apua tarvitsevien pitäminen heikkoina valitsijoina - Sanelupolitiikka - Hoitoon pääsyn kriteeristö - Olosuhteiden ja ympäristön pakko - Eri toimijat kokevat itsemääräämisoikeuden uhkaavan ikääntyneen hyvinvointia - Suojelu

		<ul style="list-style-type: none"> - Hoivaköyhyys; kaikkiin tarpeisiin ei pystytä vastaamaan - Rajoittuneet valinnanmahdollisuudet - Riippuvuus toisista - Suostumuksen antaminen - Yhteiskunnallisen vastuun mureneminen - Normit ja säännöt, jotka estävät työntekijöitä toteuttamasta hyvän hoidon periaatetta - Etusijalla huolenpito, toisella sijalla itsemääräämisoikeus ja omaisten mielipide. - Rajoitukset ja kiellot
Relatio-naalinen itsemääräämisoikeus	<ul style="list-style-type: none"> - Aktiivinen toimijuus - Asiakkaan tavoitteet - Tiedon saanti - Luottamus - Neuvottelu - Osallisuus - Resilienssi - Valinnanvapaus - Lain mukaan omaiset eivät ole vastuussa vanhusten hoidosta - Edunvalvontavaltuus - Sosiaalihuollon rooli eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi - Suostumuksen antaminen - Epävirallinen hoiva/ omaishoitajuus - Tuettu päätöksenteko - Koti asuinpaikkana - Gerontologinen sosiaalityö 	<ul style="list-style-type: none"> - Aktiivisen toimijuuden puuttuminen - Omat asenteet - Neuvottelu - Tiedon puute - Omaisolettama vanhusten hoidon tukena/ omaisten puute - Kenen valinta - Kenen tavoitteet - Hoitoon pääsyn kriteeristö - Olosuhteiden ja ympäristön pakko - Eri toimijat kokevat itsemääräämisoikeuden uhkaavan ikääntyneen hyvinvointia - Suojelu - Hoivaköyhyys; kaikkiin tarpeisiin ei pystytä vastaamaan - Rajoittuneet valinnanmahdollisuudet - Riippuvuus toisista - Suostumuksen antaminen - Yhteiskunnallisen vastuun mureneminen - Normit ja säännöt, jotka estävät työntekijöitä toteuttamasta hyvän hoidon periaatetta - Etusijalla huolenpito, toisella sijalla itsemääräämisoikeus ja omaisten mielipide - Koti asuinpaikkana - Rajoitukset ja kiellot

Etsin ilmaisuista ja teemoista myös niiden keskinäistä suhdetta ja mahdollista rajapintaa. Tulkitsin aineistosta tuloksena yhteisiä teoriasidonnaisia teemoja eli asiayhteyksiä, jotka liittyvät kukin tavallaan itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön

rajapintaan. Tulkitsin tutkimuksessa etsittyä rajapintaa näiden löytämieni asiayhteyksien kautta aineistolähtöisesti hermeneuttiseen taustafilosofiaan nojaten. Tutkittavan aiheen laaja ja eri näkökulmista lähestyvä pohdinta auttoi minua vastaamaan tutkimuskysymyksen tekemieni tulkintojen avulla. (Vuori n.d.; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b, c, d; Tuomi & Sarajärvi 2002, 98; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 111 – 113.) Aineiston analysoinnissa pyrkimyksenä oli tuottaa uusia näkemyksiä aiheesta (Gregory & Denniss 2018). Sain analysoinnin tuloksena aineistosta tulkittuja vastauksia tutkimuskysymyksiini. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.)

Työn edetessä pyrin työntämään työssäni kohtaamieni asiakastapausten luomat ennako-odotukset taka-alalle, jotta tutkimuksen objektiivisuus toteutuisi mahdollisimman hyvin. Tutustuin myös ennen aineistoon syventymistä itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön teorioihin sekä gerontologiseen sosiaalityöhön, joten minulla on hyvä käsitys siitä, mitä asioita aineistosta etsin. Aineistolähtöisyyden ollessa keskiössä joustavat työhypoteesit eli arvaukset mahdollistivat hermeneuttisen taustafilosofian myötä aineiston kertovuutta sekä uusien näkökulmien löytymistä. (Eskola & Suoranta 2000, 19 – 20.)

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettiset näkökulmat on huomioitu tutkimuksessa ja samalla on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. Tämän tutkimuksen ollessa kirjallisuuskatsaus tutkimuslupaa ei ole tarvittu. Valmista aineistoa käytettäessä, ei myöskään ole ollut tarvetta kiinnittää erityistä huomiota aineiston säilytykseen. (TENK 2023.) Valmiita tutkimuksia/vertaisarvioituja artikkeleita tutkittaessa niiden aineistoille jo tehty anonymisointi poistaa tutkijalta osan tutkimuseettistä ongelmaa heti tutkimuksen alkuvaiheessa (Salminen 2011, 3; Hirsjärvi ym. 2014, 121). Tutkielmassa on myös huomioitu arvostavasti aiempien tutkijoiden työtä ja viittaukset niihin ovat asianmukaisia ja oikein (TENK 2023).

Vaikka aineisto on haettu systemaattisen aineistohaun kaavaa noudattaen, saatavat tässä tutkimuksessa käytetyt tietokannat sekä hakulauseet jättävät löydetyn aineiston liian suppeaksi ja näin olla tutkimuksen arvoa alentava. Väitän kuitenkin, että itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinnasta tehtyä tutkimusta ei ole tehty kovinkaan paljon, mikä on osasy syy löytyneen aineiston vähäisyyteen. Itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta on itsessään vaikeasti löydettävissä ja käsitteenä vähintäänkin liukuva, joten artikkelien teksteistä rajapintaa ei välttämättä ole suoraan löydettävissä. Olen ottanut aineistoon mukaan myös tutkimuksia, joista ei suoraan löydy tutkittavia ilmiöitä tai niiden välistä suhdetta, mutta joista löytyy itsemääräämisoikeudeksi tai heitteillejätöksi tulkittavia tai niihin vaikuttavia ilmiöitä. Tällä

turvasin riittävän aineiston tälle kirjallisuuskatsaukselle valitsemallani hakutavalla. Aineisto vaikuttaa myös tulosten yleistettävyyteen, joka on tässä tutkimuksessa rajallinen.

Tutkimuksen siirrettävyyttä puoltaa tutkimuksen toteutus, joka kirjallisuuskatsauksena antaa mahdollisuuden käyttää monenlaista aineistoa sekä erilaisia analyysikeinoja. Aineiston keruu sekä analyysin vaiheet on kuvattu selkeästi ja kaikki tutkimuksen vaiheet on taltioitu. Hermeneutiikka tutkimuksen taustafilosofiana mahdollistaa uusien tulkintojen tekemistä sekä eri merkitysyhteyksien ja merkityssuhteiden löytämistä jo tehdyistä tutkimuksista (Schleiermacher Kakkorin 2009, 36 mukaan; Saarinen 1994, 257; Laine 2018, 33). Laadullisessa tutkimuksessa on aina kyseessä tulkinta ja siihen vaikuttaa tutkijan oma ymmärrys ja ajattelutapa. Tämä tekee tutkimuksesta tutkijansa näköisen, joten jonkun muun tekemänä tutkimus ei välttämättä olisi samanlainen, vaikka menetelmä olisi sama.

Tutkimuksen yleistettävyyttä puoltaa se, että tutkimustulos on samansuuntainen kuin niissä muutamissa aiemmin tehdyissä tutkimuksissa, jotka löysin (esim. STM 2004; Kinni & Tiilikainen 2024; Virkola 2014; Koskimäki 2017; Kangasniemi, Leino-Kilpi, Moilanen, Papinaho, Siipi, Suominen & Suhonen 2021). Käsiteltävien ilmiöiden merkitykset sekä merkityssuhteet ymmärretään myös laajasti samalla tavoin yhteiskunnassamme. Sanan heitteillejätto merkitys ymmärretään yleisesti kansalaisten keskuudessa, vaikka sitä ei suoraan lainsäädännöstä edes löydy. Samoin jokainen käsittää sanan itsemääräämisoikeus merkityksen yleisesti oikeutena päättää itse omista asioistaan. Kun näiden kahden sanan merkitysyhteydestä puhutaan, voidaan ymmärtää, että toinen voi rajoittaa toista ja päinvastoin.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksessa etsittiin itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa ja pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisissa tilanteissa ikääntynyt on vaarassa jäädä heitteille?
2. Milloin on tarpeen rajoittaa itsemääräämisoikeutta?

Vastauksia näihin tutkimuskysymyksiin sain analysoimalla systemaattisella aineistohaulla valittua aineistoa teoriaohjaavasti sekä aineistolähtöisesti sisällönanalyysillä hermeneuttiseen taustafilosofiaan (Kakkori 2009, 36; Saarinen 1994, 257; Laine 2018, 33) nojaten. Tutkittavan aiheen laaja ja eri näkökulmista lähestyvä pohdinta auttoi minua vastaamaan tutkimuskysymykseen tulkintojen avulla. (Vuori n.d.; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b, c, d; Tuomi & Sarajärvi 2002, 98; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 111-113.) Alun moninkertaisen lukemisen ja tiivistämisen jälkeen pääsin teemoittelemaan itsemääräämisoikeutta edistäviä ja estäviä teemoja. Heitteillejättöä ei aineistosta kovin runsaasti suoraan löytynyt, mutta aineistosta löytyneiden itsemääräämisoikeutta edistävien ja estävien teemojen kautta olen päässyt käsittelemään itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa.

5.1 Itsemääräämisen edistäminen

Individualistinen ja relationaalinen itsemääräämisoikeus näyttäytyvät itsemääräämistä edistävien ja estävien teemojen kautta melko saman tyyppisinä. Aktiivinen toimijuus, asiakkaan omat tavoitteet, tarpeellisen tiedon saanti päätöksenteon tueksi, luottamuksellinen suhde, neuvottelu, valinnanvapaus ja valinnanmahdollisuus, osallisuus sekä asiakkaan resilienssi ovat molemmissa itsemääräämistä edistäviä tekijöitä (Josefsson, ym.2021; Paavolainen, ym. 2023; Kaskiharju & Günther 2023; Pirhonen &

Pulkki 2016; Kaskiharju 2019; Ylinen, ym. 2023; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Raitakari, ym. 2022; Soukiala 2023; Pulkki, ym. 2017). Individualistisen näkökulman vahva laillisuusperusta ja relationaalisen näkökulman omaisolettama ovat molemmat legitiimejä itsemääräämistä edistäviä teemoja, sillä lain mukaan omaiset eivät ole vastuussa ikääntyneiden hoivasta vaan vastuu on yhteiskunnan (esim. Kalliomaa-Puha 2017). Omaishoitajuus voi kuitenkin edistää ikääntyneen itsemääräämisoikeutta, kun omainen aidosti pitää hoidettavan puolta tämän asioissa (Vasara 2014).

Paternalistinen itsemääräämisoikeus on holhoavaa, mutta siitäkin löytyy itsemääräämistä edistäviä teemoja. Silloin, kun ikääntynyt on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, voi omaisten kuuleminen edistää hänen itsemääräämistään samalla tavoin kuin osallisuus sekä resilienssi (Ylinen, ym.2023). Vaikka puhutaan holhoamisesta, on vaihtoehtojen tarjoaminen itsemääräämistä edistävää, kun ikääntynyt saa itse valita tarjotuista vaihtoehdoista (Soukiala 2023; Pirhonen & Pulkki 2016; Moilanen 2023). Ammatillinen omatunto sekä työntekijän eettinen reflektio ovat niin ikään ikääntyneen itsemääräämistä edistäviä tekijöitä paternalistisen itsemääräämisoikeuden näkökulmasta (Soukiala 2023; Raitakari, ym. 2022; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Ylinen, ym. 2023; Saari, ym. 2023).

Edunvalvontavaltuutus edistää kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa ikääntyneen itsemääräämisoikeutta, vaikka siinä piilee myös väärinkäytön mahdollisuus (Kalliomaa-Puha 2017; Pirhonen & Pulkki 2016). Saattaa olla, että edunvalvojaksi määrätty sukulainen käyttää hyväkseen hänelle annettua valtuutusta, kuten olen työssäni nähnyt. Virallisen edunvalvojan käyttäminen ehkäisee väärinkäytön mahdollisuutta.

Suostumuksen antaminen voidaan tulkita sekä itsemääräämistä edistäväksi, että sitä estäväksi teemaksi kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa. Suostumuksen ongelmat hahmotetaan tyypillisesti itsemääräämisoikeuden ja suojelun välisenä jännitteenä.

”Mitä voimakkaammasta vallankäytöstä hoivatoimenpiteessä on kyse, sitä varovaisemmin on suhtauduttava asiakkaan suostumukseen oikeusperusteena. Samoin mitä riippuvaisempi asiakas on hoivaolosuhteistaan, sitä pidättyvämmiin suostumukseen on suhtauduttava harkintavallan käyttöä ohjaavana tekijänä.” (Moilanen 2023.)

Kyse on ”suojelun ja vapauden välisen jännitteen tasapainottamisesta sekä julkisen ja yksityisen vastuun määrittämisestä” kuten Moilanen (2023) esittää. Jännitettä aiheuttavat ikääntyneen ymmärryskyky, riittävä tiedonsaanti sekä vapaaehtoisuuden määrittäminen (mt. 2023).

Koti asuinpaikkana on erityinen ympäristö ja näyttäytyy kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa itsemääräämistä edistävänä teemana. ”Oma tupa ja oma lupa” on lausahdus, joka kuvastaa itsemääräämisoikeutta omassa kodissa asuvan yksilön osalta. Pahimmillaan koti voi kuitenkin muodostua vankilaksi, jossa ikääntynyt

ei saa tarpeisiinsa vastaavia palveluja, kuten ympärivuorokautista hoivaa ja huolenpitoa sosiaalisin perustein. (Vasara 2014; Raitakari, ym. 2022.)

”On myös niitä, joista nähdään, et ois selkeesti sitä avun tarvetta, mutta asiakas kerta kaikkiaan kieltäytyy kaikesta, et sitä kontaktia sinne ei oikein saada luotua. Ja silloin ne voi olla hyvin pitkiä ne tiet, enne kun oikeesti päästään siihen työskentelyyn asiakkaan kanssa.” (Soukiala 2023.)

Gerontologinen sosiaalityö on työtä eriarvoisuuden ja syrjäytymisen estämiseksi. Gerontologinen sosiaalityö vaatii vahvaa eettistä osaamista ja mahdollistaa tuetun itsemääräämisoikeuden sekä suojelun haastavissa asiakastilanteissa. Se voi osaltaan edistää itsemääräämisoikeutta tuetun itsemääräämisen kautta kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa. (Saari, ym. 2023; Ylinen, ym. 2023.)

5.2 Itsemääräämisen estyminen

Aktiivisen toimijuuden puuttuminen, ikääntyneen oma asenne, tarvittavan tiedon puute, rajoitukset ja kiellot, riippuvuus toisista sekä neuvottelut, joihin ikääntynyt joutuu ympäristön ja olosuhteiden aiheuttamassa pakossa, ovat itsemääräämistä estäviä teemoja kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa (Josefsson, ym.2021; Paavolainen, ym. 2023; Kaskiharju & Günther 2023; Pirhonen & Pulkki 2016; Kaskiharju 2019; Ylinen, ym. 2023; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Raitakari, ym. 2022; Soukiala 2023; Pulkki, ym. 2017). Itsemääräämistä rajoittaa myös se, kenen valinnoista tai tavoitteista on kysymys: ikääntyneen, hänen omaisensa vai julkisen vallan, kuten työntekijän (Josefsson, ym.2021; Paavolainen, ym. 2023; Pirhonen & Pulkki 2016; Soukiala 2023).

Olosuhteiden ja ympäristön sanelema pakko, valinnanmahdollisuuksien rajallisuus sekä ympärivuorokautiseen hoivaan pääsyn kriteeristö estävät osaltaan itsemääräämistä sekä itsemääräämisoikeutta (Vasara 2014; Sointu 2017; Pulkki, ym. 2017) Ympäristön sanelemaksi pakoksi voidaan tulkita esimerkiksi pandemia-ajan toimet yhteiskunnan taholta:

”Pandemia-ajan toimia arvioitaessa on syytä kysyä, olivatko kaikki ikään perustuvat rajoitukset oikein mitoitettuja ja kuinka paljon rajoitukset sekä niiden käsittely mediassa vahvistivat ikäsyrjintää” (Uotila & Jolanki 2022).

Itsemääräämisoikeus perustuu kyvylle tehdä tietoisia valintoja tarjolla olevista vaihtoehdoista. Toimintakyvyn heikkeneminen tai sairastuminen ovat lähtökohtaisesti elämään liittyviä valintoja sekä vapautta rajoittavia (Ylinen, ym. 2023)

Koti näyttäytyy ensisijaisesti itsemääräämistä edistävänä teemana, mutta silloin kun ikääntyneellä ei ole omaisia tai omaiset eivät halua toimia, saattaa ikääntynyt

jäädä kodin vangiksi kykenemättä hakeutumaan avun ja palvelujen piiriin (Pulkki, ym. 2017) Tällöin koti voi olla myös itsemääräämistä estävä teema. Nykylainsäädännön kriteeristö ympärivuorokautiseen hoivaan pääsemiseksi määritellään ainoastaan terveydellisin perustein, jolloin yksin kotona asuva pelokas ja turvaton ikäihminen ei välttämättä pääse pois kotoaan, vaikka itse haluaisi. (esim. Pirhonen & Pulkki 2016; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Paavolainen, ym. 2023.)

Itsemääräämisoikeutta ja suostumusta koskeva lainsäädäntö on tutkimusaineiston mukaan vähäistä ja puutteellista (Moilanen, 2023; Saari, ym. 2023). Avoimessa oikeustilassa, mikä tarkoittaa Moilasan (2023) mukaan tilaa, jossa lainsäädäntö ei ole riittävää, hallinnon tuottaessa puutteellisia hoivaolosuhteita ikääntyneille pitää suostumukseen suhtautua varauksella. Usein valinnanvapaus muuttuu suostumukseksi ammattilaisen tekemään päätökseen eli ikääntynyt suostuu esimerkiksi lääkärin ehdottamaan hoitoon. Tämä tarkoittaa sitä, että ikääntynyt luovuttaa keskeiset elämänsä liittyvät valinnat muiden käsiin. (Pirhonen & Pulkki 2016.) Suostumusta käytetään usein laillisuusperusteena jälkikäteen, kun joudutaan arvioimaan toiminnan laillisuutta. Suostumus voi myös heikentää tai jopa poistaa julkisen vallan velvollisuuksia, eikä näin ole aina asiakkaan oikeuksia lisäävä tekijä. Suostumuksen antaminen voi olla tutkimuksen aineiston mukaan myös itsemääräämisen rajoittamista tai jopa vapaudenriistoa. (Moilanen 2023.)

Suojelu näyttäytyy kaikissa itsemääräämisen muodoissa itsemääräämistä estävänä teimana (Uotila & Jolanki 2022; Ylinen, ym. 2023; Soukiala 2023; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Raitakari, ym. 2022; Paavolainen, ym. 2023; Vasara 2014; Kaskiharju 2019; Moilanen 2023; Pulkki, ym. 2017; Riikonen 2019). Julkisen ja yksityisen välinen vastuu vaatii määrittämistä samalla kun tasapainoillaan ikääntyneen asiakkaan suojelun ja vapauden välissä.

”Toisessa ääripäässä on rajoittaminen ja riskien välttäminen ja toisessa ääripäässä on heitteillejätön vaara” (Riikonen 2019).

Eri toimijat kokevat itsemääräämisoikeuden uhkaavan ikääntyneen hyvinvointia. Tavoitteena on siis ikääntyneen suojeleminen, ja se on jonkun muun kuin ikääntyneen oma tavoite.

”Meidän se ammatillinen omatunto ja ehkä se oma, henkilökohtainenkin näkemys on toista, kuin se asiakkaan valinta... Et tavallaan se itsemääräämisoikeus, meillä on aika hyvin koulutettua henkilökuntaa siihen, että tavallaan asia on tiedostettu, mutta se on sit ehkä kuitenkin sen faktan lisäksi semmoinen eettinen valinta, joka herättää aika paljon sitä keskustelua ja sellasta tuen tarvetta ja läpikäyntiä.” (Paavolainen, ym. 2023.)

Edellisessä aineisto-otteesta Paavolaisen, ym. (2023) artikkelissa pohdittiin työntekijöiden kokemusta arvoriidista, kun auttamishalu on vahva, mutta ikääntynyt kieltäytyy tarjotusta palvelusta itsemääräämisoikeuteensa vedoten. Ammattilaisen harkintavallassa on, kunnioittaako hän ikääntyneen itsemääräämisoikeutta vai

tekeekö interventio päätöksen suojellakseen asiakasta (mt. 2023). Itsemääräämisoikeuden korostaminen saattaa johtaa pahimmillaan heitteillejätön kaltaisiin tilanteisiin (Pirhonen & Pulkki 2016).

Hoivaköyhyys tarkoittaa sitä, että kaikkiin tarpeisiin ei kyetä vastaamaan (Kaskiharju & Günther 2023). Se näyttäytyy samoina palveluina kaikille, eikä yksilöllisesti tarpeeseen suunnattuina palveluina kenellekään. Kun ei ole tarjolla sitä, mitä ikääntynyt oikeasti tarvitsee ja haluaa, estyy hänen itsemääräämisoikeutensa kaikissa itsemääräämisoikeuden muodoissa.

”Esimerkiksi ohjeet, joissa palvelu varataan kategorisesti jollekin ryhmälle ilman yksilöllistä harkintaa, on oikeuskäytännössä todettu laittomiksi” (Kalliomaa-Puha 2017).

Estävä teema on myös haavoittuvassa asemassa olevien ja paljon apua tarvitsevien ikääntyneiden pitäminen heikkoina valitsijoina. Ikääntyneiden palvelun laatu sekä sen arviointi ovat haastavia kysymyksiä suojaamisen ja itsemääräämisoikeuden ollessa ristiriidassa keskenään. (Kalliomaa-Puha 2017.) Mitään yleistä mittaristoa palvelun laadulle ei ole olemassa.

”Herää myös kysymys, mitä tarkoittaa palvelun laatu (HE160/2012, 14.2§), jotta iäkäs kokisi elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi, ja että hänellä olisi mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä ylläpitävään toimintaan” (Kaskiharju 2019).

Resurssipula ikääntyvässä tulostavoitteellisessa yhteiskunnassa aiheuttaa säästöpainetta myös ikääntyneiden hoivaan ja on näin myös itsemääräämistä estävä teema (Paavolainen, ym. 2023). Ymmärrys sosiaalisesta sekä ikääntyneiden hoivan ja huolenpidon vastuusta on hävinnyt (Kaskiharju & Günther 2023). Yhteiskunnallinen vastuu murenee, kun ei ymmärretä sosiaalityön perimmäistä roolia avun tarjoajana haavoittuvassa asemassa oleville.

”Vaikka ihmisarvoinen elämä on monitulkintainen ja ajassa muuttuva käsite, perustuslain esitöistä voi päätellä, että juuri vanhustenhuollon palvelut ovat niitä palveluja, jotka ovat takaamassa ihmisarvoista elämää” (Kalliomaa-Puha 2017).

Sosiaalisen ymmärryksen puute, kuten esimerkiksi ympärivuorokautisen hoidon kriteeristö ainoastaan terveysperustein, estää ikääntyneen itsemääräämisoikeutta. Pitäisi ymmärtää, että ikääntyneiden hoiva ei voi olla tulostavoitteellista, vaan se tulisi olla yhteiskunnan velvollisuus.

”...me toden totta tutustumme siihen ihmiseen ja läheisiinsä ja paljon tiedetään siitä ympäristöstä, niin meidän mielest ilmiselvästi tässä tarvittaisiin vaikkapa kotihoitoa, että tää ei nyt millään pyöri, se elämä, ilman. Ja sit yllättäen siellä kartotukses todetaan, että ei tarvetta....” (Paavolainen, ym. 2023.)

Tässä lainauksessa haastateltavan omiin arvoihin perustuva ihanteellinen tavoite kumoutui yhteiskunnan määrittelemien normien vuoksi ja alisti ikääntyneen ympäristön vaatimuksiin. Normit ja säännöt ovat osaltaan itsemääräämisoikeutta heikentäviä, kun ne estävät työntekijöitä toteuttamasta hyvän hoidon periaatetta. (mt. 2023.)

Vaikka omaisten oletetaan pitävän yleensä hyvää huolta ikääntyneistä, voidaan omaisolettama tai omaisten puute tulkita myös itsemääräämistä estävänä teemana.

”Lainsäädäntö on ristiriitainen. Omaisten oletetaan auttavan, vaikka vastaavaa velvollisuutta ei lainsäädännössä ole”. (Kalliomaa-Puha 2017.)

”Ja entä jos omaisia ei ole? Tai omaiset eivät kykene auttamaan esimerkiksi oman terveydentilansa vuoksi? Tai omaiset eivät halua auttaa? Tai he valitsevatkin oman mielensä mukaan, ei avuntarvitsijan mielen mukaan, tai jopa avuntarvitsijan etujen vastaisesti?” (Kalliomaa-Puha 2017.)

Onko ilmennyt tarve tai tavoite todella ikääntyneen oma tarve, vai haluaako omainen päästä helpommalla tai hyötyä jotenkin asiasta? Lainsäädännöllisesti yhteiskunnan tulisi huolehtia ikääntyneistä eikä omaisia siten velvoiteta huolehtimaan heistä (Moi-
lanen 2023).

”No tällä hetkellä on tämä tilanne se vaihtoehto. Kaupunki ei halua, kaupunki ei halua osallistua ja yksityiseen palvelutaloon ei riitä eläke, niin ei siinä sitten, en mä tiedä, mitä vaihtoehtoja siinä olis (Vasara 2014).”

Käytäntö on kuitenkin osoittanut, että joskus omaiset hoitavat ikääntyneitä ”pakon edessä”, koska kokevat, että muuta vaihtoehtoa ei ole, kuten yllä olevasta aineistotteesta Vasaran (2014) artikkelista ilmenee.

5.3 Itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa

Heitteillejätto -ilmiötä löytyi aineistosta jonkin verran, mutta sitäkin enemmän löytyi itsemääräämisoikeuden ja suojelun suhteeseen liittyvää ja siten rajapinnaksi tulkittavaa tekstiä. Esittelen seuraavaksi kaikki aineistosta rajapinnaksi tulkitsemiani ilmiöt.

Ristiriidassa toimiminen, jota itsemääräämisoikeuden sekä suojelun välinen suhde on, vaatii eettistä sekä lainsäädännöllistä arviointia. Ajoittain itsemääräämisoikeutta joudutaan rajoittamaan ikääntyneen suojelemiseksi, koska oikeus suojeluun on myös ihmisoikeus (Ylinen, ym. 2023). Työntekijä joutuu usein etsimään oikeudellista ohjausta ja neuvoa tulkintoihinsa asiakkaan parhaasta. Perusteena asiakkaan itsemääräämisoikeuden ohittamiselle tulee olla sen välttämättömyyden arviointi suojelullisesta näkökulmasta. Pitää muistaa, että päätavoitteena tulee olla itsemääräämisoikeuden ja suojelun mahdollisimman täysimääräinen toteutuminen (Ylinen, ym. 2023).

Valinnanvapautta ja itsemääräämisoikeutta voidaan myös ylikorostaa, mikä saattaa johtaa heitteillejättöön:

”Jari Pirhosen ja Ilkka Pietilän (2015) mukaan itsemääräämisoikeuden korostaminen vanhojen ihmisten pitkäaikaishoidossa johtaa toisinaan heitteillejätön kaltaisiin tilanteisiin, kun vastuuta koetetaan säilyttää haavoittuvassa asemassa oleville, esimerkiksi muistisairaille ihmisille.” (Pirhonen & Pulkki 2016.)

Vanhustenhuollon lainsäädäntö todetaan tutkimuksessa puutteelliseksi.

”Vanhuspolitiikka on puutteellista, mikäli se ei tarjoa paikkaa heikoille ja apua tarvitseville... vanhuspäivähoitoon ja laatusuosituksissa ei mainita vanhuuden sosiaalisista ongelmista eikä sosiaalihuollon tarpeellisuudesta. Sosiaaliset kysymykset ovat jääneet tyystin toimintakykyisyyden varjoon.” (Kaskiharju & Günther 2023.)

”Lain mukaan laitoshoidon on oikeus vain, jos siihen on lääketieteelliset tai asiakas- tai potilasturvallisuuteen liittyvät perusteet. On aiheellista kysyä, näkyykö arvokkaan elämän turvaamisen poistaminen perusteista mahdollisesti hoivan ja palvelujen käytännöissä. Tiedotusvälineissä on esitetty väitteitä, joiden mukaan vanhukset ovat ajoittain heitteillä omassa kodissaan.” (Mäki-Petäjä- Leinonen 2018.)

Vanhuspäivähoitolaissa sisältyy kyllä vahvoja periaatteita eli yleisiä ohjeita, mutta ei löydy vahvoja sääntöjä eli tarkkoja määräyksiä, jotka tukisivat kyseisiä periaatteita. Laki ei myöskään sisällä subjektiivista oikeutta palvelujen saamiseen.” (Heimonen, & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018.)

”...sosiaali- ja terveydenhoitopalveluja eivät aina käytä vapaat ja rationaaliset toimijat selkeissä valintatilanteissa, vaan useinkin kognitiiviselta ja psyykkiseltä toimintakyvyltään rajoittuneet ihmiset relationaalisissa tilanteissa. Ihmisarvoa ei siis välttämättä tueta tarjoamalla valinnanvapautta vaan ottamalla vastuuta toisesta ihmisestä.” (Pirhonen & Pulkki 2016)

Vanhustenhuollon laatusuositus suosii toimintakykyisiä ja jättää sosiaalisen puolen lähes olemattomaksi. Voidaankin kysyä, voiko ikääntynyt päättää lainkaan itse saamastaan palvelusta, hoivasta ja huolenpidosta, vai onko hänet jätetty heitteille yhteiskunnan taholta. (Pirhonen & Pulkki 2016.)

On tärkeää tiedostaa ammattilaisen valta-asema suhteessa asiakkaaseen. Ikääntynyt on aina haavoittuvassa asemassa ollessaan riippuvuussuhteessa hoitajaansa, joksi työntekijä voidaan tulkita. (Ylinen, ym. 2023.) Työskentely ikääntyneiden kanssa on tasapainoilua tuen ja kontrollin välissä. Työntekijät mainitsivat työntekoa haastavana myös niukat resurssit, kuten ajan puute sekä henkilöstön vähäisyys. (Paavolainen, ym. 2023; Kaskiharju 2019; Raitakari, ym. 2022; Soukiala 2023; Saari, ym. 2023.)

”Vanhustyö on luonteeltaan sellaista, että eettisesti kuormittavia tilanteita syntyy jatkuvasti, kun eri ihmisten toiveet ja tarpeet eivät ole yhteensovittavissa, eikä aina kaikkia tyydyttävää ratkaisua ole olemassa. Eettinen kuormitus voi kummuta myös alimitoitusta asiakasajasta ja niukentuvista henkilöstöresursseista.” (Saari, ym. 2023.)

Toisinaan ikääntyneen itsemääräämisoikeuteen puututaan uhkailemalla, kiristämällä tai ohittamalla ikääntyneen oma toive kokonaan. Tällöin itsemääräämisoikeus näytetään osana vallankäyttöä. Itsemääräämisoikeuden liiallinen korostaminen saattaa johtaa asiakkaan avun tarpeen sivuuttamiseen, kun taas liiallinen huolenpidon korostaminen saattaa johtaa itsemääräämisoikeuden ohittavaan tilanteeseen. Valta ja vastuu aiheuttaa eettisiä ristiriitoja sekä reflektiivisyyden vaatimuksen. (esim. Paavolainen 2023.) Tutkimuksessa kävi ilmi, että hoitajat eivät tunnistanee itsemääräämisoikeuden ohittamista haitan aiheuttamiseksi; he asettivat itse tavoitteita omalle toiminnalleen eivätkä tunnistanee ikääntyneitä itsenäisiksi toimijoiksi:

”Merkillepantavaa oli, että arviolta kolmannes tavoitteista vaikutti olevan enemmän hoitohenkilökunnan asettamia tavoitteita asiakkaalle, kuin asiakkaan itsensä omin sanoin esittämiä” (Josefsson, ym. 2021).

Työntekijät kokivat huonoa omatuntoa ja syyllisyyttä tilanteissa, joissa he eivät kyenneet esimerkiksi ”pelastamaan” ikääntynyttä (Paavolainen 2023).

Julkisen vallan interventiot ovat hyvää tarkoittavia tuottaessaan samanaikaisesti lisää haavoittuvuutta. Itsemääräämisoikeuden edistämiseen tarkoitettua suostumusta käytettäessä voi pahimmillaan olla kyse rakenteellisesta haavoittuvuuden tuottamisesta tai oikeuttamisesta. Palvelusta kieltäytyminen voidaan tulkita perusteeksi viranomaisen toiminnan passiivisuudelle. Toisaalta viranomaisen passiivisuus voi vaarantaa ikääntyneen ihmisarvoa ja huolenpitoa, jolloin ikääntyneelle tulee tarjota ajoittain palveluja, vaikka hän itse niitä vastustaisikin. (mm. Moilanen 2023; Ylinen, ym. 2023; Pirhonen & Pulkki 2016.) Suostumuksen sijaan myös kieltäytyminen on asiakkaan oikeus, kuten oikeus määrittellä henkilökohtaiset hyvän elämän edellytykset (Ylinen, ym. 2023; Raitakari, ym. 2022; Kaskiharju 2019).

”Keskeistä on, ettei suojelun nimissä riistetä ihmisiltä oikeutta määrittää hyvän elämänsä ehtoja” (Raitakari, ym. 2022).

Rajoitustoimissa on tärkeää muistaa toimien välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus. Rajoituksen tarvetta tulee myös arvioida jatkuvasti ja rajoitus tulee lopettaa välittömästi, kun sille ei ole enää perustetta. Rajoitustoimien keskiössä on lääkärin päätöksenteko ja rajoitustoimet tulee suunnitella ja kirjata järjestelmällisesti jatkuvaa seuranta ylläpitäen. (Ylinen, ym. 2023.)

Seuraava sitaatti on oikeusasiamiehen päätöksestä, jonka tulkitsen heitteillejätöksi, koska ikääntyneen asiakkaan hiuksia ei ollut pesty pitkään aikaan tämän kieltäytyessä pesuista. Työntekijä oli kunnioittanut asiakkaan itsemääräämisoikeutta, mutta samalla vaarantanut asiakkaan terveyttä, kun asiakkaan päähän oli tullut loisia. Ymmärtääkseni oikeusasiamiehen tulkinta oli samansuuntainen hänen moittiessaan viranomaisen toimintaa pesemättömydestä:

”peseytymisavusta kieltäytyneen hiukset jouduttiin ajamaan pois täiden vuoksi: viranomainen ei voinut oikeuttaa passiivisuuttaan tässä tilanteessa vetoamalla asiakkaan kieltäytymiseen” (Moilanen 2023).

Yhteiskunnallista vallan epätasapainoa tuottaa palvelujen saatavuus. Palveluja myönnetään pelkästään lääketieteellisin perustein ja sosiaalinen ulottuvuus on kadonnut kokonaan. Jää epäily siitä, missä määrin asiakkaan itsemääräämisoikeus tulee kunnioitetuksi. (mm. Kalliomaa-Puha 2017; Paavolainen, ym. 2023; Pirhonen & Pulkki 2016.)

”... kaikki vanhat ihmiset haluavat asua kotonaan. Kun tätä on aikansa rummutettu erilaisissa medioissa ja arkipuheissa, alkavat vanhat ihmiset uskoa, että he haluavat asua kotonaan. Palveluja ohjataan nyt vahvasti, ja lain mukaan ainoastaan kotiin, vaikka ihminen tuntisi olonsa siellä turvattomaksi ja yksinäiseksi.” (Pirhonen & Pulkki 2016.)

Huonoimmin asiat ovat tutkimuksen mukaan yksin asuvien muistisairaiden kohdalla, jotka eivät osaa pyytää apua tai kysellä vaihtoehtoista. Päätökset saatetaan heidän osaltaan tehdä heidän puolestaan ja jopa kokonaan kuulematta heitä. (Kalliomaa-Puha 2017.) Toisaalta he saattavat jäädä kokonaan ilman yhteiskunnan huolenpitoa jääden tulkintani mukaan heitteille.

Korona-pandemian aikaisessa suojelutyössä työntekijät joutuivat pohtimaan terveyden suojelemisen oikeutusta sosiaalisten suhteiden ja vapauden rajoittamiseksi, kuten käy ilmi Ylisen, ym. artikkelista:

”Ja, et ei saa omaista viedä kotiin joululomalle, vaikka eihän sitä sillain kieltää voi, mutta se tunne sillä läheisellä on se vahva kieltäminen...ettei sit tuu ajatelleeksaan, et se voihan sen viedä, kun se ei oo mikään vaihtoehto, tai et just et se ei vaan sit tunnut siltä, et jotenkin, et olis niin kun vapaa päättämään...niin onhan se rajoittamista sek in vaikka ei konkreettisesti oookaan jollain vyöllä köytetty mihinkään.” (Ylinen, ym. 2023.)

Pandemia-ajan kiellot ja rajoitukset ikääntyneille tulivat kuitenkin yhteiskunnan taholta, jolloin työntekijöiden tuli noudattaa heille annettuja ohjeita, vaikka se saattoi tuntua valta-aseman väärinkäytöltä. Ikääntyneiden hyvä elämä oli uhattuna ja suoje-lutoimet nähtiin itsemääräämisoikeuden kunnioittamisena. (mm. Ylinen, ym 2023.)

Tulkitsen rajapinnaksi myös omaisten roolia ikääntyneiden hoivassa. Lainsäädäntö ei määrää omaisia huolehtimaan ikääntyneistä, vaan ikääntyneiden hoiva ja huolenpito ovat yhteiskunnan vastuulla. Kuitenkin on paljon ikääntyneistä huolehtivia omaisia, joilla ei ole muuta vaihtoehtoa, vaan heidän on ”pakko” huolehtia ikääntyneistä sukulaisistaan. Toisaalta kun omaisia ei ole tai he eivät auta, on mahdollista, että ikääntynyt ei osaa tai pysty hankkimaan itselleen tarvittavaa hoivaa ja huolenpitoa. (Kalliomaa- Puha 2017; Vasara 2014; Sointu 2017.)

”Toisinaan kodin ulkopuolinen hoiva tulkittiin puutteelliseksi ja puolison yksilölliset, jopa elintärkeät tarpeet sivuuttavaksi. Tällöin omaishoivasta tuli ainoa eettisesti hyväksyttävä vaihtoehto.” (Sointu 2017.)

Omaishoiva näyttäytyi Soinnun (2017) artikkelin perusteella siten ainoana eettisesti hyväksyttävänä vaihtoehtona, jotta ikääntynyt ei jäisi heitteille, samalla läheisten merkitys itsemääräämisoikeuden vahvistajana ja tulkkina korostui.

5.4 Yhteenveto

Tutkimusaineistosta nostettu sitaatti kuvaa hyvin työntekijän tuntemuksia itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön välisestä suhteesta sekä siitä, miten kaikki mahdolliset keinot on otettu käyttöön asiakkaan oman turvallisuuden toteuttamiseksi:

”Meidän tiimissä on tullut jo ihan hokemaksi tällainen itsemääräämisoikeus, et ku ite näkee sen, että tämä ei nyt ehkä pärjää ja tällä olis ehkä parempi paikka jossain muualla, mutta ku se on se itsemääräämisoikeus siellä, että ite pystyy, et jos sanoo, että en minä lähde tästä minnekään, niin minä en lähde tästä minnekään... Et se on semmoinen, että sitä jää miettimään, että hei ku minä tiän, että nyt täällä ei oo kaikki hyvin, mutta Toivonen ei lähe menemään mihinkään, niin se syö kyllä voimia... tietää kuitenkin, että nyt ollaan tällä rajalla, että onko se itsemääräämisoikeus enää toteutunu vai ei. Ja ollaan tehty paljon sillee, että huijaamalla mennään eteenpäin.” (Paavolainen, ym. 2023.)

Työntekijä kokee yllä olevassa aineisto-otteessa ikääntyneen itsemääräämisoikeuden liian laajaksi eikä tunnistanut haitan aiheuttamista ohittaessaan ikääntyneen itsemääräämisoikeutta ”huijaamalla” asiakasta ottamaan vastaan esimerkiksi asumispalvelua. Sosiaalipalvelujen käyttäjät ovat yleensä haavoittuvassa asemassa olevia. Sosiaalityössä suojelun merkitys korostuu, kun ollaan tekemisiissä haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden kanssa, kuten gerontologisen sosiaalityön esittelyssä luvussa kaksiesitin. Itsemääräämisoikeuden ollessa suhteisiin perustuvaa on työntekijän kunnioitettava ikääntyneen itsemääräämisoikeutta vuorovaikutuksessa. Tällöin ikääntynyt tulee kuulluksi ja kunnioitetuksi ja työntekijä toimii ikääntyneen ”asianajajana” varmistaen, että ikääntyneen itsemääräämisoikeus ei vaarannu ja asiakkaan oma käsitys hyvästä elämästä toimii ohjaavana elementtinä hyvälle hoidolle. (Paavolainen, ym. 2022.)

Yhteenvetona tuloksista voidaan todeta itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinnan olevan varsin liukuva ja laaja ilmiö, johon liittyy monia erilaisia tekijöitä. Olen nimennyt aineistosta löytämiäni asiayhteyksiä käsitteiksi, joiden osalta olen tulkinnut rajapinnan esiintyvyyttä tässä tutkimuksessa. Kaikki löytämäni käsitteet, jotka esittelen seuraavassa kuviossa, ovat itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaan vaikuttavia asiayhteyksiä, joilla on omat vaikutuksensa itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön väliseen rajapintaan sekä siinä syntyvien tilanteiden esiintyvyyteen.

Itsemääräämisoikeus

Yhteiskunta

Heitteillejättö

Valta

Vastuu

Työntekijät

Omaiset

Toimintakyky

Suojelu

Ikääntynyt itse

Kuvio 2 Rajapintaan vaikuttavat asiayhteydet

Edellä esitetyistä käsitteistä yhteiskunnan vastuu korostuu lainsäädännön ja ikääntyneiden hoivan laatusuositusten ollessa puutteellisia (mm. Pirhonen & Pulkki 2016; Moilanen 2023; Kalliomaa-Puha 2017; Kaskiharju 2019; Paavolainen, ym. 2023; Kaskiharju & Günther 2023; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018.)

Valta ja vastuu kuuluvat olennaisesti sosiaalityöhön työntekijän toimiessa viranomaisena. Itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinnoilla kuljettaessa työntekijän vastuu korostuu haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden kanssa työskennellessä. (Paavolainen 2023; Ylinen, ym. 2023; Josefsson, ym. 2021; Pirhonen & Pulkki 2016; Moilanen 2023; Saari, ym. 2023; Raitakari, ym. 2022; Soukiala 2023.)

Omaisten rooli on korostunut yhteiskunnan työntäessä vastuuta heille ohi lainsäädännön. Jotkut joutuvat pakosta hoitamaan ikääntyneitä omaisiaan. Toisaalta omaisettomuus saattaa jättää toimintakyvyltään heikon ikääntyneen täysin ilman palveluja ja siten heitteille. (esim. Kalliomaa-Puha 2017; Sointu 2017; Vasara 2014; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018.)

Suojelu näyttäytyy ainoana käsitteenä, jonka perusteella itsemääräämisoikeus voidaan ohittaa. Itsemääräämisoikeutta joudutaan rajoittamaan toisinaan ikääntyneen suojelemiseksi oikeuden suojeluun ollessa myös ihmisoikeus. Tämä ei tarkoita, että ikääntynyt ei saisi päättää enää lainkaan omista asioistaan, vaan liittyy yleensä yksittäiseen spesifioituun asiaan tarkkaan harkintaan sekä asiantietoon perustuen. (Ylinen, ym. 2023; Uotila & Jolanki 2022; Soukiala 2023; Vasara 2014; Raitakari, ym. 2022; Paavolainen, ym. 2023; Kaskiharju 2019; Moilanen 2023; Pulkki, ym. 2017; Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2018; Riikonen 2019.)

Ikääntyneen kieltäytyessä hänelle tarjotuista palveluista hän käyttää itsemääräämisoikeuttaan. Toimintakyvyn ja ymmärryksen ollessa alentunut, saattaa olla, että ikääntynyt ei käsitä kieltäytymisen merkitystä omalle terveydelleen tai turvallisuudelleen. Vaara heitteillejätölle on olemassa, jos työntekijä jättää vastuun kokonaan

ikäntyneen harteille hänen kieltäytyessään palveluista, eikä palaa ajoittain tarjoamaan palveluja. (mm. Ylinen, ym. 2023; Paavolainen, ym. 2023; Pirhonen & Pulkki 2016.)

Vastauksena ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni:

Millaisissa tilanteissa ikääntynyt on vaarassa jäädä heitteille?

- kun ikääntynyt ei suostu vastaanottamaan palveluja
- kun ikääntynyt ei saa riittävästi tietoa valinnanmahdollisuuksista tai niiden seurauksista
- kun ikääntynyt ei osaa tai kykene hankkimaan tarvitsemiaan palveluja
- kun ikääntyneellä ei ole auttamiskykyisiä tai -haluisia omaisia
- kun työntekijät kunnioittavat itsemääräämisoikeutta ylitse suojelutarpeen
- kun yhteiskunta väistää vastuusta esimerkiksi poistaen kokonaan sosiaalisen palvelujen saantiperusteista: palvelun saamisen kriteeristö ei täyty ja ikääntynyt ei saa tarvitsemaansa palvelua

Vastauksena toiseen tutkimuskysymykseeni:

Milloin on tarpeen rajoittaa itsemääräämisoikeutta?

Ikääntyneen suojele näyttäytyi tarpeena rajoittaa itsemääräämisoikeutta ja oli siten ainoa peruste itsemääräämisoikeuden rajoittamiselle.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Perehdyin tässä tutkimuksessa ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden sekä heitteillejätön rajapinnan löytämiseen vertaisarvioituista suomalaisista artikkeleista kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Aineistoksi valikoitui systemaattisen aineistonhaun perusteella 17 suomalaista vertaisarvioitua tieteellisessä lehdessä tai kirjassa julkaistua artikkelia. Jokaisesta artikkelista pystyin hermeneuttiseen taustafilosofiaan nojaten löytämään itsemääräämisoikeuteen tai heitteillejättöön tai näiden suhteeseen tai rajapintaan liittyviä asioita.

Analysoin aineistoa hermeneuttiseen taustafilosofiaan nojaten tehden tulkintoja aineistosta löytämistäni aiheeseen liittyvistä asioista. Useiden lukukertojen jälkeen tiivistin tärkeiksi tulkitsemani asiat aineistosta ja teemoittelin itsemääräämisoikeutta edistäviä sekä estäviä teemoja, joiden kautta pääsin lähemmäksi tutkimuksen kohteena olevaa itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa. Hermeneuttinen kehä auttoi tutkimuksen tulosten tulkinnassa, sillä jatkuva uudelleen lukeminen ja tulkintojen tekeminen johti lopulta edellisessä luvussa esiteltyihin tuloksiin. Vaikka kaikki artikkelit eivät suoraan käsitelleet itsemääräämisoikeutta tai heitteillejättöä, löytyi jokaisesta kuitenkin tutkimukselle tärkeitä elementtejä. Aineiston artikkelit sisälsivät tietoa myös muusta kuin tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä, ja samasta aineistosta voisi tehdä tutkimusta liittyen muihin ilmiöihin.

Tutkimukseni perusteella ikääntyneiden itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinta näyttäytyy varsin liukuvana ja laajana ilmiönä, johon liittyy monia erilaisia tekijöitä. Yhteiskunnan vastuu korostuu lainsäädännön ja ikääntyneiden hoivan laatusuositusten ollessa puutteellisia. Olen esitellyt tämän tutkielman johdannossa lain määryksiä itsemääräämisoikeudelle sekä ikääntyneiden palveluille. Totesin myös lain valmistelun keskeneräisyyden ikääntyneiden toimintakyvyltään alentuneiden osalta. Gerontologista sosiaalityöntekijää helpottaisi konkreettisempien ohjeiden ja määräysten olemassaolo suojelutoimien toteuttamiseksi, kuten tämän tutkimuksen aineistosta voitiin todeta.

Valta ja vastuu nivoutuvat yhteen ammatillisuuden vaatimuksessa, jota työntekijät noudattavat joutuessaan työskentelemään eettisesti ristiriitaisissa tilanteissa. Tämän johtopäätökseen tulivat myös Kinni ja Tiilikainen (2024) omassa tutkimuksessaan. Gerontologisen sosiaalityön ollessa luonteeltaan sensitiivistä ja jatkuvaa eettistä arviointia sisältävää auttamistyötä, tulisi työyhteisön ohjeiden, resurssien sekä lainsäädännön tukea työntekijöitä nykyistä paremmin. Samaa vaatimusta esitti Kess (2023) omassa julkaisussaan.

Omaisiet sekä omaisettomuus näyttelevät omaa rooliaan ikääntyneen arjessa palvelujen saatavuuden tai saamattomuuden osalta. Tutkimuksen aineistossa oli useampi artikkeli, joissa mainittiin omaisten rooli ikääntyneiden hoivassa, vaikka Suomen lainsäädäntö selkeästi esittää, että ikääntyneiden hoiva on yhteiskunnan vastuulla. Ikääntyneiden määrän kasvaessa voimakkaasti yhteiskunta on selkeästi siirtänyt vastuuta enemmän omaisten suuntaan. On myös huomioitava, että on paljon omaisettomia ikääntyneitä sekä sellaisia omaisia, jotka eivät halua tai pysty auttamaan ikääntyneitä sukulaisiaan.

Suojelu on sekä etiikan näkökulmasta että lainsäädännön nojalla ainoa hyväksyttävä syy itsemääräämisoikeuden ohittamiselle, mutta suojelun toteutuminen saattaa joissakin tilanteissa ontua. Suojelutilanteissa konkreettisia ohjeita antava lainsäädäntö sekä selkeät ohjeet ja vastuukysymykset olisivat työntekijän turvana silloin kun ilmenee epäselvyyttä, mitä suojelutoimenpiteellä tavoitellaan. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (2004) 20-vuotta vanhassa julkaisussa jo todetaan suojelun ja heitteillejätön raja epäselväksi sekä yhteiskunnan tehtäväksi riittävä huolenpitovastuu ihmisistä, jotka eivät itse siihen pysty.

Tutkimukseni keskittyi ikääntyneisiin asiakkaisiin, mutta vastaavia tuloksia saattaa löytyä myös esimerkiksi vammaisten asiakkaiden osalta. Tutkimus olisi laajempi, jos siihen olisi otettu mukaan kansainvälistä aineistoa, mutta koska olin kiinnostunut nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan tilanteesta, jää aiheen kansainvälinen tutkimus jonkun toisen tehtäväksi. Lähdemateriaalia etsiessäni en saanut käsiini kaikkia alkuperäisiä lähteitä, joihin viitataan toisen käden lähteinä. Halusin kuitenkin kunnioittaa alkuperäistä kirjoittajaa, vaikka viittasinkin jonkun muun kirjoittamassa tekstissä vastaan tulleeseen asiaan. Olen kiinnittänyt huomiota tutkimusetiikkaan tutkimuksen jokaisessa vaiheessa ja ymmärrän etiikan vaatimuksen osaksi sosiaalityötä sen läpi kulkevana teoriana sekä perustavanlaatuisena vaatimuksena.

Tutkimuksen tavoitteena oli yhteiskunnallisen keskustelun herättäminen haastavasta itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinnasta sekä mahdollisista suojelutoimista. Olennaista itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinnalle olisi, että lainsäädäntö antaisi konkreettisia toimintaohjeita sekä valtuuksia suojelutarpeessa olevan asiakkaan elämänlaadun parantamiseksi. Gerontologinen sosiaalityö vahvan etiikan ja sensitiivisyyden omaavana erityisalana voisi olla se konteksti, jossa

yksittäisiä suojeluun perustuvia päätöksiä voitaisiin tehdä ilman lääkärin pakkokeinopäätöstä. On selvää, että erityislainsäädännön osalta pakkokeinopäätökset tulee jatkossakin tehdä lääkärin toimesta. Kun kyseessä on ikääntynyt dementoitunut asiakas, joka ei ymmärrä omaa parastaan, voisi gerontologisen sosiaalityön sosiaalityöntekijä olla se henkilö, joka näkee ikääntyneen kokonaistilanteen parhaiten ja pystyy arvioimaan asiakkaan hoidon ja hoivan tarvetta. Tämä johtopäätös on samansuuntainen kuin Mäki-Petäjä-Leinosen (2023) ehdotus siviilioikeudellisesta instituutiosta eli tuetun päätöksenteon järjestelmästä, joka auttaisi samalla ikääntyneen itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Ymmärrykseni mukaan gerontologinen sosiaalityöntekijä olisi juuri oikea henkilö arvioimaan esimerkiksi muistisairaalle ikääntyneelle sopivinta asuinpaikkaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden peruslähtökohtana oleva oikeanlaisen tiedon välittäminen asiakkaalle valinnan pohjaksi, on yksi tärkeimmistä gerontologisen sosiaalityön tehtävistä. Kun asiakkaalla on riittävästi tietoa valintamahdollisuuksista sekä niiden seurauksista, on hänen autonomiansa vahvempaa ja rajapinta heitteillejättöön siirtyy kauemmaksi tai poistuu kokonaan. Sosiaali- ja terveyspalvelujen arvopohjaksi tulisi nostaa yksilön avuntarpeen sekä inhimillisen riippuvuuden tunnustaminen itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden sijaan (mm. Kaskiharju & Günther 2023). Tuntuukin pahalta, että sosiaalihuollon yhteiskunnallinen tehtävä on himmentynyt, kun ikääntyneiden palvelujen saatavuus perustuu pääasiassa toimintakykyisyyteen unohtaen kaiken sosiaalisen.

Esimerkkinä ikääntyneiden työn kuormittavuudesta haluan kertoa oman hyvinvointialueeni haasteista. Vuonna 2023 toimintansa aloittaneella Kanta-Hämeen hyvinvointialueella on perustettu osaksi palvelujärjestelmää ikäihmisten palvelualue, jossa gerontologinen sosiaalityö keskittyy vastaamaan ikääntyneiden haasteisiin silloin, kun heillä on kotihoidon palveluita olemassa. Haasteena hyvinvointialueella on ollut löytää ammattitaitoisia gerontologisen sosiaalityön tekijöitä. (Oma Häme 2024.) Tämän johdosta gerontologisen sosiaalityön tarvitsijat jäivät edelleen osassa hyvinvointialueen kuntia aikuissosiaalityön palveluiden varaan. Kahdella seutukunnalla kolmesta on saatu rekrytoitua gerontologisen sosiaalityön sosiaalityöntekijöitä yhden seutukunnan jäätyä ilman gerontologista sosiaalityöntekijää. Ikääntyneiden palveluissa on omat lomakkeensa ja kriteeristönsä palveluille ja gerontologinen sosiaalityön paikka on koordinoitava nimenomaan ikääntyneiden palveluita kokonaisuutena. Itse aikuissosiaalityön työntekijänä teen jatkuvasti yhteistyötä ikääntyneiden palveluohjauksen työntekijöiden kanssa gerontologisen sosiaalityöntekijän puuttuessa. Suomessa on alueita, joissa vaadittavaa erityisosaamista gerontologisen sosiaalityön alalta ei ole lainkaan ja voidaankin todeta, että gerontologisen sosiaalityön saatavuudessa on edelleen alueellisia eroja, kuten Niemi, ym. (2021) jo totesivat. Käsittääkseni vetovoimapuutteena on osaltaan työn eettinen kuormittavuus sekä vastuu ilman konkreettisia toimintaohjeita. Itsemääräämisoikeuden, heitteillejätön ja suojelun

keskinäinen suhde haastaa työntekijän etiikkaa päivittäin resurssipulasta kärsivillä hyvinvointialueilla. Onhan oikeus suojeluun myös ihmisoikeus (Ylinen, ym. 2023).

Lähdin tutkimuksen pariin alun perin siitä lähtökohdasta, että asiakas kieltäytyy hänelle tarjotuista palveluista ja asettaa itsensä itsemääräämisoikeuteensa vedoten jonkinlaiseen vaaraan. Tämä ajatus syntyi työssä kohtaamissani asiakastilanteissa, joissa kokemukseni työntekijänä oli, että asiakas jää heitteille. En kuitenkaan löytänyt siitä näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia lainkaan. Valitsemani aineisto osoitti, että itsemääräämisoikeuden edistämistä ja estymistä löytyy materiaalia ja päätinkin aineistoon perehtymisen jälkeen suunnata tutkimustani itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapinnan etsimiseen sekä siihen vaikuttavien tekijöiden nimeämiseen. Jatkotutkimuksen aiheeksi ehdotan palvelusta kieltäytyneen ikääntyneen olosuhteiden sekä kokemusten tutkimusta. Kiinnostavaa on myös se, mitä seurauksia ikääntyneen palveluista kieltäytymisellä on ikääntyneelle itselleen.

LÄHTEET

- Baumeister, Roy F. & Mark R. Leary (1997). *Writing Narrative Literature Reviews*.
Review of General Psychology 1: 3, 31
- Birmingham, Peter (2000). *Reviewing the Literature*. Teoksessa *Researcher's Toolkit: The Complete Guide to Practitioner Research*, 25–40. (toim.) David Wilkinson.
- Busk, A. (2018) *Vanhuksen itsemääräämisoikeus SAS-prosessissa sosiaalityöntekijöiden kuvaamana*. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Noudettu 1.1.2024 osoitteesta:
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103933/1530520873.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Donnelly, S. & Torres, S. (2022.) *Social work and critical gerontology: why the former needs the latter*. Teoksessa S. Donnelly & S. Torres (toim.) *Critical Gerontology for Social Workers*. (s. 1–18.) Bristol, UK: Policy Press. Noudettu 14.3.2024 osoitteesta: [1: Social work and critical gerontology: why the former needs the latter in: Critical Gerontology for Social Workers](https://www.bristoluniversitypressdigital.com/1: Social work and critical gerontology: why the former needs the latter in: Critical Gerontology for Social Workers) ([bristoluniversitypressdigital.com](https://www.bristoluniversitypressdigital.com))
- Dworkin, Gerald (1988) *The theory and practice of autonomy*. Cambridge: University Press.
- Efron, S. E., & Ravid, R. (2019). *Writing the literature review: A practical guide*. The Guilford Press.
- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. (2022) *Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen*. *Hoitotiede* 2022, 34 (4), 215–225. Noudettu 24.4.2024 osoitteesta: <file:///C:/Users/maris/Downloads/128987-Artikkelin%20teksti-276125-1-10-20230415.pdf>
- EOAK/3016/2019. *Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu* 22.6.2020. Noudettu 12.3.2024 osoitteesta: <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisu/-/eoar/3016/2019>
- Eskola, Jari; Suoranta, Juha (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Gregory AT, Denniss AR. *An Introduction to Writing Narrative and Systematic Reviews - Tasks, Tips and Traps for Aspiring Authors*. *Heart Lung Circ*. 2018 Jul;27(7):893-898. doi: 10.1016/j.hlc.2018.03.027. PMID: 29857977. Noudettu 1.1.2024 osoitteesta: [https://www.heartlungcirc.org/article/S1443-9506\(18\)30165-3/fulltext](https://www.heartlungcirc.org/article/S1443-9506(18)30165-3/fulltext)
- Gretschel, A. (2002) *Johdanto*. Teoksessa Anu Gretschel (toim.). *Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina*. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki. Suomen Kuntaliitto.
- Heikkinen, A. (toim.) (2022) *Arki, arvot ja etiikka*. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 3.painos. Talentia ry. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta [Lukusali - Talentia](https://www.talentia.fi/Arki-arvot-ja-etikka)
- Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (2013) (toim.), *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim.
- Heimonen, S. & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. (2018) *Muistisairaahan ihmisen mielen hyvinvoinnin edellytykset – miten turvata oikeus niiden toteutumiseen?* *Gerontologia*

- 32(1), 2018. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta:
<https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/6726/15288927271662258597.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2014) *Tutki ja Kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Josefsson, K., Mäkelä, M., Gerasin, A., Ranta, O., Havulinna, S. & Noro, A. (2021) *Millaisia tavoitteita iäkäs kotihoidon tai ympärivuorokautisen hoidon asiakas asettaa hoidolleen?* *Gerontologia* 35(3), 2021, 217 – 230. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta:
<https://journal.fi/gerontologia/article/view/99232/65355>
- Juhila, K. (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. Vastapaino.
- Jyrkämä, J. (2008a) *Vanheneminen ja vanhuus*. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Juvenes Print.
- Jyrkämä, J. (2008b) *Aika tutkimuksessa ja elämäkulussa*. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Juvenes Print.
- Kakkori, L. (2009) *Martin Heideggerin olemisen kysyminen*. Tampere: University Press.
- Kalliomaa-Puha, L. (2017). *Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama*. *Gerontologia*, 31(3), 2017, 227–242. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta:
<https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421>
- Kan, S. & Pohjola, L. (2012) (3.uudistettu painos) *Erikoistu vanhustyöhön*. Helsinki: Sanoma Pro
- Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.
- Kangasniemi, M., Leino-Kilpi, H., Moilanen, T., Papinaho, O, Siipi, H, Suominen, S.& Suhonen, R. (2021) *Hoidon laiminlyönnit ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palvelussa – itsemääräämisoikeus ja ihmisarvoinen hoito*. Kunnallissalan kehittämissäätö Julkaisu 48 2021 ISBN 978-952-349-079-6 ISSN 2489-9631. Noudettu 24.4.2024 osoitteesta: https://kaks.fi/wp-content/uploads/2021/12/julkaisu_hoidon-laiminlyonnit-ikaantyneiden-ymparivuorokautisessa-palvelussa-itsemaaramisoikeus-ja-ihmisarvoinen-hoito.pdf
- Kaskiharju, E. (2019) *Mitä virkaa on vanhustalutilla? Palvelun laatua jäljittämässä*. *Gerontologia* 33(2), 2019. Noudettu 1.2.2024 osoitteesta:
<https://journal.fi/gerontologia/article/view/76985/41467>
- Kaskiharju, E. & Günther, K. (2023) *Himmeneekö sosiaalihuolto vanhustalutissa? Analyysi laatusuosituksen yhteiskunnallisesta tehtävästä*. *Gerontologia* 3/2023, 229 – 246. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta:
<https://journal.fi/gerontologia/article/view/121935/85206>
- Kess, K. (2023) *Itsemääräämisoikeus sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Alma Talent. Helsinki. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kinni, R-L. & Tiilikainen, E. (2024). *Complex needs and ethical dilemmas – Care managers processing older clients to gerontological social work*. *International Journal of Social Welfare*. Early View. Linkki julkaisuun: <https://doi.org/10.1111/ijsw.12656>
- Koivisto, I. (2018) *Ohjattua vapautta? Itsemääräämisoikeus hallinnan välineenä*. *Lakimies* 6/2018 s. 627–650, 14.11.2018 Asiantuntija-artikkeli. Noudettu 2.1.2024 osoitteesta: <https://www.edilex.fi/lakimies/192310001>

- Koskimäki, K. (2017) *Itsemääräämisoikeus - näkemyksiä ja kokemuksia vanhussosiaalityössä*. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Noudettu 24.4.2024 osoitteesta: [Valmis kt-tutkimusraportti.pdf \(socca.fi\)](https://www.socca.fi/tutkimusraportti.pdf)
- Laine, T. (2018) *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Keuruu: PS-kustannus.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012. Finlex. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Finlex. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Mackenzie, Catriona (2021) *Relational autonomy*. Teoksessa Ásta Sveinsdóttir & Kim Q. Hall (toim.) *The Oxford handbook of feminist philosophy*. Subject: Philosophy, feminist philosophy online publication. DOI:10.1093/oxfordhb/9780190628925.013.29
- Medina, A.V., Vehviläinen, S., Haukka, U-M., Pyykkö, V. & Kivelä, S-L. (2006) *Vanhusten hoito*. Porvoo: WSOY.
- Mielenterveyslaki 1116/1990. Finlex. Noudettu 11.2.2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>
- Mikkonen, K. (26.1.2024) Kanta-Hämeen hyvinvointialueen informaattikko. Henkilökohtainen audienssi Teamsin välityksellä.
- Milne, A. (2022) *The lifecourse and old age*. In S. Torres & S. Donnelly (Ed.), *Critical Gerontology for Social Workers* (pp. 19-34). Bristol, UK: Policy Press. <https://doi.org/10.56687/9781447360476-006>
- Moilanen, M. (2023) *Sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksen väärinkäytöstä*. *Lakimies* 6/2023, 918–946. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/lakimies/article/download/129178/86083/305888>
- Munukka, M., Koivunen, K., von Bonsdorff, M., Si-pilä, S., Portegijs, E., Ruoppila, I. & Rantanen, T. (2020) *Birth cohort differences in cognitive performance in 75- and 80-year-olds – A comparison of two cohorts over 28 years*. *Aging Clinical and Experimental Research* 2020.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, A. (2023) *Autonomiiaa relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisesta*, s 349-364. Teoksessa Paul Tiensuu, Maija Aalto-Heinilä & Anna Mäki-Petäjä-Leinonen. (toim.) *Itsemääräämisoikeus. Teoriasta käytäntöön*. Helda. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/items/a475bb47-7cda-437c-a580-19df24bae0f6>
- Määttänen, P. (1995) *Filosofia. Johdatus peruskysymyksiin*. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Mölsä, A. (2018) *Oikeusoppineet: Vanhusten lisääntynyt kotihoito on johtanut heitteillejättöihin*. *Yle*. Noudettu 5.1.2024 osoitteesta: <https://yle.fi/a/3-10172017>
- Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M. & Seppänen, M. (2021) *Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa*. *Gerontologia* 2/2021. Noudettu 13.3.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/gerontologia/article/view/107922/64031>

- Niiranen, J. (18.12.2023) *Iäkkään pariskunnan kotona oli lohduton näky – Neljää epäillään rikoksista*. Kotimaa. Iltalehti. Noudettu 11.2.2024 osoitteesta: <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/333b3272-6e91-4ef6-afd2-22b43095ebb5>
- Nikumaa, H. (2023) *Muistisairaahan autonominen toimijuus – sairastuneen yksilölliset ja termisidonnaiset kokemukset*, s 365-390, Teoksessa Paul Tiensuu, Maija Aalto-Heinilä & Anna Mäki-Petäjä-Leinonen. (toim.) *Itsemääräämisoikeus*. Teoriasta käytäntöön. Helda. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/items/a475bb47-7cda-437c-a580-19df24bae0f6>
- Olaison, A. & Donnelly, S. (2022). *Assessment, care planning and decision making*. In S. Torres & S. Donnelly (Eds.) *Critical gerontology for social workers* (pp. 115–129). Policy Press.
- Oma Häme (2024) *Työpaikkailmoitus: Sosiaalityöntekijä, ikäihmisten asiakasohjaus*. Haku aika päättyy 22.3.2024 15:00. Noudettu 14.3.2024 osoitteesta: <https://www.kuntarekry.fi/fi/tyopaikat/sosiaalityontekija-ikaihminen-asiakasohjaus-586330/>
- Paavolainen, M., Weiste, E., Korkiakangas, E., Koivisto, T. & Laitinen, J. (2023) *Moraalinen toimijuus vanhustyössä*. *Työelämän tutkimus* 21 (2023): 3, 338-361. Noudettu 5.2.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/127055/89371>
- Pahlman, I. (2003) *Potilaan itsemääräämisoikeus*. Helsinki: Edita Publishing Oy
- Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD, et al. *The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews*. *BMJ* 2021;372:n71. doi: 10.1136/bmj. n 71. Noudettu 10.3.2024 osoitteesta: <http://www.prisma-statement.org/>
- Payne, M. (1996) *What is Professional Social Work?* Birmingham. Venture Press.
- Pirhonen, J. (2017) *Good Human Life in Assisted Living for Older People: What the residents are able to do and be*. Noudettu 18.3.2024 osoitteesta: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/101042>
- Pirhonen, J., & Pulkki, J. (2016) *Sosiaali- ja terveydenhuollon perusarvojen jäljillä – avuntarpeen ja riippuvuuden tunnustaminen vanhushalveissa*. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 24(3). Noudettu 18.3.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/59354>
- Pohjola, A. (2016) *Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista*. Teoksessa *Vastavuoroinen sosiaalityö* (toim.) Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara ja Minna Veistilä. 87–96. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Pulkki, J., Tynkkynen, L-K. & Jolanki, O. (2017) *Aktivoivat, muuttuvat ja sopimattomat vanhenemisen paikat Analyysi vanhushalvelun lähete keskustelusta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017):1 45 – 54. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131964/YP1701_Pulkki_ym.pdf?se
- Päihdehuoltolaki 41/1986. Finlex. Noudettu 11.2.2024 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041#L1P3>
- Raitakari, S., Günther, K. & Räsänen, J-M. (2022) *Kotikäanteen ja kotiympäristössä tehtävän hyvinvointityön kompleksisuus*. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther

- & Jenni-Mari Räsänen (toim.) (2022) 410 – 422. *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: University Press. Noudettu 2.1.2024 osoitteesta: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142685/14_Raitakari_ym_kotikaanteen_ja_kotiymparistossa_tehtavan_hyvinvointityon_kompleksisuus.pdf?sequence=2
- Riikonen, M. (2019) *Muistisairaana ihmisen kokemukset teknologiasta osana arkea - turvaa vai tunkeilevuutta?* Gerontologia 2019 vol. 33 no. 1, 37-41. Noudettu 2.1.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/gerontologia/article/view/79337/40479>
- Rikoslaki 39/1889. Finlex. Noudettu 7.1.2024 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Rossi, E. (2021) *Osista muodostuva kokonaisuus – kuvaus gerontologisesta sosiaalityöstä, sen käytännöistä ja niiden tutkimisesta*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 310. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Noudettu 12.3.2024 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-264-1>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006a) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 13.11.2023 osoitteesta [KvaliMOTV - 7.3.4 Teemoittelu \(tuni.fi\)](#)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006b) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 13.11.2023 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006c) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 13.11.2023 osoitteesta [KvaliMOTV - Aineisto- ja teorialähtöisyys \(tuni.fi\)](#)
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006d) *Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV* kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Noudettu 21.3.2024 osoitteesta: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoaarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>
- Saari, E., Levonius, V., Weiste, E. & Laitinen, J. (2023) *Kokeilujen käynnistymisen jäljillä – ongelmapuhetta vai kestäviä ratkaisuja eettiseen kuormitukseen vanhustyön resurssiniukoissa olosuhteissa?* Focus Localis 51 (2023): 3. 40 – 59. Noudettu 4.2.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/focuslocalis/article/view/125639/85703>
- Saarinen, E. (1994) *Filosofia*. Porvoo. Wsoy.
- Salminen, A. (2011) *Mikä kirjallisuuskatsaus?* Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa. Vaasan yliopisto. Noudettu 27.11.2023 osoitteesta https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sankari, A. & Jyrkämä, J. (2008) *Esipuhe*. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. *Lapsuudesta vanhuuteen*. Iän sosiologiaa. Tampere: Juvenes Print.
- Seppänen, M. (2016) *Gerontologinen sosiaalityö*. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.

- Seppänen, M. & Ray, M. (2022). *Opportunities and future prospects for gerontological social work with a critical lens*. In S. Torres & S. Donnelly (Eds.) *Critical gerontology for social workers* (pp. 177–191). Policy Press.
- Sirén, A-L., Seppänen, M., & von Bonsdorff, M.B. (2023) *Social Participation Considered as Meaningful in old age—the Perceptions of Senior Housing Residents in Finland* (jyu.fi) Noudettu 4.1.2024 osoitteesta: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/86416/-1/s12126-023-09522-z.pdf>
- Skogberg, A-M. (2022) *Ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista Suomessa*. Kandidaatintutkielma Sosiaalityö Avoin yliopisto Jyväskylän yliopisto. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta: [Ikääntyneen valinnanvapaus kotiin vietävistä palveluista Suomessa \(jyu.fi\)](https://jyu.fi/ikääntyneen-valinnanvapaus-kotiin-vietävistä-palveluista-suomessa)
- Sointu, L. (2017) *Hoiva iäkkäiden puolisoiden suhteessa ja arjessa* Janus vol. 25 (1) 2017, 61–67. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/59532/24601>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Finlex. Noudettu 4.1.2024 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Soukiala, T. (2023) *Sosiaalityöntekijöiden työlleen asettamat tavoitteet gerontologisessa sosiaalityössä* Gerontologia 3/2023. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/gerontologia/article/view/127598/85209>
- STM (2001) *Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet*. Helsinki (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita, ISSN 1236-116X; 2001:11.) ISBN 952-00-1066-1. Noudettu 11.2.2024 osoitteesta: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70025/lakipaketti.pdf?sequence=1>
- STM (2004) *Autonomia ja heitteillejätö -eettistä rajankäyntiä*. Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta (ETENE) Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Noudettu 2.2.2024 osoitteesta: <https://etene.fi/documents/1429646/1559090/ETENE-julkaisuja+10+Autonomia+ja+heitteillej%C3%A4tt%C3%B6+-+eettist%C3%A4+rajank%C3%A4ynti%C3%A4.pdf/7955c323-e58f-4432-869f-755f06401cb7/ETENE-julkaisuja+10+Autonomia+ja+heitteillej%C3%A4tt%C3%B6+-+eettist%C3%A4+rajank%C3%A4ynti%C3%A4.pdf>
- STM (2015) *Uuteen sosiaalihuoltolakiin liittyvät muutokset sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Kuntainfo. Sosiaali- ja terveysministeriö. Noudettu 18.3.2024 osoitteesta: <https://stm.fi/documents/1271139/1427058/sosiaalihuoltolaki.pdf/b37fa129-049b-479c-a27f-b459e41b3b42>
- STM (2018) *Alustava luonnos 25.4.2018. Asiakas- ja Potilaslaki*. Noudettu 24.4.2024 osoitteesta: <https://stm.fi/documents/1271139/7852886/Alustava+luonnos+asiakas+ja+potilaslaiksi+25.4.2018/db926037-5a82-429c-89cd-b6424adb6758/Alustava+luonnos+asiakas+ja+potilaslaiksi+25.4.2018.pdf?t=1524587168000>

- STM (2021) *Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen etenee – seurantaryhmä asetettu valmistelun tueksi*. Noudettu 24.4.2024 osoitteesta: <https://stm.fi/-/asiakkaan-ja-potilaan-itsemaaramisoikeuden-vahvistaminen-etenee-seurantaryhma-asetettu-valmistelun-tueksi>
- Suomen perustuslaki 731/1999. Finlex. Noudettu 11.11.2023 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- TENK (2023) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa* Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Noudettu 7.4.2024 osoitteesta: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Terde, S. (2007) teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Gröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö*. Juva: PS-kustannus.
- Terveyskylä (2019) *Ikääntynyt, iäkäs vai vanha?* Noudettu 10.11.2023 osoitteesta: <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntynyt-i%C3%A4k%C3%A4s-vai-vanha>
- THL (2023 päiv.) *Mitä toimintakyky on?* Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Noudettu 18.3.2024 osoitteesta [Mitä toimintakyky on? - THL](#)
- Tieteen termipankki (n.d.) *Filosofia: hermeneutiikka*. Noudettu 21.3.2024 osoitteesta: [Filosofia:hermeneutiikka - Tieteen termipankki](#)
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi
- Uotila, H. & Jolanki, O. (2022) *Kotona asuvien 60 vuotta täyttäneiden ihmisten yksinäisyys koronapandemian aikana*. Gerontologia 2022 vol. 36 no. 3, 271-290. [Katsausartikkeli](#). Noudettu 22.3.2024 osoitteesta: <https://doi.org/10.23989/gerontologia.111969>
- Vaarama, M. & Jylhä, M. (2020) *Syrjintä pois ja palvelut kuntoon – kohti tietoon perustuvaa ikääntymispolitiikkaa*. Gerontologia 34(4), (2020). <https://journal.fi/gerontologia/article/view/99632/57517>
- Vasara, P. (2014) *Hoivankertomuksia. Tarinamallit ikääntyneestä äidistään huolehtivien tytärten narratiiveissa*. Janus vol. 22 (1) 2014, 3–18. Noudettu 4.2.2024 osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/51155/15605>
- Vilkka, H. (2021) *Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin*. Keuruu: PS-kustannus.
- Vilkka, H. (2023) *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Art House Oy. Tallinna: Printon.
- Virkola, E. (2014) *Toimijuutta, refleksiivisyyttä ja neuvotteluja – muistisairaus yksinasuvan naisen arjessa*. Noudettu 18.3.2024 osoitteesta: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42804/978-951-39-5568-7_vaitos25012014.pdf?sequence=1
- Vuori, J. (n.d.) *Laadullinen sisällönanalyysi*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Noudettu 13.11.2023 osoitteesta:

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavanvalinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>

Walter, J. & Ross, L. (2014) *Relational autonomy: Moving beyond the limits of isolated individualism*. Pediatrics 133 (issue supplement 1) 16–23.

Ylinen, T., Ylinen, V., Ylinen, S. & Kallioma-Puha, L. (2023) *Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välinen jännite gerontologisessa sosiaalityössä koronapandemian aikana*.

Teoksessa *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*. Toim. Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto. Noudettu 5.1.2024 osoitteesta:

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/147118/SoPhi_151_Itsemaaraa_misoikeuden_ja_suojelun_valinen_.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Äijö, M., Kauppinen, T., Niskanen, S., Rasmus, M., Unkeri, P., Tunkkari, A-M. & Havulinna, S. (2022) (Viimeisin muutos 19.1.2024) *lääkkäiden henkilöiden toimintakyvyn arviointi kotikuntoutuksessa*. TOIMIA-suositukset. Terveysportti. Duodesim. Noudettu 18.3.2024 osoitteesta: [lääkkäiden henkilöiden toimintakyvyn arviointi kotikuntoutuksessa - Duodesim \(terveysportti.fi\)](https://www.terveysportti.fi/duodesim/laekkaiden-henkiloiden-toimintakyvyn-arviointi-kotikuntoutuksessa)

LIITTEET

LIITE 1 TUTKIMUKSEEN VALITTUJEN AINEISTOJEN KOONTITÄULUKKO

ARTIKKELI = vertaisarvioitu	JULKAISU- PAIKKA -tietokanta	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, menetelmä ja tulokset	TIIVISTELMÄÄ suhteessa tutkittaviin ilmiöihin
<p>1. Paula Vasara (2014) Hoivankertomuksia. Tarinamallit ikääntyneestä äidistään huolehtivien tyttären narratiiveissa</p>	<p>Janus vol. 22 (1) 2014, 3–18 https://journal.fi/janus/article/view/51155/15605</p> <p>Finna</p>	<p>Tämä artikkeli tarkastelee, miten huolenpidon kokemus jäsentyy äidistään huolehtivien tyttären hoivakertomuksissa yhä vahvemmin kodissa annettavaan epäviralliseen hoivaan tukeutuvassa yhteiskunnassa.</p> <p>Narratiivisen analyysin keinoin toteutetussa analyysissä kertomisen tavat nojautuvat neljästä narratiivisesta perusrakenteesta kolmeen: romanssiin, tragediaan ja ironiaan. Merkityksellisen kokonaisuuden rakentaminen juonen avulla on olennaista; mikä erottaa ne muusta puheesta ja tekstistä.</p> <p>Tuloksena kerrotaan hoivan jäsentymisen tavoista osaksi elämäntulkua. Hyvinvointivaltiolle on katsottu siirtyneen vastuu jäsentensä hyvinvoinnista ja hoidosta, vaikka yhä lisääntyvässä määrin painotetaan läheisten osallisuutta huolenpidossa sekä kodin ensisijaisuutta ikääntyneen hyvinvoinnin paikkana.</p> <p>Käsitykset hyvinvointivaltion asemasta, tehtävistä ja sen legitimitetistä kansalaisten hyvinvoinnin turvaajana muovautuvat jatkuvasti.</p>	<p>Ikääntyneen oikeus jäädä asumaan omaan kotiinsa ja saada sinne kaikki tarvitsemansa palvelut. Hoivan järjestämisen vastuunjako: nojautuu yhä enemmän epäviralliseen hoivaan; kuluttajan toimintakyvyn vajeet?</p> <p>Epävirallista hoivaa saadaan virallista enemmän, Hoivan suhde kotiin, arkeen, työhön: millaisia valintojen mahdollisuuksia tai vaihtoehtottomuuden kokemuksia niiden kautta rakentuu auttajan elämäntulkun? Usein ei virallista omaishoivan statusta. ”Pakko hoitaa” ”ei ole muuta mahdollisuutta!”, ”itsensäselvyys”.</p> <p>Tytär kokee roolinsa äidin etujen puolustajana välttämättömänä tämän hyvinvoinnin takaamiseksi.</p> <p>Koti mallintuu itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden paikkana: Muuttaminen jäsentyy pois kotoa joutumiseksi ja siten viimesijaiseksi vaihtoehdoksi. Tämän vuoksi tyttären on kertomuksen sankarina pyrittävä turvaamaan kotona asuminen mahdollisimman pitkään.</p> <p>Tyttäret kuvaavat itseään äitinsä puolesta kamppailevina neuvokkaina järjestelijöinä, he korostavat silti itsemääräämisoikeuden tärkeyttä. Käyttävät esimerkiksi perustellessaan valintojaan tai pyrkiessään neuvottelemaan äidin kanssa niin tehtävän suorittajasta, ajasta, tavasta, kuin paikasta. Oikeus omaan aikaan, valintoihin ja itsensä toteuttamiseen keskeistä sekä äitien että tyttärien elämäntulkussa.</p> <p>Huolenpito määrityy joksikin moraaliseksi ja luonnolliseksi perheen jäsenen erityisyyteen kuuluvaksi tehtäväksi.</p>

			<p>Vaihtoehtottomuuden kokemukset muodostuvat tragedioiksi, joihin ulkoiset tekijät pakottavat: " tilanne, se vaihtoehto. kaupunki ei halua, kaupunki ei halua osallistua ja yksityiseen palvelutaloon ei riitä eläke, niin ei siinä sitten, en mä tiedä, mitä vaihtoehtoja siinä olis" Kollektiivinen me-yksikkö: tyttären asiantuntija-asema mahdollistaa myös päätösten tekemisen äidin puolesta; tytär kokee, että hänen on otettava perinteinen vanhemman ja päätöksentekijän rooli: "voinko mä sit vaan sanoa, että se on menoa nyt. Kuitenkin täytyy sitä, vanhaa ihmistäkin kuunnella. Tai niin ainakin sanotaan, mutta että jossain vaiheessa se päätös täytyy sitten lapsen tehdä." Hoiva rakentuu osaksi elämäntulkua. Vaikka juridista velvoitetta auttamiseen ei ole, osalle kokemus läheisen legitimitiksi koetun avun tarpeesta rakentaa elämäntulkuaan kokemuksen kyseenalaistamattomasta vastuusta ja siten vaihtoehtottomuuden tilanteesta. Tytärten kokemukset välittävät vahvaa huolta hoivaajan ajan, kykyjen ja resursien riittävydestä sekä vastuunjaon ja tukirakenteiden toimimattomuudesta. Yhteiskuntapoliittiset ratkaisut ovat muovaamassa perustavanlaatuisella tavalla käsityksiä hyvinvointivaltion asemasta, tehtävistä ja sen legitimititeetistä kansalaisen hyvinvoinnin turvaajana. Rajapintaa: Muistisairauden ollessa kyseessä syntyy ristiriitaitilanteita autonomian kunnioittamisen ja suojelunhalun välillä.</p>
<p>2. Jari Pirhonen & Jutta Pulkki (2016) Sosiaali- ja terveydenhuollon perusarvojen jäljillä – avuntarpeen ja riippuvuuden</p>	<p>Janus vol. 24 (3) 2016, 251-264 https://journal.fi/janus/article/view/59354/20561 Finna</p>	<p>Artikkelissa tutkitaan, onko vapaa tahto vanhojen ihmisten palvelujen kontekstissa suomessa vain korkealentoista mielikuvitusta. Artikkelissa osoitetaan, että "valinnanvapauden nostaminen sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen keskeiseksi arvoksi on monin tavoin ongelmallista".</p>	<p>Sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisen ja järjestämisen arvopohjaksi ei sovellu valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden korostaminen: sosiaalipalveluiden käyttäjät ovat useimmiten haavoittuvassa tilanteessa olevia. Palvelujen kehittämisen lähtökohdaksi tulisi ottaa ihmisten avuntarpeen ja inhimillisen riippuvuuden tunnustaminen. Valinnanvapaus tukee itsemääräämisoikeutta: itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että ihmisellä itsellään on valta itseään</p>

<p>tunnustami- nen vanhus- palveluissa.</p>		<p>Tutkimus lukeutuu yhteis- kuntafilosofian alaan: tutki- muksen "empiriaa" ei analy- soida systemaattisesti min- kään rajatun menetelmän avulla, vaan yleisesti tunnet- tua ilmiötä arvioidaan filoso- fian teorioiden kautta. Tuloksena osoitetaan van- huspalvelujen ja -politiikan kautta, kuinka hyvinvointi- palvelujen kehittämisessä yk- silön valinnanvapauden ko- rostaminen ja palvelujen pii- riin tulevien ihmisten haa- voittuva asema on usein kes- tämätön yhtälö. Palvelujen kehittämisen läh- tökohdaksi esitetään ihmis- ten avuntarpeen ja inhimilli- sen riippuvuuden tunnusta- mista. Perusarvoksi soteen hyvin- vointi.</p>	<p>koskevassa päätöksenteossa. Sotessa päälähtökohtana on asiakkaan infor- moiminen omaan tilanteeseensa liitty- vistä seikoista sekä erilaisista mahdolli- suuksista. Itsemääräämisoikeus perus- tuu kyvyille tehdä tietoisia valintoja tar- jolla olevista vaihtoehtoista. Sairaus tai toimintakyvyn heikkeneminen rajoitta- vat jo lähtökohtaisesti elämään liitty- vien valintojen vaihtoehtoja sekä yksi- lön vapautta elää elämäänsä. Valinnanvapaus muuttuu usein suostu- muksen antamiseksi asiantuntijan teke- mälle päätökselle; ihminen luovuttaa hoitoonsa ja tätä kautta elämäänsä liitty- vät keskeiset valinnat toisen käsiin. positiivinen vapaus: todellista valinnan- vapautta ja negatiivinen vapaus: va- pautta jostakin, eli se suojaaa ei-toivo- tulta. Vanhoilla ihmisillä, joilla on suurimmat palvelutarpeet fyysisen ja kognitiivisen toimintakyvyn heikentymisen vuoksi, on suurimmat rajoitteet tehdä rationaa- lisiä valintoja oman elämänsä suhteen. Korostunut yhteisvastuu huono-osai- suuden kompensoinnin muodossa. Tehdäkseen valintoja ja ollakseen va- paa, on ihmisellä oltava aikomuksen, tahdon ja kykyjen lisäksi voimavaroja aikeiden toteuttamiseksi. Vanhusten va- linnanmahdollisuuksiin vaikuttavat palvelujärjestelmän lisäksi fyysinen asuinympäristö sekä sosiaalisen verkos- ton määrä ja laatu. Valla on näkemys, että kaikki vanhat ihmiset haluavat asua kotonaan. Palveluja ohjataan nyt vah- vasti ainoastaan kotiin, vaikka ihminen tuntisi olonsa siellä turvattomaksi ja yk- sinäiseksi. Resurssit käytetään kotona asumisen tukemiseen, vaikka suurem- paa inhimillistä hyvää voitaisiin saavut- taa suuntaamalla resursseja ympärivuo- rokautisen hoivan kehittämiseen vä- hemmän pelottavaksi vaihtoehdoksi sil- loin, kun yksityiskoti ihmisen toiminta- kyvyn laskiessa muuttuu vankilaksi. Mistä valita; kyky valita ja todellinen mahdollisuus valita. Onko valinnanvapautta, itsemääräämis- oikeutta ja siten myös omavastuuta ko- rostavan keskustelun kääntöpuolena</p>
---	--	---	---

			<p>nyt jo nähtävissä yhteiskunnallisen vastuun mureneminen??</p> <p>Kirjoittajan mukaan itsemääräämisoikeuden korostaminen vanhojen ihmisten pitkäaikaishoidossa johtaa toisinaan heitteillejätön kaltaisiin tilanteisiin, kun vastuuta koetetaan säilyttää haavoittuvassa asemassa oleville esim. muistisairaille ihmisille. Ikääntyminen syyllistää ihmistä; ikääntynyt ei halua muodostua rasitteeksi kenellekään. Ekskluusio! Ei tuottava kansalainen.</p> <p>Ensimmäinen toive ei ole vapaus valita vaan avun saaminen. Ihmisen tunnustaminen filosofisessa mielessä ei näy lainsäädännössä: avun tarpeen tunnistaminen kyllä.</p> <p>Vapaus on rajoittunut, kun valinnan vaihtoehdot ovat kaventuneet ja riippuvuus toisista on lisääntynyt. Antaa elämänsä toisten käsiin: esim. edunvalvontavaltuus. Tarve olla rakastettu, kunnioitettu ja arvostettu.</p> <p>Kognitiivisesti inkompetenttien oikeus arvokkaaseen elämään turvataan paremmin edunvalvojan kanssa kuin ilman (vaikka liittyy myös väärinkäytön mahdollisuus)</p> <p>Ihmisarvoa voidaan tukea ottamalla vastuuta toisesta ihmisestä!</p>
<p>3. Laura Kallioma-Puha (2017). Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama.</p>	<p>Gerontologia, 31(3), 2017, 227-242. https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421</p> <p>Finna</p>	<p>Artikkelissa tarkastellaan lainsäädännön takaavaa oikeutta hoivaan ja huolenpitoon:</p> <p>Lain mukaan omaisilla ei ole vastuuta hoivan järjestämisestä, mutta silti lainsäädännössä ikään kuin oletetaan omaisten olevan vanhuksen tukena. Miten perusoikeus hoivaan ja huolenpitoon toteutuu omaisettomilla vanhuksilla?</p> <p>Artikkelissa tarkastellaan aiheita tieteellisen kirjallisuuden sekä lainsäädännön näkökulmasta.</p> <p>Tuloksena: Omaisten vastuuta lisäävät ratkaisut lisäävät myös joidenkin vanhusten riskiä</p>	<p>Vahva laillisuusnäkökulma ja vanhusien oikeus riittävään hoivaan ja huolenpitoon teorian tasolla subjektiivisena oikeutena.</p> <p>Omaisolettama vanhusien hoivan tukena sekä jälkikäteen haetun oikeusturvan toteutuminen. Vaarantaako omaisolettama vanhuksen oikeuden saada perustuslain takaamaa hoivaa, joka takaa ihmisarvoisen elämän? Ei voida mallintaa lasten subjektiivisen päivähoivon tapaan, koska ikä yksin ei ratkaisi hoivan tarvetta. Ammatillaisen harkintavallalla suuri merkitys. Liian väljä normi jättää tilaa harkintavallan väärinkäytölle. Vaarana yksilöllisten tarpeiden jääminen huomiotta.</p> <p>Lain mukaan omaiset eivät ole vastuussa vanhusien hoivasta. Lain mukaan kartoitetaan verkosto ja omaisten mahdollisesti tarvitsema tuki.</p>

		<p>jäädä ilman perustuslain heille takaamia oikeuksia.</p>	<p>Itsemääräämisoikeudella voi siihen kykenevä vanhus kieltää omaisten mukaan ottamisen.</p> <p>Henkilön ollessa ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, voidaan kuulla omaisia.</p> <p>Omaisilla ei juridista mandaattia ilman edunvalvontavaltuutusta.</p> <p>Valinnanvapaus myös riski: väärät valinnat. Huonokuntoisten ja paljon apua tarvitsevien pitäminen heikkoina valitsijoina. Kysymyksenä kenen valinnanvapaus; kuka lopullisen valinnan esim. palvelusetelillä valitusta palveluntuottajasta tekee huonokuntoisen tai muistisairaana puolesta?</p> <p>Tuloksena: Valinnanvapauden lisääntyminen ja kuluttajuus lisäävät omaisten vastuuta. Omaisolettama haastaa vanhusten yhdenvertaisuutta; kaikilla ei ole toimivia omaisia. Etukäteinen oikeusturvan vahvistaminen esim. edunvalvontavaltuutuksella.</p> <p>Omaisikäyhyys; vakava vaikutus ihmisten palveluiden saatavuuteen ja hyvinvointiin. Lisää riskiä jäädä ilman perustuslain takaamaa hoivaa ja huolenpitoa.</p> <p>Rajapintaa: Kun omaisia ei ole tai he eivät auta, on mahdollista, että vanhus ei osaa tai pysty hankkimaan itselleen tarvittavaa hoivaa ja huolenpitoa. Mahdollista tulkita heillejätöksi.</p>
<p>4. Jutta Pulkki & Liina-Kaisa Tynkkynen & Outi Jolanki (2017) Aktivoivat, muuttuvat ja sopimattomat vanhenemisen paikat Analyysi vanhuspalvelulain lähetekeskustelusta.</p>	<p>Yhteiskuntapolitiikka 82 (2017):1 45–54 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131964/YP1701_Pulkki_v_m.pdf?se</p> <p>Google Scholar</p>	<p>Tässä tutkimuksessa kysyttiin, miten vanhuspalvelulain muutoksesta käydyssä lähetekeskustelussa määritellään sopivia ja sopimattomia asuinpaikkoja, millaista asumiseen liittyvää toimintaa asuinpaikkoihin liitetään ja millainen kuva vanhoista ihmisistä ja heidän valinnanmahdollisuuksistaan keskustelussa rakentuu.</p> <p>Kuka määrittelee?</p> <p>Tutkimuksen aineistona käytettiin vanhuspalvelulain muuttamisesta 18.11.2014 käytyä lähetekeskustelua. Tutkimuksen konteksti on</p>	<p>Koti tukee identiteetin jatkuvuutta, jota vanhuudessa koetut menetykset ja sairaudet voivat uhata. Koti merkitsee monelle itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuutta kontrolloida omaa elämää; laitos näyttäytyy antiteesinä kotielämälle.</p> <p>Kodista voi tulla turvaton ja yksinäinen paikka; rakentaa jyrkän jaon paikallaan pysymisen ja muuttamisen välille jälkimmäisen näyttäytyessä aina huonompana vaihtoehtona. Aktiiviset toimijat voivat tehdä valintoja asumisensa suhteen, mutta vanhuuden raihnaisten valinnat tekevät joku muu.</p> <p>Lähetekeskusteluissa puheissa vanhojen ihmisten oma päätöksenteko oli hyvin vähäistä, samoin puhe vanhojen sosiaalisista suhteista. Vanhoja ei nähty</p>

		<p>rajattu vanhuspoliittinen keskustelu, jossa kansanedustajat perustelevat tarvetta muuttaa vanhuspalvelulain asumisratkaisuihin liittyviä kohtia.</p> <p>Aineiston analyysissa käytettiin diskurssianalyysia. Tuloksena löytyi kolme eri diskurssia asuinpaikan suhteen: aktivoiva asuinpaikka, muuttuva asuinpaikka sekä sopimaton asuinpaikka. Keskeinen ero kolmen aineistosta muodostetun diskurssin välillä olikin se, millaisena kotona asuminen puheessa rakentui.</p> <p>Keskustelussa argumentoitiin erityisesti sen puolesta, että vanhan ihmisen on parasta asua yksityiskodissaan erilaisin tukimuodoin. Kotona asumista ja paikallaan pysymistä kuitenkin myös kritisoitiin.</p>	<p>aktiivisina toimijoina vaan toimijan rooli rakentui puheissa ”meille”. Me saanaa käytettiin viittaamaan poliittisiin toimijoihin.</p> <p>Puhetta myös ”arvokkaasta vanhuudesta”, joka laajentaa puheen hyvän elämän tavoitteluun.</p> <p>Sopimaton asuinpaikka oli tarpeisiin nähden epätydyttävä, mutta tarpeiden määrittelyn teki joku muu kuin vanha ihminen itse.</p> <p>Asumiseen liittyvä toimijuus kytketään muiden kuin vanhojen ihmisten omaan toimintaan. muilla on valta siihen, millaiseksi vanhojen ihmisten toimintakyky muodostuu.</p> <p>Tavoitteena kuitenkin kotona asumisen tukeminen ja laitosasumisen vähentäminen. Asumisen valinnoissa kyse heikenevän toimintakyvyn ja hoivatarpeiden sanelemasta pakosta, eikä omasta tahdosta. Yksilö on voimaton. Kuva hauraista vanhuksista, joiden puolesta joku muu tekee asumisen päätökset: puhe sulkee pois sen mahdollisuuden, että huonokuntoinen vanha ihminen voi omissa asumisen valinnoissaan olla keskeinen päätöksentekijä. Vanhojen ihmisten määrittely toisiksi oikeuttaa päätösten tekemisen heidän puolestaan niin asumis- kuin muissakin asioissa.</p> <p>Rajapintana voidaan pitää osittain pois otettua päätäntävaltaa.</p>
<p>5. Liina Sointu (2017) Hoiva iäkkäiden puolisoiden suhteessa ja arjessa</p>	<p>Janus vol. 25 (1) 2017, 61-67 https://journal.fi/janus/article/view/59532/24601 Finna</p>	<p>Tutkimus tarkastelee omaishoivan arkea puolisoaan kotona hoivaavien iäkkäiden ihmisten näkökulmasta, heidän kokemanaan ja kertomaan. Tutkimuksella ”halutaan haastaa vanhuuden hoivaa koskevia yhteiskunnallisia puhe- ja ajattelutapoja ja tehdä tilaa toisenlaisille, arjen lähtökohdat huomioiville puhetavoille”.</p> <p>Tutkimus on haastattelututkimus. Tutkitaan hoivaan sisältyvää toimintaa ja toimijuutta arkisen yhdessäolon, kohtaamisten ja suhteiden näkökulmasta arjessa, johon hoiva on jo vakiintunut.</p>	<p>Vaivan ja hoivan täyteistä arkea kotona; puoliso on luvannut, ettei vaimo joudu hoivakotiin.</p> <p>Vanhan sairastuessa, ei paraneminen ole todennäköistä Jäljellä oleva elämä vaatii hoivaa, joku auttaa peseytymään, pukeutumaan ym. Toinen ihminen tuo myös läheisyyttä ja turvaa sekä ohjausta ja opastusta esim. muistisairaalle.</p> <p>Hoivan muotoja sen perusteella onko tarve fyysiselle, emotionaalille vai sosiaaliselle avulle; myös tunteet ja läsnäolo tärkeitä.</p> <p>Omaishoito on kustannustehokas tapa järjestää vanhusten hoiva; kapea katsantotapa, joka häivyttää sitä, että oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen vanhus- hoivapolitiikka edellyttää riittävää julkisten varojen käyttöä.</p>

		<p>Tulokset auttavat ymmärtämään, että omaishoivan arkea; se on henkilökohtaista vastuuta, joka koskee ja tuntuu, ei pelkkiä tehtäviä ja toimia. Hoiva muodostuu kokonaisvaltaiseksi olemiseksi toisen ihmisen rinnalla: omaishoivaa tuettava kattavilla ja monipuolisilla palveluilla, jotka ovat yhtäläisesti kaikkien niitä tarvitsevien saatavilla. Riittävät omaishoidon vapaat ja sijaishoito.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että puolison hoivaaminen on monin tavoin äärimmäinen elämäntilanne. Tällaisissa elämäntilanteissa elävien ihmisten tulisi voida luottaa julkiseen tukeen. Elämän on voitava jatkaa ilman kohtuuttomia vaikeuksia.</p>	<p>Puntaroitu tilannetta suhteessa puolison ja tarjolla oleviin hoivan järjestämisen vaihtoehtoihin. Omaishoivasta tuli ainoa eettisesti hyväksyttävä vaihtoehto. Omaishoivan arki ei ole vain tehtäviä toimia vaan vastuuta, joka koskee ja tuntuu. vastuu lävistää suhteet yhdessäolon ja arjen hoiva muodostuu kokonaisvaltaiseksi olemiseksi toisen rinnalla.</p> <p>Omaishoidon kehittäminen on tärkeää, mutta samalla on taattava laadukas kodin ulkopuolinen ympärivuorokautinen hoiva sekä kunnallisen kotihoidon palvelut kaikille tarvitsijoille. Ei saisi tulla tilannetta, jossa joutuu omaishoitajaksi pakon edessä. Elämän on voitava jatkaa ilman kohtuuttomia vaikeuksia.</p> <p>Eettisesti kestävä: mahdollisimman hyvän elämän ja hoivan turvaaminen. Tehokkuuden tavoittelu johtaa huonolle tielle.</p> <p>Parantumattomat sairaudet ja hoivan tarve ovat väistämätön osa ihmisyyttä ja yhteiskuntaa. Emme pääse niistä eroon, vaikka kuinka pyrkisimme. Siksi se, miten hoiva yhteiskunnassa järjestetään, koskee lopulta, tavalla tai toisella, meistä jokaista.</p> <p>Rajapinnaksi voidaan tulkita pakolla omaishoitajuuteen johtava tilanne.</p>
<p>6. Sirkkaliisa Heimonen, Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (2018) Muistisairaahan ihmisen mielen hyvinvoinnin edellytykset – miten turvata oikeus niiden toteutumiseen?</p>	<p>Gerontologia 32(1), 2018. https://erpo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/6726/15288927271662258597.pdf?sequence=2&isAllowed=y</p> <p>Google Scholar</p>	<p>Artikkelissa tarkastellaan muistisairaahan ihmisen mielen hyvinvointia psykologisesta, eettisestä ja oikeudellisesta näkökulmasta. Artikkelin tavoitteena on tuoda uutta tietoa ja näkökulmia keskusteluun siitä, miten muistisairaiden- tai ylipäätään haavoituvien – ihmisten oikeus hyvään kohteluun turvataan. Aihetta tarkastellaan teoria- ja käsitteellisesti. Tarkastellaan käsitettä mielen hyvinvoinnista sekä sen lähtökohtia psykologisesta näkökulmasta. Esille nostetaan muistisairaahan ihmisen mielen hyvinvoinnin tarkastelua kirjallisuudessa. Lopuksi avataan lainsäädännön</p>	<p>Muistisairaahan kohtaaminen ja hänen itsemääräämisoikeutensa tunnustaminen edellyttää vahvaa eettistä toimintaa ja ymmärrystä. Hyvinvointi on yksilöllinen kokemus, johon liittyvät arvot ja sosiaaliset suhteet.</p> <p>Resilienssi; elämänhaasteista selviytyminen; miten ihminen kohtaa vaikeudet ja selviytyy niistä.</p> <p>Omaehtoisuus, kyvykkyys ja yhteenkuuluvuus näkökulmina: Myös muistisairas on vapaa päättämään omista tekemisistään; valinnan- ja toiminnanvapaus ja kyvykkyys tarkoittaa henkilön omaa kokemusta siitä, että hän osaa ja pystyy ja hänellä on mahdollisuus käyttää kykyjään. Yhteenkuuluvuutta on tarve olla yhteydessä toisiin ihmisiin; turvallisuuden ja hyväksytyksi sekä arvostetuksi tuleminen kokemus. Mielen hyvinvointi liittyy vahvasti</p>

		<p>keinoja mielen hyvinvoinnin edellytysten tarkasteluun ja tukemiseen.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan todeta, että ohjaukseen ja neuvontaan liittyvä eettinen näkökulma kiteytyy siihen, miten ammattihenkilöstö kohtaa muistisairauteen sairastuneen ihmisen. Kysymys on henkilöstön toimintaa ohjauksesta ammattieettisistä periaatteista.</p> <p>Ihmisarvoa vahvistava kohtaaminen ja haavoittuvuuden ymmärtäminen on kaiken perusta.</p> <p>Laadukkaassa ohjauksessa ja neuvonnassa eettinen, psykologinen ja oikeudellinen ulottuvuus liittyvät saumattomasti yhteen. Laadukas neuvonta on muistisairaana ihmisen oikeus.</p>	<p>autonomiaan, toimijuuteen sekä osallisuuteen. Ihmissuhteet-relaatiot- ovat keskiössä niin hyvässä kuin pahassa; Läheisten tuki tai läheisten oma tarve. Suosituksen mukaan ikäihmisillä on oikeus elää itsenäisesti, itsemääräävästi ja autonomisesti: oikeus tehdä itsenäisiä päätöksiä kaikista heitä koskevista asioista; kaikkien mahdollisten rajoitustöiden tulee olla suhteellisia liittyen tapauksen olosuhteisiin ja ne edellyttävät, että riittävä suojelu hyväksikäyttöä ja syrjintää vastaan varmistetaan.</p> <p>On aiheellista kysyä, näkyykö sosiaalisen perusteen, arvokkaan elämän, poistaminen laitoshoitoon pääsemiseksi hoidon ja palvelujen käytännöissä: Tiedotusvälineissä on esitetty väitteitä, joiden mukaan vanhukset ovat ajoittain heitteillä omassa kodissaan.</p> <p>Vanhuspalvelulaki sisältää vahvat periaatteet, mutta niiden tueksi ei löydy kyseisiä periaatteita tukevia vahvoja sääntöjä, eikä se sisällä subjektiivista oikeutta palvelujen saamiseen.</p> <p>Oikeusperiaate esim. itsemääräämisoikeus saattaa väistyä ratkaisua toiseen suuntaan ohjaavan periaatteen esimerkiksi suojaamisen tieltä.</p> <p>Sosiaalinen tuki tärkeä mielen hyvinvoinnille. Iäkkään näkemykset kirjattava.</p> <p>Huonoiten asiat yksin asuvien muistisairaiden osalta, jotka eivät osaa pyytää apua, kysyä vaihtoehdoista tai joiden osalta päätökset saatetaan tehdä heidän puolestaan heitä kuulematta.</p> <p>Kokonaistilanteen kartoitus tärkeää; puoltaa gerontologista sosiaalityötä. Ihmisarvoa vahvistava kohtaaminen ja haavoittuvuuden ymmärtäminen on kaiken perusta ja vaatii ammattieettistä osaamista. Voidaan tukea sairastuneen autonomiaa ja toimijuutta.</p> <p>Laadukas neuvonta ja ohjaus on muistisairaana oikeus: eettinen, psykologinen ja oikeudellinen ulottuvuus läsnä.</p>
7. Eija Kaskiharju (2019) Mitä virkaa on	Gerontologia 33(2), 2019	Tutkimuksen tarkoituksena on jäljittää palvelun laatua hallinto-oikeuksien, korkeimman hallinto-oikeuden ja eduskunnan	Vanhuspalvelulain päätavoitteena on palvelutarpeen kasvun ja kustannusten nousun hillitseminen ikääntyneiden toimintakykyä edistämällä. Tulkinnan mukaan lain on tarkoitus parantaa

<p>vanhuspalvelulailla? Palvelun laatua jäljitämässä.</p>	<p>https://jurnal.fi/gerontologia/article/view/76985/41467</p> <p>Google Scholar</p>	<p>oikeusasiamiehen ratkaisuissa ja kannanotoissa. Tutkimus paikantuu gerontologiseen sosiaalityöhön. Tutkimuksen viitekehys on laadullinen, johon sisältyviä metodeja ovat muun muassa havainnointi, tekstianalyysi ja haastattelu.</p> <p>Aineistosta poimittiin gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta keskeisimmät dokumentit tarkoituksenmukaisen otannan periaatteella: eli ratkaisu tai kannanotto sisältää piirteen tai piirteitä, jotka tässä tutkimuksessa kiinnostava.</p> <p>Aineiston teemoittelu on toteutettu aineistolähtöisesti eli on haettu asiakirjoja yhdistäviä teemoja.</p> <p>Tulosten mukaan vanhuspalvelulaki ei ole ratkaissut palvelun laadun kysymyksiä, koska laadun määritelmät ovat yleisluontoisia ja laatu jää irralliseksi. Lailla on seurauksia vanhusten asemaan, mutta sen varsinainen tarkoitus, palvelun laadun ohjaaminen, jää heikoksi.</p> <p>Hyvä laatu edellyttää asiakkaan osallisuutta, taitavaa suunnittelua ja palvelutuotantoa sekä riittäviä resursseja.</p>	<p>iäkkäiden perusoikeuksien toteutusta, lailla varmistetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutuminen yhdenvertaisesti ja lailla vahvistetaan asiakkaan osallisuutta päätöksenteossa. Nykyoloissa on varmistettava heikkojen ryhmien oikeusturvan toteutuminen. Lailla tuetaan käsitystä aktiivisesta subjektista ja ohitetaan riippuvuus hoivasuhteista.</p> <p>Oikeus katsoo, että vanhuksen edun tulee mennä omaisten tahdon edelle. Etusijalla huolenpito, toisella sijalla itsemääräämisoikeus ja omaisten mielipide.</p> <p>laki säättää kodin ensisijaiseksi pitkäaikaisen hoidon ja hoivan paikaksi ja antaa siten kunnille mahdollisuuden laitoshoidon vähentämiseksi. Vastaako tilanne ihmisarvoista elämää; turvallisuus, mielekkyys, merkityksellisyys ja arvokkuus sekä mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja terveyttä ja toimintakykyä ylläpitävään toimintaan.</p> <p>Palvelun laatu kärsii kaikkialla, jos resurssit ja haavoittuvan vanhuksen palveluntarve eivät kohtaa. Palveluiden riittävyyden ja laadun arvioinnin laatu-kriteerien puuttuminen on ongelma.</p> <p>Muistisairaana oikeus yksityisyyteen; ilman lupaa julkaistuja kuvia ja nimiä.</p> <p>Osallisuus voidaan ymmärtää itsemääräämisoikeutena.</p> <p>Fyysinen ja henkinen turvallisuus; pitää ottaa huomioon iäkkään oma arvio elämänlaadustaan.</p> <p>Tämän aineiston valossa lailla on varsin vähän vaikutusta palvelun laatuun.</p> <p>Haavoittuvuuden ymmärtäminen universaalina turvaa kaikkien ihmisoikeudet ja auttaa ymmärtämään itsemääräämisoikeuden rajoittamisen kysymyksiä nykyistä paremmin.</p> <p>Palvelun laadulla vastataan ikäerityisyyteen ja ihmisarvoon ja hyvä laatu edellyttää osallisuutta.</p> <p>Rajapintaa:</p> <p>Tarkasteltaessa missä tilanteessa ikään tynyt on haavoittuvainen tai kyvytön itseään koskevissa päätöksissä punnitaan siis itsemääräämisoikeuden ja suojaamisen välistä suhdetta.</p> <p>Vanhuksen haavoittuvuuden lisääntyessä suojaamisen tarve kasvaa.</p>
---	--	---	--

			<p>”Haavoittuvan ihmisen suojaamisesta ja hänen itsemääräämisoikeutensa rajojen määrittelystä: haavoittuvien asiakkaiden oikeus yksityisyyteen.”</p> <p>Palvelun laatu ja sen arviointi ovat vaikeita kysymyksiä, jos suojaaminen ja itsemääräämisoikeus ovat ristiriidassa keskenään.</p>
<p>8. Merja Riikonen (2019) Muistisairaahan ihmisen kokemukset teknologiasta osana arkea - turvaa vai tunkeilevuutta?</p>	<p>Gerontologia 2019 vol. 33 no. 1, 37-41 https://journal.fi/gerontologia/article/view/79337/40479</p> <p>Medic</p>	<p>”Tutkimuksessa selvitettiin muistisairaiden ihmisten ja heidän läheistensä kokemuksia teknologian käytöstä arjen elämässä. Haettiin vastausta siihen, miten teknologialla voidaan vastata muistisairaahan ihmisen tarpeisiin ja tukea muistisairaahan kodin arkea eettisesti oikealla tavalla. 90 osallistujaa, joista 45 muistisairaita ja heidän läheisiään 45.</p> <p>Tässä tutkimuksessa oli mukana 29 erilaista teknologista välinettä, joilla turvallisuutta ja sosiaalisten suhteiden säilymistä pyrittiin lisäämään. Tutkimuksesta ilmenee, että muistisairaalla sairauden edetessä lisääntyy tarve sosiaaliseen turvallisuuteen ja arjen rutiinien säilymiseen. Teknologia voi auttaa, kunhan huomioidaan koko muistisairasta ihmistä ympäröivä sosiaalinen verkosto, huolellinen ja toistuva ohjaus, teknologian käytön oikea-aikaisuus ja muistisairaahan henkilön motivointi laitteen käyttöön.”</p>	<p>Itsemääräämisoikeuden ja turvallisuuden välinen ristiriita muistisairaahan ihmisen arjessa.</p> <p>Milloin kotona asumisen pitkittäminen ei enää tarkoita hyvän tekemistä ja pahan välttämistä. Milloin tilanne esim. yksin asuvan muistisairaahan kohdalla ei ole enää arvokas?</p> <p>Kenen edusta on lopulta kyse, muistisairaahan henkilön vai hänen läheisensä? Kuinka voidaan varmistaa sairaan turvallisuus viemättä hänen oikeuttaan liikkua mahdollisimman itsenäisesti? Eettistä pohdintaa vaativaa: laitteen tukemisen ja tunkeilevuuden välillä. Rajoittaminen ja riskien välttäminen versus heitteillejätön vaara!</p> <p>Yhteinen ymmärrys teknologian käytön tarpeellisuudesta ja merkityksestä ympäröivässä sosiaalisessa verkostossa. Paternalismi hyvästä tarkoituksestaan huolimatta vie muistisairaalta ihmiseltä oikeutta normaaliin riskejäkin sisällään pitävään arkeen ja omaan mielipiteeseen.</p> <p>Pitää kysyä aiheuttaako laite ahdistusta ja häpeää vai turvaa ja vapautta. Laitteen eettisyyden ja epäeettisyyden kussakin tilanteessa määrittelee yksilön tarve, motivaatio, kokemus laitteesta, aiemman elämän kokemukset samantyyppisestä tilanteesta, persoona ja myös sairauden vaihe.</p> <p>Kuulluksi tuleminen antaa voimaa meille kaikille, myös muistisairaille.</p>
<p>9. Kim Josefsson, Matti Mäkelä, Aleksandr Gerasin, Outi Ranta, Satu Havulinna,</p>	<p>Gerontologia 35(3), 2021, 217 – 230.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoidon asiakkaiden omia tavoitteita hoidolleen. Samalla selvitettiin tavoitteiden määrän yhteyttä asiakkaan kognitiiviseen suoriutumiseen.</p>	<p>Asiakaslähtöisyys tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Asiakaslähtöisyys on työtapatavoitteen, asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi. Itsemääräämisoikeuden ollessa päämäärä, nähdään asiakas aktiivisena toimijana. Edellyttää luottamuksen, ymmärryksen ja</p>

<p>Anja Noro. (2021) Millaisia tavoitteita iäkäs kotihoidon tai ympäri-vuorokautisen hoidon asiakas asettaa hoidolleen?</p>	<p>https://journal.fi/gerontologia/article/view/99232/65355</p> <p>Finna</p>	<p>Menetelmänä määrällinen analyysi.</p> <p>Tuloksena: Vanhuspalveluissa olevat asiakkaat pystyvät asettamaan hoidolleen selkeitä tavoitteita riippumatta heikentyneestä kognitiosta.</p> <p>Pääpainona pitää muistaa asiakkaan kuulluksi tuleminen ja hänen itsemääräämisoikeutensa toteutuminen.</p>	<p>tiedonjakamisen avointa ilmapiiriä kaikkien toimijoiden ja osallisten kesken. Yksilöllisyys, neuvottelutaidot ja joustavuus.</p> <p>Haasteena asiakkaiden omat asenteet ja puutteellinen tieto esim. vaihtoehtoista sekä asiakkaan tiedon puute siitä, että valinnan mahdollisuuksia on yleensä olemassa. Kommunikaation ja asiakkaan ymmärretyksi tulemisen haasteet. Kenen tavoitteet?</p> <p>Haasteena myös henkilökunnan ajan puute.</p> <p>Asiakkaan ääni kuuluviin ja itsemääräämisoikeus paranee.</p> <p>Rajapintana voisi tulkita sitä, kuul-laanko aidosti asiakkaan tavoitteita vai ovatko tavoitteet omaisen tai hoitohenkilökunnan tavoitteita. Ei löydy varsinaisesti heitteillejättöön liittyvää materiaalia.</p>
<p>10. Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (2022) Kotikäänteen ja kotiympäristössä tehtävän hyvinvointityön kompleksisuus https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142685/14_Raitakari_ym_kotikaan-teen_ja_kotiymparistossa_tehtavan_hyvinvointityon_kompleksi-suus.pdf?sequence=2</p>	<p>Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) (2022) 410–422 Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere: University Press. https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/58570/978-952-359-038-0.pdf?sequence=1#page=26</p>	<p>Tutkimus kiinnittyy merkittävään hyvinvointipalveluiden ja -työn murrokseen, jossa koti määrittyy keskeiseksi hyvinvointityön tekemisen ympäristöksi ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohtaamispaikaksi. Silloin kun koti on hyvinvointipolitiikan ja -työn fokuksessa, yhteiskuntatieteissä on tärkeä tutkia lähemmin sitä, mitä kotona tapahtuu ja mitä erityiskysymyksiä siihen liittyy. Kyse on kuitenkin muutossuunnasta, joka voi tuottaa myös negatiivisia seurauksia, kuten esimerkiksi vaikeutta päästä ympärivuorokautiseen laitoshoitoon, kun sille on tarvetta.</p> <p>Tutkimuksessa on kuljettu tutkijoiden ja hyvinvointityön tekijöiden matkassa päihde-, vanhus- ja mielen-terveystyön, aikuissosiaalityön, asumisen tuen ja terveydenhuollon kotikäynneillä.</p> <p>Koti muodostaa erityisen ympäristön, jossa on</p>	<p>Koti määrittyy keskeiseksi hyvinvointityön tekemisen ympäristöksi ja haavoittuvassa olevien ihmisten kohtaamispaikaksi: erityinen ympäristö.</p> <p>Positiivisia mahdollisuuksia: itsemääräämisoikeus, valinnanmahdollisuus, yhteisöihin integroituminen.</p> <p>Negatiivisia: vaikeutta päästä ympärivuorokautiseen laitoshoitoon tarvittaessa, jääminen neljän seinän sisään, turvattomuutta, yksinäisyyttä, täyttämättömiä tarpeita, kohtuutonta sinnittelyä arjessa.</p> <p>Kotona tehtävä hyvinvointityö perustuu aina vapaaehtoisuuteen; asiakas tahtoo avata oven, asiakas kohdataan omalla maallaan; luottamus.</p> <p>Työntekijät tasapainoilevat asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen ja suojelun välillä tai hänen toimijuutensa vahvistamisen ja puolesta tekemisen välillä. Usein mietitään, miten oikeus yksityisyyteen voidaan taata. Pärjääkö haavoittuvassa asemassa oleva aikuinen kotona itsenäisesti, jos hän niin tahtoo ja sanoo?</p> <p>Kompleksisuus: tasapainoilua tuen ja kontrollin välissä, eettisiä ristiriitoja ja tarvittavaa reflektiivisyyttä sekä tutkimuksen tärkeys ja vaativuus.</p>

	<p>Google Scholar</p>	<p>mahdollista saada tietoa asiakkaasta, oppia tuntemaan häntä sekä toteuttaa kotikäänteeseen mukaisia asiakastyöntekijäkohtaamisia sekä tutkia niitä. Haastattelemalla asiakkaita ja työntekijöitä sekä analysoimalla saatuja vastauksia tehdään kotikäyntityötä ymmärrettäväksi. Tutkimuksen tärkeimpiä tehtäviä on käsitteellistä ja tehdä näkyväksi sitä, mistä kotikäyntityössä on kyse, miten koti ympäristönä mahdollistaa ja toisaalta rajoittaa hyvinvointityön tekemistä sekä jäsentää, mitä eri konteksteissa tehdyillä kotikäynneillä tapahtuu.</p> <p>Tutkimuksessa eritellään kotikäänteeseen mukaisia työkäytäntöjä, jäsenetään ja todennetaan työntekijöiden osaamista, neuvottelutaitoja, taitavuutta, luovuutta, sitoutuneisuutta ja tahtoa tehdä hyvää asiakkaiden elämässä. Samalla tutkimus nostaa esille myös vallan ja kontrollin läsnäoloa institutionaalisissa kohtaamisissa.</p> <p>Keskeistä on edistää asiakkaiden, työntekijöiden ja tutkijoiden yhteistyönä nykyistä joustavampia ja asiakaslähtöisempiä siirtymiä eri asumis- ja palveluvaihtoehtojen välillä, vaihtuvien tilanteiden ja tarpeiden mukaan.</p>	<p>Normalisoiva valta; asiakas altistuu julkisen vallan kontrolloivalle katseelle. avun vastaanottaminen tarkoittaa oman elämän asettamista arvioitavaksi; voi johtaa tilanteeseen, että asiakasta ei tavoiteta. Äärimmäisissä tilanteissa työntekijän koetaan tunkeutuvan asiakkaan kotiin; paternalistista vallankäyttöä.</p> <p>Eettisiä kysymyksiä: yksityisyys, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen versus vastuu suojella asiakasta ja turvata tämän arkea. Keskeistä on, ettei suojelun nimissä riistetä ihmiseltä oikeutta määrätä hyvän elämän ehtoja.</p> <p>Tutkimuksen tärkeyttä: käsitteellistä ja tehdä näkyväksi kotikäyntityön funktio, mahdollistaa ja toisaalta rajoittaa hyvinvointityön tekemistä sekä jäsentää eri konteksteissa tehtyä työtä: rajojen, kehysten, tiedon tuottamisen, riskien ja luottamuksen, asiakkaan toimijuuden arkielämän, haavoittuvuuden ehkäisemisen ja lisääntymisen, haittojen vähentämisen sekä tilojen ja tavaroiden näkökulmasta.</p> <p>Edellyttää eettistä sensitiivisyyttä ja neuvotteluja.</p>
<p>11. Hanna Uotila & Outi Jolanki (2022) Kotona asuvien 60 vuotta täyttäneiden ihmisten yksinäisyys koronapandemian aikana</p>	<p>Gerontologia 2022 vol. 36 no. 3, 271-290 Katsausartikkeli. https://doi.org/10.23989/gerontologia.111969</p>	<p>Tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan 60 vuotta täyttäneiden kotona asuvien ihmisten yksinäisyyttä koronapandemian aikana.</p> <p>Aineiston muodostavat 22 kansainvälistä artikkelia, jotka valikoituivat järjestelmällisen kirjallisuushaun avulla neljästä tietokannasta.</p>	<p>Kokemus itsemääräämisoikeuden menettämisestä; rajoitukset ja kiellot.</p> <p>Ikääntyneet oli määrätty olemaan yksin ja eristyksessä. Autonomian menettäminen heikensi elämänlaatua.</p> <p>Olivatko kaikki ikään perustuvat rajoitukset oikein mitoitettuja ja kuinka paljon rajoitukset sekä niiden käsittely mediassa vahvistivat ikäsyrrintää?</p> <p>Puhetapana ikääntyneet suojelua tarvitsevana ihmisryhmänä.</p>

	Medic	<p>Käytetty menetelmä noudattaa Kangas niemen ja kumppaneiden (2013) esittämiä kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheita.</p> <p>Artikkelien mukaan 60 vuotta täyttäneiden ihmisten yksinäisyys oli pandemia aikana yleisempää kuin ennen pandemiaa ja lisääntyi erityisesti laajimpien rajoitusten aikana. Pandemia aika kavensi sosiaalista verkostoa siten, että sosiaalisia kontakteja oli harvempiin ihmisiin kuin aiemmin ja kontaktit olivat lyhempikestoisia sekä epä säännöllisiä. Yhteydenpito etäyhteyksin lisääntyi, mutta teknologian käytössä oli suuria eroja. Myös rajoitustoimenpiteitä osittain kritisoi tiin.</p> <p>Myönteisenä seurauksena voi pitää myös vahvistunutta kiitollisuuden tunnetta olemassa olevista iloa tuottavista asioista.</p>	
<p>12. Eija Kas- kiharju ja Kirsi Günt- her (2023) Himme- neekö sosi- aalihuolto vanhuspal- veluissa? Analyysi laatusuosi- tusten yh- teiskunnalli- sesta tehtä- västä</p>	<p>Gerontolo- gia 3/2023, 229 – 246 https://journal.fi/gerontologia/article/view/121935/85206</p> <p>Finna</p>	<p>Artikkelissa tarkastellaan sosiaalihuollon käsitettä sekä sen muutoksia niukasti tutkituissa vanhuspalveluiden laatusuosituksissa. Tutkimuksessa ymmärretään sosiaalihuoltoa hyvinvointia tuottavana yhteiskunnallisena ympäristönä ja tehtävänä.</p> <p>Laadullinen tutkimus, jonka analyysi ja tulkinta pohjautuvat hermeneutiikkaan ja lähilukuun. Aineistosta analysoitiin avainsisältöjä hermeneutisen lähiluvun keinoin; ne vaihtelevat laatusuosituksesta toiseen.</p> <p>Tuloksena: Sosiaalihuollon yhteiskunnallinen tehtävä on laatusuosituksissa jopa kokonaan syrjäytetty.</p>	<p>Iäkäs määritellään aktiiviseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi. Hyvinvoinnin eetos versus selviytymisen eetos. Sosiaalihuollon rooli eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja asiakkaan oikeuksien turvaamiseksi.</p> <p>Lainmuutoksen on arvioitu muuttaneen vanhusten oikeudellista asemaa; onko riittävät sosiaalipalvelut turvattu ja vahvistaako se itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta?</p> <p>Palveluohjauksella hallitaan kokonaisuutta, mutta sosiaalisiin olosuhteisiin vaikuttaminen on hävinnyt. Hoivaköyhyys; kaikkiin tarpeisiin ei pystytä vastaamaan.</p> <p>Huoli ilmoitukset lisääntyneet.</p> <p>Tarjotaan ikääntyneiden valtavirtaistamista, eli yhteiskunnan sopeuttamista ikääntyneen väestön tarpeeseen kaikissa toiminnoissaan.</p> <p>Vanhushoivan laatusuositukset muuttavat kuin kameleontti.</p>

		<p>”Analyysissa erottuivat sosiaalisen oikeudet, yhteiskunnan sopeutuminen ikääntymiseen, yhteinen suunnitelma työvälineenä, sosiaalihuolto yhteistyökumppanina ja sosiaalihuolto ongelmallisena.”</p>	<p>Laatusuositusten tiedonmuodostus on kapeaa, lähinnä toimintakykyisyyteen perustuvaa. Sosiaalihuollon himmeneminen kaventaa ymmärrystä sen yhteiskunnallisesta tehtävästä.</p> <p>Rajapintaa voisi ajatella olevan siinä, miten laatusuositus tällä erää suosii toimintakykyisiä ja jättää sosiaalisen puolen hyvin vähäiseksi; missä määrin ikääntynyt voi itse päättää saamastaan hoivasta ja huolenpidosta?</p>
<p>13. Marlon Moilanen (2023) Sosiaalihuollon asiakkaan suostumuksen väärinkäytöstä.</p>	<p>Lakimies 6/2023 918–946 https://journal.fi/lakimies/article/download/129178/86083/305888</p> <p>Google Scholar</p>	<p>Tämän artikkelin pääasiallinen tarkoitus on ollut kehittää asiakkaan suostumuksen oikeudellisen merkityksen yleistä systematisointia. Millaisia ongelmia asiakkaan suostumuksen käyttämiseen voi liittyä hoivan oikeuttamisessa? Entä miten suostumusdoktriinia voitaisiin tulkita ja soveltaa asianmukaisemmin ikääntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa?</p> <p>Tutkimus edustaa teoreettista lainoppia, jossa kehitetään yleisiä oppeja kriittisestä näkökulmasta. Artikkelissa keskitytään tutkimaan doktriinin soveltamista erityisesti ikääntyneiden ympärivuorokautisen ja pitkäaikaisen palveluasumisen asiayhteydessä.</p> <p>Doktriinin kehittämisessä on hyödynnetty relationaaliseen autonomiaan ja haavoittuvuusteoriaan pohjautuvia näkökulmia, joita käytetään lähtökohtina asiakkaan autonomian, hoivaan liittyvän vallankäytön ja oikeudellisen doktriinin välisten suhteiden tunnistamisessa.</p> <p>Julkisoikeudellisessa doktriinissa yksityisen suostumus on poikkeuksellinen toimi- ja harkintavallan peruste, johon on suhtauduttu varauksella erityisesti silloin, kun kyse on</p>	<p>Suostumus on keskeinen tapa itsemääräämisoikeutta kunnioittavan hoivan toteutumiseen. Suostumuksen yksi tehtävä oikeusjärjestyksessä on puolustautuminen väärintekemiseltä. Onko kyse itsemääräämisoikeuden edistämisestä, rajoittamisesta tai peräti vapaudenriistosta?</p> <p>Julkisen vallan vastuulla oleviin hoitotoimenpiteisiin pyydetty suostumus on korostuneesti julkisen ja yksityisen väliseen suhteeseen liittyvää oikeutusperuste, jolla voidaan vastuuttaa sosiaalihuollon asiakasta ongelmallisilla tavoilla ja se hämärtää julkisen vallan vastuuta hoivasta. Suostumuksen antaminen voidaan katsoa siten, että asiakas on luopunut mahdollisuudestaan kiistää hoitotoimenpiteen oikeutus tai luopunut oikeudesta kokonaan.</p> <p>Itsemääräämisoikeutta ja suostumusta koskeva lainsäädäntö on vähäistä ja puutteellista.</p> <p>Millaisia ongelmia asiakkaan suostumuksen käyttämiseen voi liittyä hoivan oikeuttamisessa?</p> <p>Suostumuksella saattaa olla myös sosiaalihuollon asiakkaan riippuvuutta ja ongelmallista kohtelua lisäävä vaikutus. Keskeistä pitäisi olla vallankäytön intensiteetin ja asiakkaan riippuvuuden huomioiminen asiakkaan suostumuksen käyttöalan, painoarvon ja ehtojen määrittelyssä.</p> <p>Mitä voimakkaammasta vallankäytöstä hoivatoimenpiteessä on kyse, sitä varovaisemmin on suhtauduttava asiakkaan suostumukseen oikeusperusteena. Samoin mitä riippuvaisempi asiakas on hoivaolosuhteistaan, sitä pidättyvämmän suostumukseen on suhtauduttava</p>

		<p>haavoittuvassa asemassa olevista ihmisistä.</p> <p>Suostumusta käytetään usein oikeutusperusteena sosiaalihuollossa, kuten lakiperustaltaan avoimeksi jääneessä ikäänntyneiden ympärivuorokautisessa palveluasumisessa, kysymys asiakkaan suostumuksesta on hankala ja ajankohtainen.</p> <p>Tässä oikeustilassa vaarana on se, että suostumus toimii oikeutusperusteena sellaisille hoivakäytännöille, joiden perustelemisen voisi olla muutoin haastavaa asiakkaan oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.</p>	<p>harkintavallan käyttöä ohjaavana tekijänä.</p> <p>Suostumus ei aina lisää asiakkaan oikeuksia vaan se voi myös poistaa tai heikentää julkisen vallan velvollisuuksia.</p> <p>Kun oikeustila on avoin ja toisaalta hallinto tuottaa systemaattisesti puutteellisia hoivaolosuhteita vanhuksille, ei suostumuksen käyttämiseen voida suhtautua varauksetta sen itsemääräämisoikeuden edistämiseen liittyvistä tavoitteista huolimatta. Suostumuksen ongelmat kytkeytyvät oikeuskulttuurin tasolla itsemääräämisoikeuden taustalla oleviin yksilön autonomiaa ja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien autonomiaa koskeviin oletuksiin. Oikeudellisesti autonomia ymmärretään ennen kaikkea yksilön negatiivisena vapautena ja suostumus rationaalista harkintaa edellyttävänä kykynä sallia toiminta, joka muutoin lähtökohtaisesti loukkaisi yksilön vapauksia ja oikeuksia. Liberaali ajattelutapa menettää kiinnostuksensa yksilöön siinä vaiheessa, kun tämä on todettu toimintakyvyttömäksi – siirretään tämän edun arviointi muille, jotka vastaavat paremmin toimintakyvyn ihanteita.</p> <p>Suostumuksessa ei ole kyse pelkästään asiakkaan toimintakyvyn ongelmista vaan myös julkisen vallan käytön sidonnaisuudesta ja sen rajoista.</p> <p>Rajapintaa:</p> <p>Periaatteellisesti on kyse sosiaalihuollon asiakkaan suojelun ja vapauden välisen jännitteen tasapainottamisesta, mutta myös julkisen ja yksityisen välisen vastuun määrittämisestä.</p> <p>Suostumuksen ongelmat hahmotetaan tyypillisesti itsemääräämisoikeuden ja suojelun välisenä jännitteenä, jonka keskiössä on asiakkaan ymmärryskyvyn, riittävän tiedonsaannin ja vapaaehtoisuuden määrittäminen.</p> <p>On tilanteita, joissa rajoittavat toimet ovat nimenomaan välttämättömiä asiakkaan suojelulle. Asiakkaan kieltäytymistä ei voida käyttää silloin pääasiallisena oikeutusperusteena myöskään</p>
--	--	---	---

			<p>välttämättömien rajoitustoimien laiminlyömiselle.</p> <p>Ehkä myös:</p> <p>Julkisen vallan interventiot tarkoittavat hyvää, mutta tuottavat lisää haavoittuvuutta. Pahimmillaan myös itsemääräämisoikeuden edistämisen tarkoitetun suostumuksen käyttämisessä voi olla kyse rakenteellisen haavoittuvuuden tuottamisesta tai oikeuttamisesta.</p> <p>”peseytymisavusta kieltäytyneen hiukset jouduttiin ajamaan pois täiden vuoksi: viranomaisen ei voinut oikeuttaa passiivisuuttaan tässä tilanteessa vetoamalla asiakkaan kieltäytymiseen.”</p> <p>Kieltäytyminen voi jo yksinään riittää perusteeksi viranomaisen passiivisuudelle yksittäisen toimenpiteen arvioinnissa, ellei passiivisuus johda ihmisen elämän ja huolenpidon vaarantumiseen. Asiakkaalle pitäisi aina tarjota muita vaihtoehtoja oikeuksien edistämiseksi.</p> <p>Rajoittamisen välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden korostaminen sekä rajoituksen tarpeen jatkuva arviointi: keskiössä lääkärin päätöksenteko ja rajoitusten käytön järjestelmällinen suunnittelu, kirjaaminen ja seuranta.</p>
<p>14. Maria Paavolainen, Elina Weiste, Eveliina Korkiakangas, Tiina Koivisto & Jaana Laitinen (2023) Moraalinen toimijuus vanhustyössä.</p>	<p>Työelämän tutkimus 21 (2023): 3, 338-361 https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/127055/89371</p> <p>Finna</p>	<p>Tutkimus käsittelee vanhustyössä työskentelevien hoitajien moraalista toimijuutta ristiriitatilanteissa. Moraalisen toimijuuden rajoittuminen on keskeinen tekijä eettiselle kuormitukselle.</p> <p>Aineisto muodostui 40:n vanhustyössä työskentelevän hoitajan ja esihenkilön teemahaastatteluista. Analysointimenetelmänä teorialähtöinen sisällönanalyysi, Halimaan muotoilua moraalista toimijuudesta hyödyntäen.</p> <p>Päätuloksena hoitajien moraalinen toimijuus näyttäytyi varsin rajoittuneena.</p> <p>Johtopäätös: ”Esitetään, että vanhustyössä tulee luoda riittävät edellytykset hoitajien moraalille toimijuudelle”.</p>	<p>Moraalisen toimijuuden rajoittuminen ja siitä syntyvä eettinen ristiriita. Resurssipula haastaa toimijuutta ja uhkaa lakisääteisten palvelujen järjestämistä.</p> <p>Jaksaminen, työhyvinvointi, ammatillinen itsetunto ja halu työskennellä hoitolalla ovat uhattuna työkuorman vuoksi.</p> <p>Ulkoiset rajoitteet estävät omien arvojen mukaisen toiminnan, syntyy moraalista epävarmuutta ja eettistä kuormitusta.</p> <p>Aineistosta löytyy asiakkaan omien toiveiden kunnioittamisen tarve, potilaan puolesta puhumisen tarve sekä haastavat asiakkaat ja epätietoisuus oman toiminnan oikeellisuudesta. Yksintyöskentely. Liukuhihnatyöskentely. Ajan puute. ”semmoinen itsemääräämisoikeus, vaikka ovat muistisairaita, niin on heilläkin itsemääräämisoikeus; ei voi olla hoitajan sanelemaa, miten täytyy toimia”</p> <p>”ammatillinen omatunto, asiakkaan valinta, itsemääräämisoikeus, eettinen</p>

			<p>valinta, joka aiheuttaa tuen ja keskustelun tarvetta.”</p> <p>Haastateltava pohti arvostirittää vanhusten itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen ja auttamishalun välillä vanhusten kieltäytyessä heille suositellusta palveluasumisesta.</p> <p>Kriteeristö estää hoitoa silloin, kun se nähdään hoitajien mielestä välttämättömäksi.</p> <p>Ihanteellinen tavoite on vanhuksen autonomia, joka herätti kuitenkin turhautuneisuutta sekä voimattomuutta ja kiukkua tilanteissa, joissa vanhuksen autonomia priorisoitiin, vaikka sekään ei ollut aitoa vapaaehtoista valintaa vaan olosuhteiden ja ympäristön pakkoa.</p> <p>”Meidän tiimissä on tullut jo ihan hokemaksiksi tällainen itsemääräämisoikeus, et ku ite näkee sen, että tämä ei nyt ehkä pärjää ja tällä olis ehkä parempi paikka jossain muualla, mutta ku se on se itsemääräämisoikeus siellä, että ite pystyy, et jos sanoo, että en minä lähde tästä minnekään, niin minä en lähde tästä minnekään. Et se on semmonen, että sitä jää miettimään, että hei ku minä tiän, että nyt täällä ei oo kaikki hyvin, mutta toivonen ei lähe menemään mihinkään, niin sesyö kyllä voimia... tietää kuitenkin, että nyt ollaan tällä rajalla, että onko se itsemääräämisoikeus enää toteutunu vai ei. Ja ollaan tehty paljon sillee, että huijaamalla mennään eteenpäin.”</p> <p>Hoitajien mukaan vanhuksen itsemääräämisoikeus on liian laaja ja hoitaja kokee sen ohittamisen olevan oikeutettua, jos he hoitajina tunnistavat autonomian uhkaavan vanhuksen hyvinvointia. Pyritään aktiivisesti kiertämään vanhuksen autonomiaa suojelemalla ja ”huijaamalla”. Hoitajat eivät tunnistaneet autonomian epäämistä haitan aiheuttamiseksi; he eivät tunnistaneet vanhuk-sia toimijoiksi ja asettivat itse päämääriä toiminnalleen.</p> <p>Koettu huonoa omatuntoa: syyllisyyttä esim. kyvyttömyyttä pelastaa vanhus kuolemalta tai kieltäytyä askareista, jotka eivät kuulu työnkuvaan.</p>
--	--	--	---

			Löytyy siis jotakin rajapintaa koskevaa.
<p>15. Eveliina Saari, Vilja Levonius, Elina Weiste & Jaana Laitinen (2023) Kokeilujen käynnistymisen jäljillä – ongelmapiuhetta vai kestäviä ratkaisuja eettiseen kuormitukseen vanhustyön resurssi- niukoissa olosuhteissa?</p>	<p>Focus Localis 51 (2023): 3. 40–59 https://journal.fi/focuslocalis/article/view/125639/85703</p> <p>Finna</p>	<p>Artikkeli on osa laajempaa tutkimusta, jonka tavoitteena oli kehittää vanhustyön veto-voimaisuutta, parantaa henkilöstön työhyvinvointia ja työkykyä sekä pidentää työuria.</p> <p>Tutkimuksessa analysoitiin ja arvioitiin kahdella sosiaali- ja terveydenhuollon alueella toteutettuja vanhusten hoidon työyhteisöissä käynnistettyjä kehittämiskokeiluja.</p> <p>Analyysin teoreettiseksi lähestymistavaksi valittiin diskurssi analyysi, joka kohdistuu erityisesti ristiriitoja ilmentävän puheen analyysiin.</p> <p>Johtopäätös: saadessaan käyttää riittävästi aikaa uuden toimintatavan kehittämiseen työntekijät ja esihenkilöt pystyvät viemään työolosuhteita parantavia kokeiluja käytäntöön. Kokeilevan kehittämisen toimintatavan juurruttamiseksi jatkuvaksi tavaksi toimia, tarvitaan ”sellaisia työn organisointiin ja työtapoihin liittyviä toimia, jotka takaavat työn kehittämisen olevan osa työtä”.</p>	<p>Vanhustyö on luonteeltaan sellaista, että eettisesti kuormittavia tilanteita syntyy jatkuvasti, kun eri ihmisten toiveet ja tarpeet eivät ole yhteensovitettavissa, eikä aina kaikkia tyydyttäviä ratkaisuja ole olemassa. Eettinen kuormitus voi syntyä myös alimitoitetusta asiakasajasta ja niukentuvista henkilöstöresursseista. Hoitaja ei pysty arjessa toimimaan omien arvojensa mukaisesti (normit ja säännöt, jotka estävät toteuttamasta hyvän hoivan periaatetta)</p> <p>Uudet työyhteisöjen paikalliset toimintatavat leviävät parhaiten, kun poliittiset toimenpiteet, kuten riittävien henkilöstöresurssien edistäminen ja ajallinen panostus uudistustyöhön tukevat niitä. Johtajien ja esihenkilöiden tärkeä tehtävä on levittää hyväksi havaittuja uusia kokeiluja, kuten eettisiä jännitteitä refleктоivia keskusteluareenoita ja puuttumisen tapoja laajemmin hyvinvointialueiden käytännöiksi.</p> <p>Tarvetta työntekijöistä lähtöisin oleville kehittämisprosessien tutkimukselle vanhustyössä.</p> <p>Puhutaan eettisestä kuormituksesta, mutta ei suoraan näkyvässä itsemääräämisoikeuden ja heitteillejätön rajapintaa.</p> <p>Heitteillejättöä voidaan kuitenkin tulkita olevan olemassa, jos työntekijät kokevat eettistä ristiriitaa vanhusten saaman palvelun suhteen.</p>
<p>16. Tiina Soukiala (2023) Sosiaalityöntekijöiden työleen asettamat tavoitteet gerontologisessa sosiaalityössä</p>	<p>Gerontologia 3/2023. https://journal.fi/gerontologia/article/view/127598/85209</p> <p>Google Scholar</p>	<p>Tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden työleen asettamia tavoitteita iäkkäiden kanssa työskennellessä.</p> <p>Tavoitteena on jäsentää gerontologisen sosiaalityön tavoitteita ja nostaa esiin näkökulmia sen erityispiirteistä.</p> <p>Sosiaalityöntekijän erilaisten tavoitteiden tunnistaminen, sanallistaminen ja tietoinen asettaminen edistävät moniammatillista yhteistyötä ja</p>	<p>Gerontologinen sosiaalityö keskiössä. Pyrkii vahvistamaan hyvinvointia tuottavia tekijöitä asiakkaan elämässä. Vatsa asiakkaan palvelutarpeeseen samalla toteuttaen yhteiskunnallista kontrollia.</p> <p>Ongelmiin puuttuvaa toimintaa: tunnistaa, tuo esille ja pyrkii muuttamaan asiakkaiden yhteiskunnallisia prosesseja esim. puuttumalla syrjiviin ja epäoikeudenmukaisiin rakenteisiin.</p> <p>Ammatillinen auttaminen on moraalista vaikuttamistoimintaa, joka pyrkii edistämään toisen hyvää.</p>

		<p>gerontologisen sosiaalityön työkäytäntöjen kehittymistä sekä vahvistavat auttamistoiminnan vaikuttavuutta.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu iäkkäiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ryhmä-keskusteluista, joita analysoitiin abduktiivisesti filosofisten toiminnan teoreettisten käsitevälineiden avulla.</p> <p>Tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden toiminnan tavoitteena oli turvata asiakkaan välttämättömät perustarpeet, vahvistaa iäkkään, tämän läheisen tai toisen ammattilaisen toiminnan edellytyksiä sekä saada aikaan auttamisen mahdollistavat olosuhteet. Sosiaalityöntekijöiden tavoitteenasettelussa korostuivat välttämättömien perustarpeiden turvaaminen ja iäkkään suojelu.</p> <p>Gerontologisen sosiaalityön tavoitteeksi tulisi ymmärtää iäkkään hyvinvoinnin kokonaisvaltainen edistäminen ja tältä pohjalta tarkastella ja tarvittaessa uudelleen määrittellä gerontologisen sosiaalityön sisältö ja paikka palvelujärjestelmässä.</p>	<p>Auttamis- toiminnan tyypppejä: Haitan tai vahingon estäminen, jonkin hyvän ylläpitäminen, vaikuttaminen ulkoisiin toimintaedellytyksiin, sisäisten resursien vahvistaminen.</p> <p>Ei ole pysyvää tietoa, jonka varaan työntekijä voi asettaa tavoitteensa; asiakkaan elämäntilanne vaihtelee ja muuttuu koko ajan ja paljastuu uusia puolia.</p> <p>Kenen tavoitteen mukaan työskennellään; aina itse asetettujen tavoitteiden mukaisesti ottamalla huomioon muiden tarpeet ja toiveet ja työskentelyyn kohdistuvat tavoitteet ja toiveet; näkemykset usein erilaisia ja toisistaan poikkeavia.</p> <p>Usein iäkkäitä, jotka eivät suostu ottamaan apua vastaan, vaikka on olemassa selkeä tarve: auttaminen hankalaa, joskus mahdotonta. Läkästä ei kuitenkaan voi jättää heitteille, vaan on pyrittävä auttamaan, ja yritettävä luoda luottamuksellinen suhde asiakkaaseen, jotta auttaminen onnistuisi edes pitkässä juoksussa. Yhteistyö ei saa ohittaa iäkkään itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta.” toki omaisen näkökantaa kuullaan, mutta hän ei oo se keskiö”</p> <p>Tulee tilanteita, joissa on kyse elämän suojelemisesta: Akuutisti ihmisen hyvinvointi vaarantuu ratkaisevasti ilman välitöntä puuttumista.</p> <p>Työntekijä joutuu pohtimaan, milloin iäkkään etu vaatii itsemääräämisoikeuden rajoittamista: on keskeinen ristiriita ja jatkuvan pohdinnan aihe.</p> <p>”joudutaan jollain lailla puuttumaan enemmänkin kuin asiakas ehkä toivoisi, mutta silti hänen osallisuutta ja toimijuutta siinä samalla tuetaan ja lisätään. Itsemääräämisoikeus ristiriidassa olemassaolon turvaavien perustarpeiden toteutumisen kanssa: kunnioitettava ja tuettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta, mutta samalla toisaalta suojeltava tilanteissa, joissa herää epäily, että iäkäs ei ehkä ymmärrä omaa etuaan.</p> <p>”</p> <p>”Työntekijän tehtävänä uskon luominen ja toivon kannatteleminen; horisontin ja</p>
--	--	---	--

			<p>perspektiivin maalaaminen yhdessä asiakkaan kanssa”</p> <p>”Ei voi vaan jättää ja antaa olla.”</p> <p>Suojelun ja kontrollin elementit; pyritään suojelemaan asiakasta omalta haitalliselta toiminnalta, tai suojellaan muita iäkkään haitalliselta toiminnalta. Huolenpidon ja suojelun näkökulmat omaleimaisia gerontologiselle sosiaalityölle ja tekevät siitä erittäin vaativan sosiaalityön erikoisalan tiedollisesti, taidollisesti sekä eettisesti.</p> <p>Uudelleenmääriteltävä gerontologisen sosiaalityön sisältö ja paikka palvelujärjestelmässä.</p>
<p>17. Tyyne Ylinen, Vera Ylinen, Satu Ylinen & Laura Kallioma-Puha (2023) Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välinen jännite gerontologiassa sosiaalityössä koronapandemian aikana. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/147118/SoPhi_151_Itsemaaramisoi-keu-den_ja_suojelun_vali-nen_.pdf?sequence=1</p>	<p>Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) (2023) 184 – 213 Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/85434/SoPhi_151.pdf?sequence=4&isAllowed=y</p> <p>Google Scholar</p>	<p>Tässä tutkimuksessa analysoitiin gerontologisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä koronapandemian vaikutuksista heidän työhönsä sekä heidän ikääntyneiden asiakkaidensa elämään. Kiinnostuksen kohteena on, missä määrin tarve suojella ikääntyneitä asiakkaita legitimoit itsemääräämisoikeuden rajaamista. Lisäksi tarkastellaan, millaisena ikääntyneiden asiakkaiden itsemääräämisoikeus rakentuu sosiaalityöntekijöiden pandemiaolosuhteisiin liittyvissä pohdintoissa.</p> <p>Selvitettiin puolistrukturoituina yksilöhaastatteluin gerontologisten sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä koronapandemian vaikutuksista heidän työhönsä sekä ikääntyneiden asiakkaiden elämään. Kysyttiin, millaisena ikääntyneiden asiakkaiden itsemääräämisoikeus määrittyy sosiaalityöntekijöiden koronapandemiaan sijoittuvassa haastattelupuheessa ja millä tavoin tarve suojella ikääntyntä asiakasta legitimoit itsemääräämisoikeuden rajaamista käytännön gerontologisessa sosiaalityössä.</p>	<p>Koko artikkeli koskee itsemääräämisoikeuden ja suojelun välistä jännitettä. Gerontologisen sosiaalityön keskiössä: että ikääntynyt voi elää parasta mahdollista elämää huolimatta toimintakyvyn rajoitteista=ihmisoikeustyötä. Ikä lisää haurautta ja haavoittuvuutta. Usein myös toimintakyvyn heikkene mistä. Ikääntyneiden suojelemiseksi on tehty rajoitustoimia mm. pandemiaolosuhteissa. Ylilyöntejä kuitenkin tapahtui.</p> <p>Mikä on suojelun ja itsemääräämisen suhde gerontologisessa sosiaalityössä?? Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välinen ristiriita.</p> <p>Itsemääräämisoikeuden ihmisoikeusperustaisuus.</p> <p>Individualistinen, paternalistinen sekä relationaalinen käsitys itsemääräämisoikeudesta.</p> <p>Tietoon perustuva suostumus ja sen reunaehdot aidon itsemääräämisoikeuden mahdollistajana. Asiakkaan etu edellä aina.</p> <p>Tuettu päätöksenteko voi olla tapa edistää itsemääräämisoikeutta.</p> <p>Tulee pyrkiä selvittämään kunkin asiakkaan käsitys hyvästä elämästä häneltä itseltään. Kunnioitettava ikääntyneen itsemääräämisoikeutta vuorovaikutuksessa, jossa asiakas tulee kuulluksi ja kunnioitetuksi. sosiaalityöntekijä toimii välittäjänä, eräänlaisena asianajajana ja varmistaa, ettei ikääntyneen itsemääräämisoikeutta vaaranneta eikä ohiteta.</p>

		<p>Aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä hyödyntäen teemoittelun periaatteita.</p> <p>Tulosten mukaan gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutuminen heikkeni haastattelemiemme sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta koronapandemian aikana.</p> <p>Gerontologisessa sosiaalityössä itsemääräämisoikeuden ja suojelun välisen jännitteen punninta on arkipäivää. Kattavampi lainsäädäntö toisi gerontologisessa sosiaalityössä toimiville ammattilaisille selkeitä työkaluja.</p> <p>Tällä hetkellä gerontologiset sosiaalityöntekijät joutuvat rajoitustoimista päättäessään toimimaan ilman lain tuomaa selkärankaa, joten eettisten periaatteiden merkitys korostuu.</p> <p>Ikääntyneen itsemääräämisoikeus näyttyy relationaalisen itsemääräämisoikeuskäsitteen mukaisena eli sosiaalisissa ja materiaalisissa suhteissa neuvoteltavalta ja toteutettavalta, mutta myös paternalistisena: näyttää olevan olemassa vain suhteessa ammattilaisiin ja toteutuvan sen kautta, mitä työntekijä tekee tai ei tee.</p>	<p>Ilman gerontologisen sosiaalityön väliintuloa, ikääntyneen ihmisoikeudet saattavat jäädä toteutumatta.</p> <p>Itsemääräämisoikeuden sekä suojelun välisessä ristiriidassa toimiminen vaatii eettistä ja juridista punnintaa.</p> <p>Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen voi tarkoittaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden rajoittamista asiakkaan hyvän elämän ollessa uhhattuna.</p> <p>Liiallinen itsemääräämisoikeuden korostaminen voi johtaa asiakkaan avun ja tuen tarpeen sivuuttamiseen ja toisaalta taas liiallinen huolenpidon korostaminen voi johtaa itsemääräämisoikeuden ohittamiseen!</p> <p>Vallankäyttö ja vastuunotto sekä niiden rajat sosiaalityössä? Liiallinen tai liian vähäinen puuttuminen?</p> <p>Tavoitteena on pyrkiä sekä itsemääräämisoikeuden että suojelun mahdollisimman täysimääräiseen toteutumiseen.</p> <p>Vanhustenhuollon lainsäädäntö todetaan puutteelliseksi.</p> <p>Sosiaalisen syrjäytymisen nähtiin vahingoittavan ikäihmisten toimijuutta, osallisuutta itsemääräämisoikeutta ja riippumattomuutta.</p> <p>Läheisillä suuri merkitys itsemääräämisoikeuden vahvistajana ja tulkkina.</p> <p>Vallan käsitys ja epätasapaino: myönnetäänkö pelkästään medikalisoimalla vai sosiaalihuollon perusteella? Epäily siitä, missä määrin asiakkaan itsemääräämisoikeus tulee kunnioitetuksi.</p> <p>Itsemääräämisoikeus hahmotetaan osaksi vallankäyttöä, jossa asiakkaan päätäntävaltaan kajotaan rajulla tavalla; puhutaan uhkailusta tai laittamisesta palvelutaloon. Myös riippuvaisuuden nähdään vähentävän itsemääräämisoikeutta. Onko terveyden suojelemisella oikeutettua rajoittaa sosiaalisia suhteita ja vapautta? Työntekijä hakee myös oikeudellista apua omiin tulkintoihinsa.</p> <p>Tarve asiakkaan oikeuksia puolustavalle gerontologiselle sosiaalityölle! Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välinen jännite on lisääntynyt.</p> <p>Läsnä olevan ammattilaisen valta-asema suhteessa asiakkaaseen on tärkeä</p>
--	--	---	---

			<p>tiedostaa. Eettisten periaatteiden merkitys korostuu!</p> <p>Joskus itsemääräämisoikeutta on rajoitettava ihmisen suojelemiseksi, sillä oikeus suojelemaan on sekin ihmisoikeus! Suojelu ei voi ohittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ilman että arvioidaan suojelun olevan välttämätöntä.</p> <p>Itsemääräämisoikeuden ja suojelun välisessä jännitteessä toimiminen ei ole koskaan yksinkertaista; kriisitilanteissa siitä tulee aiempaakin haastavampaa. Gerontologisen sosiaalityön on koulutuksen ja tutkimuksen kautta mahdollista asemoitua vahvaksi ikääntyneiden hyvää elämää turvaavaksi ihmisoikeustyöksi.</p>
--	--	--	--